

vigilia

AZ ÉN KARÁCSONYOM

Gyurkovics Tibor,
Mészöly Miklós, Sótér István
és Szakonyi Károly

Advent Mezőkövesden

Heinrich Böll

A jászol ünnepe

Cserháti József

Megtorpanás az egységmoz-
galomban?

Beszélgetés Suenens bíborossal

Belon Gellért

Egyházképünk

Megtérésem története

Csanád Béla, Határ Győző és
Vasadi Péter versei

Sólyom Jenő, Paul Poupard és
Cs. Szabó László esszéje

1985/12

SÖTÉR ISTVÁN: Karácsonyom	929
GYURKOVICS TIBOR: A ballonkabátos	931
MÉSZÖLY MIKLÓS: Karácsony, adagio	932
SZAKONYI KÁROLY: Csendes éj	933
CSERHÁTI JÓZSEF: Megtorpanas a keresztény egységmozgalomban?	936
CSANÁD BÉLA: Mi vagyunk	940
KILIÁN ISTVÁN: Két podolini piarista betlehemes	941
HATÁR GYÖZÖ: Lélekharangjáték (vers)	946
Advent Mezőkövesden (Gari Margittól gyűjtötte és megírta Fél Edit)	947
HEINRICH BÖLL: A jászol ünnepe (elbeszélés, Doromby Károly fordítása)	951
DOROMBY KÁROLY: „A kölni jó ember”. Heinrich Böll (1917–1985)	954
BÁRDOS LÁSZLÓ: Felajzott figyelem	960
VASADI PÉTER: Áttekintés, Kövek ellen, Intés óvatosságra, Séta (versek)	962
Megtérésem története (vallomások)	964
Hazánk, Európa	
SÓLYOM JENŐ: Mit jelent számomra Európa és az európaiság?	976
PAUL POUPARD: Európa kulturális azonossága	979
Mai meditációk	
CS. SZABÓ LÁSZLÓ: Isten szarvasai	981
A Vigilia beszélgetése	
SUENENS bíborossal (Illés Róbert)	985
Élő világegyház	
BELON GELLÉRT: Egyházképünk	991
Hit és élet	
Gazdag szegények, szegény gazdagok	997
Napló	
In memoriam Zolnay László (<i>Farkas Attila</i>)	1000
Irodalom Szabó Ferenc: Szavak forrása csend (<i>Rónay László</i>); Szokolczay Lajos: Duná- nak, Oltnak (<i>Laczkó Pál</i>); Ember Mária: 100 kép (<i>Koch Valéria</i>)	1001
Tudomány Erich Fromm: A szeretet művészete (<i>Tringer László</i>)	1006
Zene Harmat Artúr emlékkönyv (<i>r. l.</i>)	1007
Kiállítás Népi szakrális emlékek (<i>Lukács László néprajzkutató</i>)	1008

A címlapon Lantos Miklós, a hátlapon Huber Pál felvétele. A 963. lapon: szobor a veszprémi népi szakrális kiállításról.

Főszerkesztő: LUKÁCS LÁSZLÓ

Laptulajdonos: ACTIO CATHOLICA Felelős kiadó: MAGYAR FERENC

Szedte: Szent István Társulat, felelős vezető dr. Ákos Géza igazgató

Készít: Pannon Nyomda Veszprém, felelős vezető: Danóczy Balázs igazgató

Taskaszám: 85/52386 Index szám: 26 921 HU ISSN 0042-6024

Szerkesztőség és kiadóhivatali ügyintézés: Budapest V. Kossuth Lajos u. 1. Telefon: **173-933, 177-246**. Postacím: 1364 Bp. Pf. 111. Előfizetés, egyházi terjesztés és templomi árusítás: Vigilia Kiadóhivatala. Utcan át árusítja a Magyar Posta. A Vigilia csekk száma száma: OTP 37-343-VII. – Külföldön terjeszti a Kultúra Könyv- és Hírlap Külkereskedelmi Vállalat, H-1300 Bpest, Pf. 149. Ára 23.- USA dollár, vagy ennek megfelelő más pénznem. Átutalható a Magyar Nemzeti Bankhoz (H-1850 Budapest) a Kultúra 024-7. sz. csekk számlájára, feltüntetve, hogy az előfizetés a Vigiliára vonatkozik. Előfizetési díj 1 evre 320,- Ft, 1/2 evre 160,- Ft, 1/4 evre 80,- Ft egyes szám ára 26,- Ft. Megjelenik: havonta

SÓTÉR ISTVÁN

KARÁCSONYOM

A karácsony eredetileg szeretet és szelídség ünnepe, de ez az értelme mindinkább elhomályosul. A kereskedelem, a fogyasztás ünnepe lett karácsonyból. Az Adventnél, a lélek meghitt felkészülésénél hosszabb időre terjed a kereskedelmi csúcsgorgalom, és ennek van valami tagadhatatlan sivársága. Pótkarácsony lett a Karácsonyból, pótcselekvés az előkészületből. Igaz, a Háromkirályok, akik József Attila versében tűnnek fel, ajándékokat hoztak, akár csak Maulbertsch sümegi freskóján, melyen fehéren világítanak a dunántúli falvak tojásai. Nem kell vallásosnak lenni annak, aki a szeretet ünnepére vágyik, a család ünnepére – de kérdés, hogy az emberek többsége erre vágyik-e? Örömmünnek is felfoghatjuk a Karácsonyt, ahogyan azt Párizsban láttam, életem legkülönösebb karácsonyán, amikor senki sem marad otthon, hemzseg a nép az utcákon, mint nálunk Szilveszterkor, s az éttermek karácsonyi vacsorájára hetekkel korábban kell helyet foglalni. Itt a karácsony épp a családon kívüliség ünnepe, vagyis a barátságoké.

Vagyis akármennyire sivár az üzleti Advent tolongása az áruházakban, még az ünneplésnek ez a formája is fenntart egy lényegét, melyhez érdemes közelebb férközni. A Karácsonyt nem lehetett kitörölni az embereknek, ha nem is a tudatából, de inkább az ösztöneiből. Emlékszem egy esztendőre, amikor a cigányzenekarok kényszeredetten és megszeppenten egész Karácsony éjjelén játszottak az üres étteremnek, mert az ilyenfajta zenéléssel remélték egyesek eltörölni a Karácsonyt. A Karácsony azonban Karácsony maradt, és a derék Téliapó nem más – mint eufemizmus. A Karácsony nem tájhoz kötött ünnep, mert ha nálunk fenyőfával és műhóval jár is, Brazíliában babérból font karácsonyi koszorút láttam, és Názáretben aligha lehettek fenyők vagy éppenséggel hó.

A szeretet és szelídség ünnepe – és a fantáziáé. A fogyasztói láz és a különböző tájszólások mélyén maradt valami az ünnep kezdeti értelméből, ez a valami azonban nem elég, még akkor sem, ha legalább ennyit is óvnunk kell belőle. A világ nem szelíd és hiányzik belőle a szeretet, vagy legalábbis kevés. Az erőszak világában élünk, agresszív világban, és mi sem távolabb Karácsony lelkületétől, mint az erőszak. Az, aki a názáreti karácsonyon született, szintén az erőszak áldozata lett, és szüleinek már megszületése után menteniük kellett őt az erőszak elől. Az evangéliumi történet egészen modern és benne csak az állatok idilliek. Hány újszülöttet mentettek azóta és mentenek ma is, Heródesek elől, sőt, vannak földrészek, ahol már mentésre sem vállalkoznak. Aki Názáretben született, nyomatékosan *szelídnék és alázatos szívűnek* vallotta magát – és mégis, a góg, a dölyf micsoda örjön-gése vonult végig a történelmen, az ő nevében.

Az erőszak korunk legsúlyosabb betegsége – nemhogy társadalmi, hanem történelmi betegség, az emberi nem elfajzásának, hanyatlásának jele. Csak az igazi erő képes szelídségre és a szelídség legszebb jelképe az ősi allegória, a Bárányt szoptató Oroszlán. A Karácsonyt 1944-ben is megtartottuk, az erőszak tombolásának tetőpontján és legalább amíg a gyertya égett, megérezhettük a béke szelídségét.

Az emberek ragaszkodása a Karácsonyhoz, a Karácsony bármilyen formájához, némileg ígélet és biztosíték, hogy új Karácsony jön és vele együtt visszajön valami a Karácsony rejtett lényegéből. Mert ez a lényeg nemcsak az istenhívőket érinti, hanem azokat is, akik nem hisznek. A Karácsony népszokás is, de több is annál: a lélek megérintettségének legalábbis a pillanata. Letérít, ha mégoly rövid időre is, a rossz megszokás útjáról, ahová az ember csakhamar visszatér – a legközelebbi Karácsonyig.

Van azonban a Karácsonynak egy tragikus lehetősége: a karácsonyi magány mélyebb minden más magánynál, a széthullott családok, az eltűnt rokonok és barátok emléke kísértésként jelenik meg, és tőlük gyászünneppé is válhat ez az ünnep. De a magánynak és veszteségnek ez az érzése talán hasznos is lehet, mert az önmagunkkal leszámolás szükségét ébreszti föl, új úton indít el, vagy megvilágosít. Mert a megvilágosodás többet jelenthet egy ünnephez, mint egy tragédiához kapcsoltnak. Ime, a Karácsony másik oldala, és ami ezzel jár, az talán inkább a kegyelem műve, mint a boldog lőtás-futásé, melyben magáról megfélemedezik az ember.

Igaz, a Karácsonynak a külsőségei is fontosak, a gyertyák éppúgy, mint az ajándékok, és a halas vacsora. Mert annyiféle Karácsony van, de a külsőségek ezeket összefogják. Van a gyermekkarácsony, fiatal házások Karácsonya, mely a kapcsolatot erősíti, van a szülők Karácsonya, amikor adunk, és van az özvegyek, a magányosok karácsonya. Van karácsony, melyen nem gyűjtanak gyertyát. Az ilyen Karácsonyokat is számon tarthatjuk, ha utcánk ablakain végigtekintünk. Nem biztos, hogy emezeké a legrosszabb Karácsony, mert azt, amire ez az ünnep rá akar vezetni, ők talán hamarabb értik meg. A Karácsonyok emlékében összesűrűsödik a történelem, mert minden korszak más Karácsonyt ünnepel, és minden Karácsonyban az egész korszak benne van.

Mint minden évben, ma is várom a Karácsonyt, és előre félek is tőle. A régi Karácsonyok megismételhetetlenek, és a Karácsony egyhamar olyan lesz, mint a vendég, akire várunk, de nem jön el. Az ünnep eljön, de nem jönnek el vele azok, akik valamikor vele jöttek. Vagy talán igazi önmagunk jön el ilyenkor, mint legritkább vendég?

A BALLONKABÁTOS

Köd, köd és köd. Ahogy mentem előre, a köd nemhogy hátrált volna, hanem jött belém, gomolygott. Mintha valami barlangból fújták volna, vagy ködfejlesztő géppel csinálták volna karácsonyi filmek. Sehogy sem akart vége szakadni, már kézzel hajtottam el az arcom elől, hadonásztam, mint a rossz úszó.

Aztán egyszerre egyszerű világos lett, könnyű, esti világosság. A magasan bókóló lámpák kirajzolták a havat. „A padon havak ülnek fényesen, / korszerű és áruházi tárgyak . . .”

A városmajori hó magasan tornyozódott, a léptek mélyre merültek. A kerítésen is élesen villogott a hó. Hamar beléptem a kis presszóba. Alig voltak. Leülhettem volna bárhova, de én a sarokban könyöklő idős férfi asztalához mentem. Leültem, teljesen indokolatlanul, hiszen sosem láttam. Fölhajtott nyakú fehér ballonban üldögélt télvíz idején. Markáns, lassú, szép arca volt. Ő sem sokáig teketóriázott.

– Félek a karácsonytól. Kihúszom itt, amíg nem zárnak. – Mintha legalább ötven éve ismernénk egymást. Közel ültem, lehamuzta a kabátomat. – Félek hazamenni. Nem is tudom, mitől? Nekem a karácsony sosem volt gyerek-nap. Ember-nap se volt. – Közelebb hajolt. – Nem tudtam örülni! – súgta rekedten. – Hiába kaptam ajándékokat . . . aztán később hiába vettem. Kiestek a kezemből. Valami nagy-nagy ajándéokra vártam – emelte föl a cigarettáját, hosszú lövedékhamu volt a végén. – Mint valami jáspisköre vagy világcsudájára. Amiben egyszerűen megkapom talán magát a lényegét. Az emberek elállták előlem Jézust. – A világiasan kopott presszóban élesen hangzott a puha név. – Mindig elállták. Tele voltam emberekkel. Tele. – Megállt, intésére hozták az adagját, nekem is letettek egy csésze teát. – Rum is kell bele, hideg van. – Ittunk, kortyoltunk.

– Nahát, ennyi az egész. Sok embert szerettem. Talán az volt a baj. A sok ember elállta azt a kaput, melyen át Jézus bejöhetett volna. Eleven ajtó. Csak a testükön át. – Maga elé nevetett, ezüst fejével olyan volt, mint valami cigarettázó angyal. – Az emberek szeretnek összebújni. Egymás melegébe. De nem minden az együtt. A zsongás, A szaloncukor! Ó, hány ezer szaloncukrot láttam én életemben! – fölnevetett, legyintett. – Meghittség! Fejsimogatás! Csilingelő szaloncukor! És mennyi ember! Kiszerezték belőlem az ünnepet. Nem tudtam egyedül lenni. Tudja, hogy van az. A férfiember nem mer egyedül lenni. Körülveszi magát, női karokkal, gyerekcipőkkel. Nevetséges.

Hirtelen fölkerelkedett, alig tudtam fizetni. Nem mondta, hogy kövessem, de talán intett. Mentem. Lassan lebegett előttem, ballonkabátja még a hó színéből is kifehérlött. A lábközeli ködben úgy tetszett, mintha öt centire a föld fölött járt volna.

Rozga bérházba kulcsolt be, aztán fölcaplattunk a harmadik emeletre. A lakásajtó nyitva volt, egyszerűen beszállingóztunk rajta. Ahogy voltunk, nagykabátban leültünk a régi plüss terítős asztal mellé. Érzékelhetően egyedül lakott itt. Hideg volt a lakás, barátságatlan. Az asztalon néhány szaloncukor hevert, azt bontogatta, eszegette.

– Nem voltam elég magányos ahhoz, hogy Jézus bejöjjön. Egyedül akartam volna lenni. Hogy idetaláljon. Most meg olyan öreg vagyok. – Lehajtotta a fejét.

– Tudja – mohón megragadta a karomat –, tudja, én nem tudtam elképzelni Jézust mint gyermeket! Nem volt gyerekünnep. Nem tudtam ide, a szívembe betenni. Finom gyerekarc, mosolygó homlok – nem és nem! Talán mert tudtam, hogy húsvétkor fölfeszítik. Igazándiból talán azt szerettem volna, ha a jászolban is egy felnőtt férfi fekszik. Még az is elképzelhető, hogy látszanak rajta a stigmák . . .

Fölkeltem, ki akartam kerülni ennek a ballonkabátosnak öreges bűvköréből Utánam kapott mohón.

– Félek! Nagyon félek! Hogy hiába öregedtem meg, hiába vagyok már egyedül . . . soha nem fog már beállítani hozzám! Az a felnőtt ember . . . Nekem a felnőtt ember kell! – kiáltott és felzokogott.

Lerohantam a lépcsőn. Ki az utcára. A köd megint előtüremkedett, lassan gomolyogva beborított. Kézzelel foghatóan sűrű volt az anyaga, mint valami égi pép. Elvesztem benne. Azt se tudtam, merre menjek.

MÉSZÖLY MIKLÓS

KARÁCSONY, ADAGIO

Szép az, amikor a létezés lelassul. Mikor a fokozhatatlan száguldás – Giordano Bruno pontos gondolat-látomásához igazodva – fölismerhetetlenül simul bele a mozdulatlanságba.

Lehet, hogy ilyenkor rendeződnek alkonyba a napfény tévedései?

A Karácsony hajszályökereit legelső eszmélésem óta egy gyermek tartja a kezében. Akár az elvarázsolt léggömbáros, aki kiszorult a nyári vásárterekről, de azért mégsem boldogtalan, helyette letelepszik egy havas síkság közepén, sokszáz zsineg a csuklójára kötve, feje fölött a színes léggömbök bokrétája.

Végleges kép – de mi az, aminél nincs még valóságosabb?

Az álom és az álmodozás mindig úgy hozta a gyermekszobában, hogy a mesék biztos kalauzolása mellett egy élő Világfát díszítettünk föl. Staniol ékszerekkel, deres törpe-szélmalomokkal, szalma-, fészkes madáretetőkkal. Elhivatottan lógtak rajta az ezüsttel átszótt vatta-szörnyek, mézes szívek, lyukas cukorkák, töretlen diószemek, melyekről bizonyosan lehetett tudni, hogy színültig vannak töltve valamilyen égi csokoládéval, mely egykor vérhabos volt, aztán illatos barnává alvadt.

Egy gyermek ül az ebédlősarokban, a Világfa mögött. A szobában olyan a csend, mintha minden rést piros meg kék stearinnal tömítettek volna el. Már reggel óta a *végtelenség* foglalkoztatja. A bontás, a részletezés rögeszméje. És erre hull rá odakint a hó, a függöny szűrőjén keresztül.

Szenvedélye – hogy legyünk egészen hűek az igazsághoz – nincs híján némi elrugaszkodott, komikus kegyetlenségnek sem. Reggel a szomszédék bárányszelíd macskáját vette az ölébe, és csipesszel egyenként kezdte kihúzni a hasán a szőr-szalakat s rakta ki őket egy fehér szalvétára. Megtudandó, ha csak hozzátöltésesen is, hogy egy macskában *mennyi a végtelenség*: vajon a fájdalmas fogyatkozás hatására (ugyanis minden csipeszrandításra hólyagosan felhúzódott a rózsás hártabőr) ritkul-e észrevehetően a selymes bunda? S mint egy kisisten, senki emberfiának nem árulta volna el, hogy mivégre teszi ezt. A macska mindenesetre

úgy tett – hiszen bárány-szelíd volt – mintha a jóság és figyelem művelete fogatatosították: ahány csipeszrándítás, annyi bolhától szabadul meg.

Vagy így is vélte? A szeretet ötszögű négyszög?

A gyermek több mint ötven év múlva olvasta valahol, hogy Jeanne d'Arc az első vesztes csata után napról-napra civódóbb lett, öldöklésre biztatta katonáit, nem csupán harcra, szerelmeskedő párokat vert szét, „mint egy halálra ítélt szent tehén” – ez a lány kamaszkorában háborúsdit játszott egyszer a társaival a réten, s egy közeledő kutya láttán így kiáltott fel: „Istenemre! Fojtsátok meg! Csöndben!” – és ruhát dobott a kutyára, hogy ne tudjon ugatni. Ugyanó a máglyán így kiáltott fel: „A harangok! A harangok!” Mikor a rözse közt észrevett egy szál virágot, lehajolt, megcsókolta és odanyújtotta a máglyagyújtónak: „Mentsd meg!”

Karácsony, adagio.

Ami *megesett*, szordinósan átalakul. A megrendítő bizonyára az, hogy ebben a lelassult létezésben a fájdalom, a kegyetlenség, a bántás, a hálátlanság is elnyugszik. Értékké lesz? Valamiképpen?

Nem ismerjük Jób éjszakáit. Nagyon is jól ismerjük őket.

Azt mondják, pirkad, ahogy az évek lezúgnak. A gyerekek tavasszal a réten kiáltozzák: az Isten szétesett tizezer kicsi madárrá – hát most tessék megmondani, hol van!

Dehát mire feleljen az adagio, ha nem allegrora?

1944 telén, Stargardban, egy hálóinges, lámpavasra felakasztott fiatalasszony himbálódzó teste alatt reggelizett a hóban öt magyar frontszökevény, naívvul hamis papírokkal a zsebükben. Bibliái kép lehettek így együtt.

Dezertőr „kőművesek”?

Higgyétek el, jó emberek, tonnányi a súly, amit odacipelhetnek a Karácsonyfa alá. De azért odacipelik. S remélik, hiszik, vagy csak szentül játszanak a gondolattal? – mintha a végtelenség örvénye is képes volna rá, hogy felülmúlhatatlan, tovább nem részletezhető arccá rajzolódjon.

SZAKONYI KÁROLY

CSENDES ÉJ

Tölcséres gramafon, mennyezetig érő karácsonyfa a bolthajtásos banketteremben – vajon ma mekkorának látnám azt a szobát az Országház utcai vénséges vén házban, a Kasznár-féle vendélfő hátsó traktusában, ahol a harmincas évek elején gyermekkorom első karácsony estjeit megéltem? A ritkán kinyitott helyiség az üzlet fűtetlen része volt, de ilyenkor már déltől lobogott a tűz a kályhában, pattogtak a fahasábok, és a langyuló levegő meg-meglebbentette a függönyöket. A fehér damasztal terített asztalsor, kétfelén a glédában álló mélybarna tonett székekkel megkéttszereződött a hátsó falat betöltő tükörben, amiből vakítóan szikráztak vissza a csilagszórók; s ebben a tükörben láthattam magunkat is a fenyőágakon ragyogó színes villanygyertyák fényében: sötét zsorzsott ruhás, fehér galléros, örömtől könnyező nagyanyámat, csokornyakkendő, enyhén pocakos, megilletődött nagyapámat és a szentestére a Várba felérkezett ifjú szülei-

met; ott álltam köztük ámulva, szívszorongva, húgom babakocsijába kapaszkodón. A hanglemezről kissé nyávogva, sercegve, kattogva szólt a Stille Nacht; a jószagú fenyő alatt, a selyem papírba bugyolált ajándékok mögött a gipsz-istálló celofános abalakán át piros fény hullt a Kisdedre, Máriára és Józsefre, a pásztorokra meg a királyokra: a festett szobrocskákra.

Az első karácsonyaim, amelyekre emlékszem, a váriak: az óriási, feldíszített fa (nem lehetett több másfél méteresnél, az asztalra állítva a csúcán pompázó üvegcsillagával így is a bolthajtást karcolta) az elcsöndesülő téli, havas délután, a beiglizagú, borsodós illatú este, amikor odakinn elnéptelenedtek a síkatorok, s nagyapám hat óra tájban behajthatta a söntésbejárat spalettáit, hogy egyszer, egyetlenegyszer az egész esztendőben közös vacsorához ülhessen a familia. Borleves, rántott hal, krumplisaláta – ez volt a menü, ettől nem tértek el soha, ahogy azután anyám se, otthonról örökölve a szokást. – O Tannenbaum, o Tannenbaum... – játszotta később, már a sütemény morzsáit maga elől félresöpörve nagyapám, citeráján szépen pengetve a húrokat; s leánya: anyám, s őt követve nagyanyám is halkán dalolni kezdték, míg apám szivarra gyújtott: – Du grünst nicht nur zur Sommerzeit, nein, auch im Winter wenn es schneit, O Tannenbaum, o Tannenbaum... – Húgom a kocsijában aludt édesen, én pedig az apám ropantotta diók belét majszoltam a zöld fenyő alatt...

Talán ezek a rendkívüli alkalmak, a család forgalmas, üzlethez kötött életében csupán a szentestéken lehetséges együttlétek jelentették nekem leginkább a karácsonyt, Adam Éva napjának nyugalmasodó alkonyától az éjféli miséig. Mert huszonötödikén hajnalban már minden olyan volt, mint egyébkor, a vendéglőt ki kellett nyitni; s amit nagyapáméknál láttam odafönn a Várban, azt szüleim körében is megszokhattam: az üzlet volt az első, nem a magányügyek. A következő karácsonyig gondolni sem lehetett rá, hogy együtt ülünk vacsorához, ha ebédeink közösek voltak is az étterem valamelyik törzsasztalánál, az estéink, nekünk, gyerekeknek, magányosak.

Békességes este, csendes éj; azokkal lenni, akiket szeretünk, akikhez tartozunk – ezt adta ez az ünnep. Elképzelhető, hogy mi, kölykök mennyire vártuk – nem a gyertyagyújtást, az ajándékozást – hanem ami ezt követte: a szülőkkal, rokonokkal tölthető vidám, esti órákat. Az aggodalom, hogy semmi se háborítsa meg a karácsony nyugalmát, még ma is megszáll. Pedig sok minden megzavarta már az évek, évtizedek folyamán.

Harminckilencben lengyel menekültek között jártam szenteste délutánján. A cenki cukorgyár elhagyott magtárépületeiben laktak, s nagybátyámnak, akivel táborukba mentem, bejárása volt hozzájuk. Egyikkel, másikkal közelebbi ismeretséget kötött már, ott dolgoztak, ahol ő, a majorban. Vitt nekik valami ajándékot, ételmet, italt, gondolom. Emlékszem a háromszegletű-sipkás, fegyvertelen, otthontalan katonákra. Hideg tél volt abban az évben, kopogott a föld, a hó megcsikordult a léptünk alatt. Vakációra érkeztem; még béke volt, de a lengyelek már véres háborúból jöttek. Útközben fagyott varjút találtunk a behavazott uradalmi szántáson. A hátán feküdt, elejtett csőrrel; merev karmai a szürke égnek görbültek. Mint egy töredék verssor él bennem azóta is ez: a holt madár a végtelen, fehér táblán. Az elnyaklott fej, a tollak fagyott feketéje – és a szürkeségtől nyomasztó csend eszembe jut, valahányszor harminckilenc karácsonyára gondolok.

Aztán negyvennégy karácsonya ugyanazon a tájon. Szétszakítva egymástól, féltve egymást, rettegve a pusztulástól bénultan lestük a szikrázó, hideg éjt. A szeretetre, mondta anyánk, most van a legnagyobb szükség... A könnyek akkor a fájdalom, a kétségbeesés könnyei voltak, nem az örömé.

Szegényes volt az a sebtiben megült ünnep – a Kisded születésének éje. De akadt szegényes még azután is néhány, amikor felvidulni nehezen tudtunk a valamiféle ügyeskedéssel azért mégiscsak feldíszített fa körül, ám ha együtt lehetett a család, énekeltük apai öreganyámmal élesedő hangon: „Fel nagy örömrre, ma született, aki után a föld epedett . . .”

Vári nagyszüleim körében a karácsonyt derúsnek ismertem meg, a Tabánból magukkal hozott kedélyük, a citera hangja világiassá tette a szentestét. De apám édesanyja Jézus születésére emlékezve inkább az áhitatot sulykolta belénk. Nem állhatta a mi profán vígságunkat, legszívesebben imádkoztatott volna minket is, ahogy ő maga a rózsafüzért morzsolgatta mind az éjféli miséig. Akkor útrakelt, akár vele tartottunk, akár nem. Berliner kendőjébe bugyolálva, Pesten is csizmásan, sokszoknyásan elballagott a jeges utcán a Rózsák terére, ahová – az erzsébetvárosi templomba – majd már a hajnali misére is visszatért, mint minden regelen: étlen, szomjan, mert naponta áldozott. Nehéz életére vigaszt keresett – és lelt is – a vallásban. Szorgos falusi asszony volt, de ugyanilyen szorgos a hitéletben is. Ő más hangulatú karácsonyt ült, mint mi, noha velünk ünnepelt, a szentestén nem a társaságot kereste, hanem imái révén a kapcsolatot az Úrral. Szeretett minket, de holmikát sohasem kaptunk tőle, nem feledékenységből maradtak el meglepetései, csupán azért, mert nem az ajándékozást tartotta fontosnak; míg vári nagyanánk játékokkal, egyebekkel halmozott el bennünket, ő inkább Máté evangéliumának első és második fejeztét mondta el nekünk színesen, a saját szavaival. (Húsz éves voltam, amikor nyolcvannégy esztendősen meghalt. Minden betegségét, kínját zokszó nélkül viselte. Imakönyve, olvasója a kezeügyében volt az utolsó pillanatáig. – Jézus szenvedéséhez mérten semmi az enyém – mondta ágyhoz kötötten, magatehetetlenül.) Hallom most is a hangját, ahogy felzeng a mi Csendes éjünk után: . . . „Egyszerű pásztor térdeden állj, mert ez az égi s földi király . . .” Tőle tanultam a Kisded születését ünnepelni, bár vallásosságába nem tudott teljesen magával ragadni. Jézust én mindig *embernek* szerettem, egyik közülünk, akinek sikerült legyőznie esendőségét, és példájával, tetteivel, szavaival a szeretetre tanítani a világot. Az Emberfia Ő, aki mostoha körülmények között, üldözötten élte már első óráit is, és akinek később sem könnyű a sorsa, hiszen töretlen igehirdetőnek kell maradnia egészen a kereszthalálig. Ennek a leendő Férfinak a születésén örvendtem mindig is. *És az Ige testté lőn . . .* Érkezett Valaki, áldozat a többiekért. De az istálló-i jászolnál a kép még idilli: a szalmán ott ragyogott a kis test, anyai féltéstől, apai óvástól körülfogottan, jó emberektől köszöntve, megajándékozva. Ebbe az idillbe kapaszkodtam oly sokszor, jó és rossz időkben, gyermekként, de még felnőttként is. Még most is, amikor a hongkongi gyártmányú, színes szerkezetből a *Silent Night*-ot hallgatom, miként ötven évvel ezelőtt a Stille Nachtot éneklő nazális kórust a felhúzható gramafon tűje alól. Csendes éj . . . A gyertyáktól megpörköldött túlevelek gyan-taillatában felidézem a múltat: apám szivarfüstjét, anyám és nagyanyám megremegő hangját, a citera pengését, öreganyám szentes énekét. Borlevest készítnék mi is, halat rántunk ki, krumplisalátával tálaljuk; beigli is sült: mákos és diós. Csendes éj . . . próbálom énekelni, míg gyerekeink és unokáink az ajándékba kapott Walk-man magnó hallgatójával fülükön más zenét harsogtatnak az ugyancsak ajándék-kazettákról, s csupán kérdően néznek ránk, amikor mondogatjuk meghatottan – még mindig meghatottan! – hogy boldog karácsonyt! . . .

MEGTORPANÁS A KERESZTÉNY EGYSÉGMOZGALOMBAN?

Tisztázatlan hátterekből felvetett új kérdések

A II. Vatikáni zsinat óta ökumenikus tavaszról szoktunk beszélni, és az ökumenikus mozgalom valóban nagy eredményeket könyvelhetett el. Néhány év óta azonban megdöbbentő hírek keltek szárnyra: nem lehet továbbmenni. A felekezetek közötti eddigi közeledések megtevesztő látszatok csupán, mert eltakarják a különböző hitvallások ellentéteit. Az alapkérdésekben mindaddig nem sikerült megegyezésre jutni. A keresztény egyházak alapjaikban ellentétes struktúrájúak. Hitvallásuk gyökerükben ellentmond egymásnak, és ameddig e szembenállások nem oldhatók fel, az eddigi megegyezések értelmetlenek vagy illuzórikusok maradnak. – Ezek a hangok hosszú évek ökumenikus munkáját sodorhatják veszélybe. Sokakat zavar az a követelmény, amelyet különösen a katolikus oldalon újabban erősen hangsúlyoznak: a felekezeteknek végül is a katolikus egyház teljes hittartalmát kellene elfogadniok. Azzal érvelnek, hogy a keresztény igazságok azonos értékűek, egyetlen dogmának el nem fogadása az egész kinyilatkoztatás tagadásával azonos. A számottevő teológusok többsége ma mégis úgy véli, hogy – bár vannak még vitatott kérdések, a fennálló különbségek mégsem választhatják szét többé az egyházakat.

Az *Osservatore Romano* 1985. február 25-én K. Rahner H. Fries: *Einigung der Kirchen – Reale Möglichkeit*, (Herder, 1984.) című könyvéről Daniel Ols dominikánus atya kritikáját közölte. Ennek záró következtetése: „a könyv a katolikus hit mélyen felforgató kísérlete”, mert az egyházon kívüli igazhitűség mellett tör lándsát, és ezzel a katolikus hit egységét, sőt a kinyilatkoztatott hittartalmat lényegében támadja meg. Általában a Vatikán lapját teszik felelőssé azért, hogy ilyen konzervatív és mindent visszafordítani akaró tanulmány egyáltalában megjelenhetett. H. Fries, ugyancsak az *Osservatore*-ban megjelentetett válaszában „a tegnap vagy a tegnapelőtt illúziójának” nevezi a kommentárt. A kritikus ugyanis nem lát „botrányt” a szétszakított kereszténység szomorú valóságában. Pedig ma az összes keresztényeknek, de elsősorban a katolikusoknak át kell érezniük, hogy a szétválasztottság megszüntetése a zsinat utáni reformok alapkövetelménye. Az *Osservatore*-ban feltűnő helyen megjelent írás aligha tekinthető egyetlen szerző magánvéleményének; része a restaurációs, visszafordító törekvéseknek.

Az alapmegegyezések és az alapeltérések vitája

A katolikus egyházban az ökumenikus mozgalom még nagyon fiatal. A II. Vatikáni zsinat 1964. november 21-én megajándékozott bennünket az ökumenikus dekrétummal. Ettől fogva szinte forradalmi lendülettel indult el a katolikus oldalon is a törekvés az egységre. Az első pozitív lépések szinte maguktól értetődőknek látszottak, az erőfeszítések gyors előmenetelhez vezettek. Az utóbbi években azonban lelassulás következett be, s a továbbhaladás a jelek szerint még sok nehézségbe fog ütközni. Amit eddig elértünk, az csak lassan és nehezen tud majd gyökeret verni.

A közös ökumenikus erőfeszítések mégis jelentős eredményeket értek el. Az az állítás, hogy a keresztény felekezetek alapigazságáikban ellentmondának egymásnak, homlokegyenest szembenáll a II. Vatikáni zsinat ökumenikus dekretumával. A zsinat szerint az egyházak közötti ellentétek nem érintik a gyökérigazságokat; az evangéliumi hit magva közös. A vitatott kérdések sajnos, egyelőre még akadályozzák a teljes egységet. A központi kérdésekben elért egyetértés azonban reményt adhat arra, hogy a fennálló különbözőségekből is megegyezés érhető el. A zsinat éppen ezért beszélhetett „közös hagyatékról”, „egybekötöttségről”. A keresztények „már egységben élnek”, hiszen Jézus Krisztust Isten Fiának, Úrnak, Isten és az emberek közötti egyetlen Közvetítőnek vallják, részesültek a kereszttség szentségében és a Szentírást hitük forrásának fogadják el. A fennálló különbségek a zsinat szerint azokból a következtetésekből adódnak, melyeket az egyes egyházak a hit alapigazságaiból vonnak le.

A közös keresés útján nevezetes lett a Lima-dokumentum, amely a közös keresztény vonásokat emelte ki a keresztységben, az eukarisztiában és a papi hivatalban. 1984. október 8-án a trentói székesegyházban jelentős ünneplésre került sor. Ahol négyszáz évvel ezelőtt kimondták a keresztények szétválását, ott most az Európai Püspöki Konferenciák Tanácsa (CCEE) és az Európai Egyházak Konferenciájának (KEK) nem katolikus képviselői közös hitvallásként elfogadták a niceai-konstantinápolyi zsinatok (325, 381) határozatait. E hitvallás alapot nyújt ahhoz, hogy közelebb kerüljünk egymáshoz az egyetlen keresztény hit megvallásában. A közösen mondott hitvallás önmagában azonban még nem elég a teljes egységhez.

Az ökumenikus mozgalom legújabb jelszava ez lett: egység és élő közösség, hit és élet. Megtaláltuk az alapvető igazságban való megegyezést, és ez reményt nyújt arra, hogy a fennálló problémákat is megoldjuk a közös hitet élő keresztény közösségben. Az alapmegegyezések egy darabig feledtették velünk az alapeltéréseket. Legújabban ezek a problematikája sokakat foglalkoztat: „fundamentális eltérésekről” vagy „lényeges különbségekről” beszélnek. Nem egy teológus ellentmondást lát már abban is, hogy egyszerre beszélünk alapmegegyezésekről és alapkülönbözőségekről. Az ökumenizmus hívei azt mondják, a felekezetek közötti szétszakitottság nem érinti a kereszténység evangéliumi gyökereit. II. János Pál pápa, Luther Márton 500. születésnapja alkalmából ezt írta Willebrands bíborosnak: „Az egyházszakadás nem egyszerűen azon alapszik, hogy a katolikus egyház pásztorai nem akarták volna megérteni a Luther által felvetett kérdéseket. Igaz, hogy ez szerepet játszott benne, de nem elegendő a mai helyzet igazi megértéséhez. Valójában a hit és a hagyomány közti különbség alapvető kérdései kerültek ismét előtérbe a szentírás és a hit magyarázatában. Így a hit és a hagyomány értelmezése körül levő eltérések választják el az egyházakat, ezért ezeket kell áthidalni.”

A pápa ismételten sürgette, hogy dolgozzák fel az alapvető megegyezések és különbségek kérdéseit. A katolikus és a protestáns szemlélet közötti különbség nem a keresztény hit alapvető igazságaiban rejlik. Azt értelmezik különbözőképpen, hogy a Jézus Krisztus feltámadása utáni időben, vagyis a mi történelmünkben hogyan kívánta Urunk az embereket az üdvösségben részesíteni. A katolikus felfogás szerint Krisztus megszentelt emberségével váltott meg bennünket. A történelemben is emberi személyek, társadalmi struktúrák és a teremtett valóság által akarta végrehajtani az egész emberiség megváltását. A krisztusi üdvösség helye az egyház lett.

A katolikus és a protestáns felfogás különösen az egyház lényegének, üdvösségközvetítő szerepének megítélésében tér el. „A püspökök személyében, akiknek

az áldozópapok segédkeznek, ott van a hívők között az Úr Jézus Krisztus, a legfőbb pap. A papok kiváló szolgálata által hirdetik a püspökök Isten ígését minden népnek, és szolgáltatják ki folyton-folyvást a hit szentségeit a hívőknek. Krisztus a püspökök atyai tisztsége által építi be tulajdon testébe az új tagokat, a természetfeletti újjászületés útján.” (LG 21.) Az egyház sajátos misztérium: általa az emberi történelem Isten életében kap helyet. – Mindezek természetesen nem jelentik azt, hogy az egyház minden szempontból isteni és tökéletes, mert ilyen csak Jézus Krisztus emberi természete volt. Az egyház mindig az emberi elégtelenségek, a torzulások és a bűnösök egyháza is, más szóval „mindig megújításra szorul”, „semper reformanda”. Jézus Krisztus egyházát úgy alapította meg, hogy az emberek Istennel és egymással létrejövő egyesülésének eszköze legyen: az egyház az egység szentsége, tehát egyszerre jel és eszköz, mint minden más szentség. A megtestesülésben magát megalázó Krisztus úgy akarta, hogy titokzatos testében is az alázat, az önkiüresítés és az önátadás útját járja: az emberek kezébe adta önmagát, hogy így eszközölje ki az üdvösséget. Mindezek alapján az egyházban az isteni és az emberi elemeket nem választhatjuk el egymástól. Nem egyszerűen egymás mellett vannak, és így nem additív módon kell értelmeznünk Krisztusban az egységet. Az egyházban Krisztus a fő, a megkeresztelt emberek pedig Krisztus testének tagjai. Az emberi közreműködés nem jelenik meg önálló hatalomként az egyházban.

Az üdvösség közvetítését egészen másként fogja fel az evangélikus teológia. Jellemző Cajetan bíborosnak Lutherrel folytatott beszélgetése az augsburgi birodalmi gyűlésen 1519. október 12–14-e között. Látszólag a búcsúkról folyt a vita, valójában az egyház illetékességének kérdéséről. A trentói zsinat elítélte Luther felfogását, hogy az ember hitbeli bizonyosságot szerezhet arról, hogy a kegyelem állapotában van. Katolikus hittétel, hogy mi csupán a remény bizonyosságának hitében élünk. Ha maga a hit elegendő lenne ahhoz, hogy bizonyosságunk legyen a megigazultságunkról, arról, hogy Isten megbocsátotta bűnünket, akkor már nem lenne szükségünk az egyházra ahhoz, hogy a megtérőknek és bűnbánóknak segítségére legyen. Az egyház tehát ne szőljon bele az Istennel való kapcsolatunkba. Hívó életünk Isten és az ember személyes kapcsolatában áll.

Cajetan bíboros a beszélgetés után megállapította, hogy Luther felfogásában egy új egyház vonásai bontakoznak ki. Ha Luthernek igaza lenne, más egyházat kellene építenünk. Luther szerint nincs szükség az egyházra ahhoz, hogy mi Krisztus üdvösségében részesüljünk. Az üdvözülés olyan lelki folyamat, amely Isten és az egyes ember között játszódik le. „Isten szava újból és újból úgy talál ránk, mint az égből jövő villám” – mondta Luther. Az egyház szerinte csupán az a terület, amelyen az Isten szavát hirdetik, nem pedig szentség, misztérium, ahogyan a zsinat megállapította. Az egyházi hivatal feladata a lutheri felfogás szerint csupán az, hogy az evangélium nyilvános hirdetéséről gondoskodják a prédikációban és a szentségek kiosztásában. A katolikus és a protestáns felfogás tehát eltérően látja az üdvösség közvetítésének folyamatát. Valójában két különböző egyházfogalomról van szó, és ez a fogalmi különbség választ el bennünket egymástól. Ők azt mondják, hogy az üdvösséghez a hit egyedül elegendő. Ez a „sola fides”, „sola scriptura”, „sola gratia” elv a reformáció megigazulási hitének gyökere.

Az alapkülönbség teológiai kihatásai és további reményeink

A katolikus és protestáns párbeszédben mindinkább ezek az alapkülönbségek kerülnek előtérbe. Korábban nem figyeltünk fel annyira arra, hogy az egyházi struktúrák alapkülönbsége az ökumené minden lényeges kérdésében előkerül.

Karl Lehmann mainzi püspök szerint a legfontosabb feladat most az, hogy az alapkülönbségek meghatározásában és szétválasztásában jussunk túl a nehézségeken. Szerinte az alapkülönbségeket azért olyan nehéz kielemezni, mert gyakran csak rejtetten jelennek meg.

Az egyik legjelentősebb alapkülönbség a Szentírás hiteles magyarázatában s annak a keresztyének életére való alkalmazásában mutatkozik. Luther meg volt győződve arról, hogy a Szentírás önmagát magyarázza meg. „Ha valaki azt mondaná, hogy a Szentírásban nem lehet világosan átlátni a dolgokat, az emberi élet összefüggéseit, az elvenné a fényt az emberiség elől.”

A másik ilyen szembevetendő ellentét az eukarisztia ünneplésére vonatkozik. Kölcsönösen meghívhatjuk-e egymást, hogy mindnyájan keresztyének közös asztalnál együtt vegyünk részt a húsvéti lakomában? A protestánsok az ünneplést így képzelik el: a katolikusok hívják meg őket az eukarisztia közös ünneplésére, de ők ugyanazok kívánnak maradni, akik addig voltak. A katolikus felfogás szerint az eukarisztia szentség, mégpedig a hit és az egyház szentsége egyszerre. Az egyház jelenlétében kifejezésre jutó krisztusi közösséget nem választhatjuk el az eukarisztiában kifejeződő közösségtől. A katolikus egyház hitéhez hozzátartozik, hogy az eukarisztiát csak az egyházzal való közösségben, a mindenkori püspökökkel és pápával együtt lehet megünnepelni. Az eukarisztia az egyház egységének a szentsége és a szeretet köteleke. A hívők egysége, egymással való testvéri kapcsolata itt válik legteljesebbé, hiszen a krisztusi test tagjaiként itt válnak eggyé a Fővel, Jézus Krisztussal. Itt fejeződik ki az egyház látható, szervezeti egysége is, a hitvallás, a papi közösség és az egyházi hivatal egységében. Ahol ez a teljes egység nincs meg, ott nincsen lehetőség a közös eukarisztia ünneplésére.

A jövő kilátásait mérlegelve újból a régi kérdésekre kell választ adni. Melyek a keresztyén egyházak között a szétválasztó elemek, és milyen szempontból tudjuk a szétválasztást komolyan venni és megoldani? Más előjelek között kell hozzalátni a munkához. Pozitíven arra kell törekednünk, hogy a másikat jobban megértsük. Ehhez kritika alá vesszük saját pozíciónkat is, s a másikat megértő szándékkal azt kérdezzük, hol vannak a közös lehetőségek? Az egyház különböző értelmezéseinek gyökereihez kell lenyúlnunk. Meg kell kérdezni, hogy a hitújítók miért mondják azt, hogy Krisztus egyháza ilyen vagy olyan. Ha a különböző egyházi felfogások egymást kizárják, nem tudunk tovább menni. Ha viszont nem zárják ki egymást, akkor a kommunikáció lehetséges és tovább kell haladnunk. Ha a kérdést így tesszük fel, új megértési folyamat elején állunk, amelyet eddig nem nagyon kockáztathattunk meg.

Ez az új, vagy tovább folytatott párbeszéd fogja megmutatni, vajon az alapkülönbségek valóban kizárják-e egymást, vagy pedig nyitottabb formákat kell találnunk egymás megértése érdekében. Walter Kasper határozott álláspontja a következő: „Az egyházak közti különbséget, a különböző tanításokat nem tekinthetjük különálló valóságoknak. A keresztyén valóság összefoglalásával kell egybe látnunk, egységbe kötnünk őket. Ezután történelmileg is meg kell vizsgálnunk a különböző pontokat, hogy összehasonlíthassuk őket. A kérdés mindenestre nehezebb lett. Reményeink és jelzéseink is vannak ahhoz, hogy a keresztyén valóságnak különböző felekezeti alaptípusait megvizsgálva és egymással összehasonlítva arra a végkövetkeztetésre jutunk, hogy ezek kiegészítik, áthatják egymást, egymásba érnek, vagyis a különböző felfogások közös nevezőre hozhatók. Itt természetesen további fejlődésre kell várnunk, és ez elsősorban az alapok tisztázásán fog múlni.” A német szinódus az alábbi határozatot hozta: „türelemmel kell várnunk abban a reményben, hogy le tudjuk bontani az egyházakat szétválasztó ellentéteket. Azon kell lennünk, hogy a különböző egyházak Jézus Krisztus

egyetlen egyházának kifejezői lehessenek”. Peter Neuner nemrégiben megjelent, nagy feltűnést keltett ökumenikus tanulmánya ezt állapítja meg: „Az egyházszakadások azzal végződtek, hogy bizonyos elemeket jobban hangsúlyoztak, s a keresztény üdvösség hirdetésének több pontja is világosabbá lett. Más elemek viszont feleslegessé váltak, s ezeket mellőzni lehetett. A hangsúlyos pontok változtak tehát, de nem biztos, hogy e különbségek alapvető eltéréseket is érintettek.”

Az egység kétségtelenül a láthatáron van. Rahner és Fries sokat vitatott könyve ezzel a megállapítással végződik. Az ökumené egyik mozgatója az, hogy kételkedő, megfélemlített világban élünk, válságok rendítenek meg bennünket. Fontos lenne, hogy a hitben közös meggyőződéssel vallomást tehesünk, és ugyanazt a reményt hirdessük. Az emberiség egységre törekvése is arra sürget bennünket, hogy a szétszakítottság ellenére is szeressük egymást, és egymáshoz is jobban odatartozunk a Jézus Krisztus iránti hűségben. Az ökumenikus lelkesedésnek nem szabad megtorpannia, nem vallhat kudarcot az a sok erőfeszítés, amelyet az évek folyamán annyi hithű keresztény vállalt. Nem nézhetünk elkeseredéssel a jövőbe, bármilyen nehézségek merüljenek is fel, és főleg óvakodnunk kell attól, hogy a másikat akarjuk felelőssé tenni a sikertelenségeikért.

CSANÁD BÉLA

Mi vagyunk

Kondor Béla emlékének

Kristályfényű tengerben élünk
vad tüzevő halak
olykor a víz szalmává változik
s mi bárányok leszünk
s ha zöld mezőként hullámszik a tenger
virággá változunk
és selyemszálú anyagtalán űrben
a sötét ég csillagai vagyunk
és mi vagyunk az űrhajósok is
a fegyvergyártók s ágyútöltelékek
a szellem kardos arkangyalai
és mi vagyunk
az Édenből kiűzött vándorok
az elesettek és rimáncodók
és mi vagyunk a jövőendő korok
szép feltáratlan régiségei
és csillogó orvosi rendelők
előszobáiban romtemetők
és mi vagyunk a víz alatti ég
hajóutak jelző csillagai
és mi leszünk

KÉT PODOLINI PIARISTA BETLEHEMES

Podolin a Zsigmond királyunk által elzálogosított tizenhat szepesi város közül az egyik. A hajdani Szepes megye legfestőibb helyén fekvő városka neve Krúdy Gyulát juttatja eszükbe. Pedig másról is híres – egykori piarista gimnáziumáról, amelynek falai között az alapítás után több mint kétszáz esztendővel a neves író is tanult. Idegen ritkábban fordul meg ezen a tájon, kissé távolabb esik a forgalmas vidékektől, noha Késmárktól, a lomnici csúctól mindössze néhány kilométernyire fekszik annak az útnak a mentén, amely Poprádot Bártfával összeköti.

Podolin és a piaristák

Ebben a felvidéki városkában vetették meg először Magyarországon a lábukat a piaristák. A rend Lengyelországból küldte el tagjait, hogy az alapító szándéka szerint a szegényebb szülők gyermekeit oktassák alapvető vallási és profán ismeretekre. 1642 novemberében tizennyolc piarista érkezett. Az alapítás tartósnak bizonyult, évszázadokon keresztül működtek a magyar piaristák ebben a városban. Lakosai ekkor leginkább németül beszéltek. Az északi határon túlra jött lengyel diákok nyelvével keveredett a szepességi németek szava, s csak elvétve lehetett szlovák, még kevésbé magyar szót hallani.

Innen rajzottak ki azután Kalazanci Szent József fiai Magyarország sok városába: Privigyére (1666), Breznóbányára (1673), Pozsonyszentgyörgyre, Nyitrára (1698) és másfelé a szatmári béke után. A tanítás ezekben az iskolákban a legkorszerűbb szellemben folyt. Bár az alapító előbb csak alsóbb osztályok létrehozására gondolt, később a gimnáziumi tanulmányok legmagasabb szintjéig sikerült iskoláikat kifejleszteniük. A grammatikai alapismeretek mellé természetesen társították a hitoktatás alapvető elemeit, tanították azonban a fizikát, a mechanikát, a matematikát, a csillagászatot, a technikai, térképészeti és hadi tudományokat is. S érdekes, hogy például az irodalomelméletben tökéletesen tájékozott Moesch Lukács – jegyzetei tanúsága szerint – magas szinten oktatta a természettudományokat is, sőt résztvévén Buda felszabadításában, egyes kutatók még azt is feltételezik róla, hogy a vár bevételenek hadmérnöki terveit is ő készítette. Vagy a mintegy száz esztendővel később, a XVIII. század végén működő Dugonics András, akit elsősorban regényeiről ismerünk, maga is kiváló természettudós volt.

„... *semmibe sem kell venni az emberek üres tapsát...*”

A piaristák tanításának szerves része volt az iskolai színjátás. Kalazanci Szent József ugyan nem nézte jó szemmel a rend tagjainak ilyen irányú működését, mondván: „Ha a színi előadások tetszenek is a világi közönségnek, én tapasztalásból tudom, hogy miattuk nagy kárt szenved az ifjúság java. Ezért nagyobb szorgalommal kell tanítani a tudományokat és az Úr félelmét, ami egyedül tetszik Isten ő szent felségének, és semmibe sem kell venni az emberek üres tapsát, akiket ilyen külső dolgok gyönyörködtetnek.” A piaristák azonban az alapító véleményével ellentétben valamennyi iskolában gazdag színi kultúrát honosítottak meg. S így most már nemcsak a híres jezsuita kollégiumok vagy a Felvidék evangélikus iskolái, Bártfa, Eperjes, Késmárk, Poprád és más városok diákjai

léptek színpadra a látványra, a szóra, a cselekményre éhes nézőközönség előtt, hanem a piarista tanulók is. S a XVIII. század végére oly tökéletességre vitték Thália művészetét, hogy a magyar világi hivatásos színjátszás piarista szerzők darabjaival indult. Sőt – mint erre néhány adat utal – még a protestáns iskolák egyike-másika is kölcsönzött tőlük komédiát.

A podolini diákszínjátszásról meglehetősen keveset tudunk. Iskolai színjátszás azonban természetesen itt is volt. Ennek egyik legbizonyosabb jele az a kéziratós drámakötet, amely néhány lengyel nyelvű drámát őrzött meg számunkra. Akad azonban ezenkívül természetesen több latin nyelvű is.

A XVII–XVIII. századi iskolában megszokott jelenség, hogy a poézis elméletét tanuló diáknak magának is verselnie kell. Csokonainak például a híres debreceni kollégiumban több olyan verse született, amely később átírva, módosítva a költő jelentősebb versei sorába került. Nyilván ugyanez volt a cél a piarista iskolában is: tanuljanak meg a diákok a megadott témáról a kívánt formában és műfajban tökéletesen verselni.

Így kellett Theokritosz vagy Vergilius nyomán a podolini diákoknak pásztoridillt, eklogát írniuk. Ez az antik műfaj azonban nem mentes a szerelmi érzésektől, gyakran hangzik el bennük vita arról, melyik pásztor kedvese a szebb, a kívánatosabb. Könnyen érthető, hogy a piarista atyák nem akarták ilyen gondolatokkal tanítványaik lelkét megzavarni, ezért a házi feladatként írt pásztori játék témájául a betlehemi pásztorok képzelt beszélgetését választották. A Bibliában erről a csodálatos éjszakáról csak Szent Lukács beszél részletesebben: „Pásztorok tanyáztak kint a szabad ég alatt, és éjnek idején őrizték nyájukat. Egyszerre csak ott állt előttük az Úr angyala, és beragyogta őket az Úr dicsősége.” – Miről beszélhettek a pásztorok, mielőtt az angyal megjelent nekik? Egy XVI. század eleji betlehemes szerint ismerték azokat az ószövetségi jövendöléseket, amelyek Jézus eljövételére vonatkoznak. Más betlehemesekben más volt a beszédtema, az ismeretlen író sajátos érdeklődési körének megfelelően.

A pozsonyi egyetemi könyvtárból nemrég került elő két podolini latin nyelvű pásztorjáték, az egyiket az 1729 és 1738 közötti évek valamelyikében, a másikat 1739-ben adták elő. Különös, hogy a második darab előadására nem karácsonykor kerítettek sort, hanem február másodikán, illetőleg július 19-én. A korábbi darab előadásának pontos idejét nem ismerjük.

„... Atyja szegény és Anyja szegény, ő szülte világra ...”

A korábbi darab címe így hangzik: *Carmen Bucolicum sive Ecloga, in qua inducuntur Pastores sermocinantes et Christum Natum sibique ab Angelo annuntiatum salutantes*. Bukolikus vers, azaz Ecloga, amelyben beszélgető pásztorok jelennek meg köszöntve a világra született Krisztust, akiről az angyal adott hírt. A cselekmény a bukolikus hagyományokhoz híven a pásztorok környezetében játszódik: Aegon, a leggazdagabb pásztor, bár igen sok állatot mondhat magáénak, s az erdők boldog nyugalmban töltheti életét, szerencsétlenségről panaszkodik. Képtelen egymaga ellátni a nyáj őrzését, s felfogadja a hozzá érkezett pásztorokat. Ezek már az első éjszaka elalszanak a rájuk bízott nyáj mellett. A gazda rajta kapja őket, megfeddi, de távozása után újból elnyomja őket az álom. Kábultságukból három egymást követő fényjel riasztja fel őket, majd megjelenik az angyal, s felhívására ajándékokkal felszerelve azonnal indulnak a betlehemi Kisdédhez.

A játék szerzőjét nem ismerjük. A pásztorok itt is bukolikus neveket viselnek: Aegon, Tityrus, Damaetas, Menalcas, Corydon, Alexis, Meliboeus, Pollio, Daphnis, Thyrsis, Sylenus, Lycidas, Mopsus jelenik meg a színen; Mária, József és a

Kisjézus azonban még néma szereplőként sem látható. A betlehemi istállót talán úgy mutatták be, hogy egy maguk barkácsolta, hordozható betlehemet állítottak a színre. A szereplők bizonyára piarista diákok voltak.

A pásztorjátékot az ismeretlen szerző nem osztotta jelenetekre. Mindamellet világoan elkülönülnek egymástól a részek. Az elsöben Aegon monologizált: Bol-dogan él, nem kell törödni a hatalmasokkal, a királyokkal, gazdag urakkal. Gondja semmi, élete, itala az, amit az állatok nyújtanak neki. Ruházatát is nyája biztosítja. Szemét a zöldellö erdő, a virágzó mezö gyönyörködteti, furulyájának édes hangjára kicsiny kecskéje járja a táncot, s a kíséretet az erdő madarai szolgál-tatják. Egyedüli gondja, hogy nincs társa. Maga örzy a zsiros legelökön lege-lészö kecskéit. Nincs, aki segítse az állatok fejésében, a birkák nyírásában. S éjt nappallá téve kell a farkasoktól öriznie nyáját. Kéri tehát az isteneket, ha már ennyi juhval, kecskével megáldották, adjanak hozzá segítséget is, hogy valamics-két könnyebbedjék munkája.

A második jelenetben érkeznek meg a pásztorok, s nevükben Tityrus ajánlja fel szolgálatukat. Ezután egymás után bemutatkoznak Aegonnak, majd ebben a sorrendben elmondják, hogy az állatok körüli munkák közül mihez értenek leg-inkább. Aegon ezek szerint osztja ki feladataikat. A csapat vezetője, Tityrus, a továbbiakban részletesen elmeséli mindegyiknek, hogy mi a teendője. A munkát megkezdik ugyan, az éjszaka azonban mindannyiukat álomba kényszeríti. Nyu-galmukat Aegon zavarja meg. Megígéri neki, hogy éberek maradnak. Gazdájuk távozta után azonban ismét csak elaluszna. Hirtelen fényjel cikázik át az égen. Daphnis riasztja társait, de egyik sem hisz a megriadt pásztornak. Majd amikor másodsor és harmadszor is feltűnik az égen ez a különös fényjelenség, vala-mennyien felugranak, féltik a nyáját a tűztöl. De csakhamar angyal jelenik meg és elmondja, hogy Isten született Betlehemben:

Istennek kedves pásztornép félni minek félsz
Az égböl küldött angyalként jöttem a földre,
Hogy az örömröl szóljak néktek, mely ma e tájra
Szállt már. Ettöl kezdve örül majd újra a föld is.
Itt van Atyáink sóhaja, vágya, imája is itt van,
Az, akiért prófétáink oly gyakran esengtek,
S jöttét versében jósolta Szibilla Kumében,
Jött a világra, de nem ismerte egészen a jósnö.
Üdvözítötök szállt a világra, ma ezt íme zengem.
Tudjátok meg hát, mely drága szerencse tiétek.
Íme a földre az Isten jött ide emberalakban.
Atyja szegény, és anyja szegény, ö szülte világra.
Zárva élötte a büszke kapuknak nagy sokasága.
Testét egy istállóban szalmára helyezték,
Társa a súlyos testü marha s az árva számárka.
Ott térdel mellette az Atyja s szüzi Szölöje.
Betlehem örzy az Istent. KeljeteK útra barátaim,
És hódoljatek. Innen csillag fénye vezessen.

A remegö pásztorok közül először Tityrus mer megszólalni, s azonnal indulásra hívja fel társait. Aegon azonban figyelmezteti öket, hogy ajándék nélkül nem il-lik az Üdvözítö előtt megjelenni. Így Tityrus egy újonnan született kecskét, Damaetas, Menalcas egy-egy báránykát, Corydon egy kakast, Alexis friss tejet, Melibaeus hurkát, Pollio sajtot, Daphnis kolbászt, Thyrsis birkabört, Sylenus éne-

kes madarakat, Lycidas egy tyúkot, Mopsus egy bőrdarabot visznek ajándékba. S megérkezvén az istállóba, egyszerre így köszöntik a Kisjézust:

Isteni Gyermekek, buzgón hódolok íme előtted
Üdvözlégy, kit a fénylő ég és föld csak imádkhat!
Ég s föld megszületett és lett egy puszta szavadra.
S most mi a mű láttán fölséged imádkva
Szívvel-lélekkel vallunk hát Téged Urunknak.
Vedd el, mit mi szegények íme néked ajánlunk.

E szavak után sorban átadják ajándékaikat. Szavaikban csodálat, félelem és tisztelet vegyül, s végül valamennyien ünnepi énekkel búcsúznak el a Kisdedtől.

Égi vendég, óvj meg minket, Drága Gyermekek, Isten veled! Isten, ki a földre szálltál, Betlehemben ránk találtál, Dicsőítünk, mi pásztorok, Nyáját őrző nyers parasztok. Üdvözlégy, világnak údve, Embereknek reménysége! Minden madár dalol Neked, Szavunk tiszta hangját vegyed.	Minden teremtményed örül, Mert teáltalad üdvözlül. A föld, az ég, éj csillaga, Angyaloknak égi kara A jöttödön örvendeznek, Mert a bajok elmerülnek. Mi is velük újjonghatunk. S kicsiny ajándékok adunk. Önmagunkat felajánljuk, Áldj minket, azt kívánjuk!
---	---

Idill, vallásos áhitat és tanulság keveredik a kis darabban.

„Üdvözlégy, ki földre szálltál, gyermek Jézus ránk találtál”

A második dráma címe: *Carmen Tragicum Bucolico junctum*, azaz bukolikus műhöz kapcsolódó tragikus vers. A cím további része a cselekményt foglalja össze. Ez két fő részre oszlik. Az első négy, a második tizenkét jelenetből áll. Az első rész tökéletesen alkalmazkodik a magyarországi barokk dráma stílusához, dramaturgiai előírásaihoz. Allegorikus alakok: Mundus (Világ), Justitia (Igazság), Religio (Vallás), Idolotria (Bálványimádás) jelennek meg a színen. Mundus nemtörődömségén joggal felháborodik Justitia, s ezért elfogatja s az alvilágban letöltendő börtönre ítéli. A szabadságát elvesztő s emiatt siránkozó Mundust Misericordia megszánja s megszabadítja bilincseitől, s ezután Religio próbálja arra tanítani, hogyan kell az Istent dicsérni. Hamarosan az Isten dicsőségére énekelni is kezdenek. Idolotria azonban nem nézi jó szemmel Mundus megtérését, s a pogány isteneket idézi fel emlékezetében. Hamarosan áldozatot mutatnak be Apollónak. De az elárulja, hogy az újszülött gyermek parancsára neki hallgatnia kell, s ezután darabokra törve megsemmisül.

A második rész a tulajdonképpeni betlehemes játék. Tityrust, miközben alszik, Aegon látogatja meg. Hamarosan megérkeznek a mezőről a pásztorok is, akik azon sopánkodnak, hogy vezetőjük, Tityrus nem sokat törődik velük. A megvádolt első pásztor ebédet ad társainak. Evés közben heves vita támad közöttük, de Tityrus lecsillapítja. Így ebéd után mindenki mesél társainak élményeiből valamit. Eközben érkezik meg Delphiből, Apollón isten híres jóshelyéről Corydon, s elmeséli, mint tört darabokra az isten remekművű szobra:

Gondolom Delphi Apollónját jól ismeritek mind.
 Tudjátok, hogy híre nagy és sok-ezernyi csodája.
 Jósdájában bárkin, ha kérte, segíteni tudott ő.
 Már szótlanná vált. Kérdeztem, válasza nem volt.
 Majd ezután az emelvényéről földre leomlott.
 S porrá hullott szét, és gyászban hagyta a jóshelyet.

Az eset mélyen megrázza a pásztorokat, s rettegni kezdenek. Félelmüket csak Tityrus képes lecsillapítani. Megmagyarázza, hogy Apollón szobrának a sorsa nem tartozik rájuk, hiszen a nyájak őrzőinek saját isteneik vannak, úgymint Pan, a szatírok és a faunok. A nyolcadik és kilencedik jelenetben nem is történik más, mint az, hogy énekelni kezdenek isteneik tiszteletére. E közben a pogány vigadozás közben tűnik fel a hármás fényjel az égen, s a magasban lebegő angyal hozza híréül a Megváltó születését. Most értik meg csak igazán Apollón szobrának az esetét, s ezért maguk is darabokra törik isteneik szobraikat.

Elindulnak Betlehembe, hogy egyszerű ajándékaikkal köszönthessék a megszületett Megváltót. Odaérvén ajándékaikkal az alábbi énekkel hódolnak előtte:

Isteni Vendég, íme köszöntünk,
 Durva pásztorok, éneket zengünk.
 Üdvözlégy, ki földre szálltál,
 Gyermek Jézus, ránk találtál.

Jöttödön örvend minden teremtményed
 A gyászt elvetve köszöntenek Téged.
 Üdvözlégy, ki földre szálltál,
 Gyermek Jézus, ránk találtál.

A juhok őrző pásztorai Neked
 Adunk Istennek járó tiszteletet.
 Üdvözlégy, ki földre szálltál.
 Gyermek Jézus, ránk találtál.

Az égi seregek Tenéked hódolnak,
 Melyre a hangszerek áldott dalt dalolnak
 Üdvözlégy, ki földre szálltál,
 Gyermek Jézus, ránk találtál.

Az egész világot Jézus megváltottad,
 Megszületvén azt a pokolból kihoztad.
 Üdvözlégy, ki földre szálltál,
 Gyermek Jézus, ránk találtál.

Ím mi önmagunkat neked felajánljuk,
 És az áldásodat esedezve várjuk.
 Üdvözlégy, ki földre szálltál,
 Gyermek Jézus, ránk találtál.

Hol a helye ennek a két betlehemesnek a történeti betlehemesek sorában? Legrégibb magyar nyelvű betlehemesünk 1629 táján keletkezett, valószínűleg a nagyvárad református kollégiumban vagy annak vonzási körzetében. 1633 és 1668 közé tette Schram Ferenc az úgynevezett Kézdiszentléleki betlehemest. Eszéki István Rythmusokkal való szent beszélgetése a nagybányai református diákok számára készült 1667-ben. Az ecsegi katolikus betlehemes 1684 és 1694 közé tehető. 1696-ban a kolozsvári unitárius iskolában játszották a Nativitas cwnabula című magyar darabot. 1700-ban ugyanebben az iskolában Jesu Christi Nativitas címmel mutattak be egy magyar nyelvű drámát. 1732 előtt, de mindenképpen a XVIII. században kellett keletkeznie a Kézdivásárhelyt őrzött latin játéknak. Ezek után következik időrendi sorrendben az itt bemutatott két betlehemes. A podolini játékok kifejezetten bukolikus jellegűek – a klasszikus vonatkozások jelzik, hogy tanulók alkothatták ezt a darabot is, Theokritosz vagy még inkább Vergilius művei nyomán. A podolini betlehemeseket tehát öt magyar és egy latin nyelvű játék előzi meg. Magyarországnak erről a vidékéről nem került elő eddig hasonló tárgyú dráma.

Lélekarangjáték

élet ékes tornya mért – összeomoltál:
mért hogy kő tömbökkel agyonütő oltár
lettél előlője eléd borulónak
kinnal elvégzője hittél hitvallódnak

mért tetted próbára szented íly pogányul
buzgón vesztenélek kép is elhalványul
de mártiromságom templom-indulásba
életföldrengésed bennem van elásva

ráverted magadat összetört nyakamra
ebből nem gyógyít ki csontház hullakamra
élet ékes tornya mért is hullottál rám
édes asszonyanyám – lavinakóbálvány

nagy volt a te lázas eliszkolhatnékod
attól sivalkodik s nagy jajjal óbégat:
fiad megnyűgözni volt ez forrolázad
hogy aláomlásnak elébe alázzad

menekülhetnékkel jött rád ez gonosz láz
minden ikonoddal élő ikonosztáz
maga-elemésztő vert asszonyanyádért
zengj neki neki zengj lélekarangjáték

neki zengedezzel olyan készülékekkel
engesztelhetetlen megengesztelőkkel
kinek nyelve már az ő útján barangol:
utána eredő nyelvetlen haranggal

lelnél a Credóban kódája utóját
szentoltár építő visszacsinalóját
akár csaló szerrel s még ha visszarettent:
hozd el szellemében zengd a lehetlent

zengj orgonasíppal végsüketülésig
füttyös hápogással basszus-hőkölésig
verd kimarjulásig cifra harangodat
feltámasztására lennél parancsolat

teremjen előmbe magasra magasra
nagy hárászkendőbe' kezében a kaska
hogy lenni jőne kit menten megimádnék
szólitnád előmbe lélekarangjáték

ADVENT MEZÖKÖVESDEN

Hát az advent Krisztusvárás volt nekünk, tudtuk, hogy a Kisjézus születésének előhírnöke. Az olyan volt, hogy vártunk, kértünk, örültünk, hogy majd karácsonykor . . . Az advent András napja után kezdődött. András napja zárta be a muzsikát. Amikor már közelgett (András) tudtuk, hogy jaj, vége a vígságnak. András napkor mentünk az első hajnali misére. Mikor jött adventnak az első napja, mi már készítettük a szállást, de nem a háznál, hanem a szívünkben. Édesanyánk mondta – de nemcsak nekünk, másoknak is éppúgy, hogy no most készítsétek a szállást. Gyűjtögessétek a Kisjézus jászolába a szalmaszálakat, nehogy kevés legyen alatta. Na de ez azt jelentette, hogy most már evésben-ivásban, nótázásban (egyaránt tartóztassuk magunkat). A summáslány mindig víg volt, de mikor András eljött, úgy mondtuk, hogy no András, nekünk betettél. A szánkat be kellett fogni. Mert hogy varrtunk (hímeztünk) az asztalnál, jöttek a cimborák, akkor már nóta nem volt, csak adventi ének vagy Mária ének. De néha, ha valahogy belekottyentottunk a nótába – hát csak szeretttük a vígat, édesanyánk odaszólt: halljátok-e, advent van, lehull a szilva. Hallgassatok.

Az advent nem olyan szomorú, mint a nagyböjt. Böjt volt az is, nem vállalt böjt. Szerdán, pénteken, szombaton semmiféle – nemhogy húst, de még egy kis zsíros pogácsát se sütöttünk volna. Akkor már ugye a görhe sült, meg a málé vagy krumplikalács, mert mi semmi zsíros ételt nem ettünk.

Egész adventba volt a hajnali mise. Fútta, hordta a havat. Akkor még villany nem volt az utcákba. Azután abba a sötétségbe innen is kibukott (kibukkant) egy öregasszony, onnan is, vitte a lámpást a kezében. Már ott a kapun is jött egy asszony, vitte a lámpást, a másikon is – hát ugye éjszaka volt. Ahogy szólt a harang, jöttek ki az utcákból, csak azt láttuk, hogy itt is pislákol, ott is. Hát az olyan szép volt! Az esőruha meg fel volt téve (nagy fehér abrosz piros csíkokkal), még hideg ellen is magára vette az asszony a templomban, mert ugye hideg volt a pad nagyon, hiába volt a sok szoknya rajtunk. Hajnali misén úgy hullámzott a nép, annyian akarták készíteni a szállást, hogy két pap áldoztatott. A szegény harangozónak ki kellett nyitni a templomot két óraker, mert néha a nép a hóban körül-körül a templom (toporgott), mert nem várta ám, hogy majd három órára megy! Ááá! meg hely is kellett. Mert bizony, aki állt, annak elege lett. Volt, aki a kisszéket az esőruha alá csapta, gondoskodott magáról (ülésről), letette a templom közepibe. Négy óra hosszat abba a hideg templomba!! Így járt a lábunk utoljára. Drága Jézuskám, de fázik. Verte össze a lábát mindenki . . . Hiába volt a bőszoknya akkor, hol itt gyúrtuk alá, hol ott gyúrtuk (amin ültek). Hát nem volt akkor fűtőtest. De azért senki ezt el nem hagyta volna. Talán ha karhatalommal küldték volna, nem ment volna úgy mindenki. Már előtte való este: Jössz-e éjszaka? Beszöljak-e? Be! Te is jössz? Jövök hát! Mint a madarak. Falkástól mentünk.

Az előimádkozó bizony kifáradt, de kifáradt ott mindenki, mert a nép tudja, mit akar. Nem, hogy az imádkozó mondja, hogy ó, mondom ahogy akarom. Mert van úgy, hogy Jézus Mária, hogy is jön ez az imádság vagy ének? Mert ha én nem jól megyek, úgy elnyomnak, akik tudják, hogy már pedig majd mink.

Karácsony böjtje

Böjt van ugye, nem ettünk. Haldoklott a gyereksereg éhen. Nem eszünk. Kisjézus jön, teli hassal nem várhatjuk. Hej, néztük, nem baj mán, kiszedte édes-

anyánk a gubát. Egy nagy szakajtónyit kihúzott a szénvonóval (a kemence földjén sült, nem tepsiben). megsült! Nem baj, már nem tart soká. Akkor már hajnali mise sincs, éjjéli mise van. Tizenegyre kisült a guba. Édesanyám bedagasztott, fel volt téve vagy bableves vagy rizskásaleves vagy tojásos leves. Azt mondta édesanyám, majd meghányjátok a gyomrotokat mézeshagymával! Volt az a nagy cseréptálunk, háromszínű csikkal – ez egy háztól sem maradt el. Beletette édesanyám (a gubát), rá meg egy fazék forró vizet, a megsült gubára. Mikor látta, hogy most már jól el van ázva, kiszedte csikszedő kanállal és beletette a haluskás tálba. A méz már ott forrott. Szegény méz. Hát mit? Vettünk egy kis bádoggal (bögre) vagy két decit. Jól felolvadt, olyan volt, mint a víz. Mikor megettük a levest, körülültük azt a nagy tálat, végigcsurgatta így ni, körbe-körbe. Akár a cernaszál, magasról. Hát egy nagy tála annyi mézet! A felit meg el is lopkodtuk, ahogy beledugdostuk az ujjunkat. Akkor aztán: egyétek. Belenyúltunk kézzel – villát nem adtak, mert sok volt olyan, aki kiszúrta a szemit. Kézzel biztosabb volt. Van öt ujjad, azt mondták, oszt kész. Édesanyám, adjon már villát! Van neked ötágú. De még így se eshettünk neki, pedig bizony már szakadt érte a szívünk, de mondani kellett előbb:

Kisjézuska gyere nálunk mézeshagymát sütnék nálunk
adunk Neked mézeshagymát csak Te vegyél nálunk szállást.

Akkor aztán ehettünk, mindenki jóllakott, de estig megint nem ehettünk, mert karácsony böjtje volt.

Hanem sült mákoskalács is, meg az a nagykalács húsvétra is, minden ünnepre, az asztalra. Abból tudtak szegni nagy karajt a koldusnak. Mert akkor egyik koldus a másiknak adta a kilincset. Jöttek kérni karácsonyi ajándékot a Kisjézus jászolához. Édesanyámék meg még szétnéztek, hogy mit is tudnának még adni, tojást is, pénzt is, meg ha egy kis hús is volt. Mert azt gondolták, hogy vajon az a szegény tudott-e egy kis húst venni? Hogy a Kisjézus örömebe születik-e meg annál?

Aztán ez az öröm most de nagyon hiányzott, mert most nincs koldus. Igaz, fájdalmas volt nézni, hogy dideregtek azok a szegény gyerekek, meg azok az öregek, de azért valahogy ez nekünk szép volt. Gyerekek voltunk, kinéztük a szájukból a szavakat: a Kisjézus megszületett, jaj szegény de fázik, könnyeitől de ázik – így volt valahogy az énekükbe. Mert a nép azt tartotta, hogy az Úrjézus a maga képében küldte azt a szegényt. Meg azt mondták, hogy majd odaát milyen korona vár ezért (az alamizsnáért).

Mikor délután lett, ki volt takarítva a ház, feltette édesanyám a húslevest. Meg kellett fésülködnünk. Nem ám, hogy majd karácsony vagy húsvét első napján fésülködünk... akkor csak megigazítottuk. Megmosakodtunk merejű, mert karácsonykor még sepregetés sem volt, kézzel szedtük fel a szemetet. A gazdáknál az istállóban nem vitték ki a ganajt, nem pucolták az állatot. Pihent minden.

Este aztán, lámpagyújtáskor gyűlt a nép imádkozni, a szomszédok. Az emberek kinnmaradtak a pitarban kártyázni, míg éjjéli misére nem mentek, az asszonyok meg imádkoztak.

A karácsonyfát az imádkozó háznál meg kellett csinálni. Az asztal fel van díszítve, volt az a kis Betlehem. Akik be vannak gyűlve, kezdik a betlehemi pásztorok énekével: Pásztorok keljünk fel vagy a Hej víg juhászok csordások – szóval víg, pattogós ének, majd szétvetette a házat. Mert mikor az édesanya díszíti a karácsonyfát, teszi rá az első almát, az már öröm, öröm! De míg kötözi a fát (dí-

szíti), mindig énekel. Mikor a borókát felakasztotta az átfára, szól a gyerekeknek: itt van a szép karácsonyfa! Szaladunk be. Édesanyánk meg elkezdte:

Itt van a szép karácsonyfa
az égből egy angyal hozta

Kérdeztük, hogy hozta az angyal? Hát az ablakon berepült véle. Aztán akkor mondták édesanyámék: tudjátok-e, mikor a pásztorok meghallották, hogy megszületett a Kisjézus, mert az első angyal a pásztorokhoz szállt: pásztorok, megszületett a világ megváltója, az elsőik tikt vagytok, a szegény emberek, akiknek hírrül adom. Mert ő is istállóba született, hogy nekünk példát adjon, hogy ne zúgólódjunk a szegénység ellen. Meghallották a hírt az erdőben a vadak! A fák az erdőben egymásnak hajladoztak, köszöngettek, még ami görbe fa volt az erdőben, az is kinyújtotta a derekát, mert megszületett a Kisjézus.

Hogy a csillagok milyen szépek voltak! Olyan fényesen sütöttek, hogy az angyalok útját beragyogják, hogy hát lássák, hol vannak a pásztorok. Hogy a Fias-tyúk hogyan vezette az égen a csirkéit, az is menni akart a Kisjézust köszönteni. Meg a Kaszás csillag, meg a Sánta lány, hogy billegett, milyen fénybe volt. Jaj! Az Esthajnal csillag! Mária csillaga! Az meg olyan fényesen mutatta a szep-lőtlen Szűzanya tisztaságát! Az azóta olyan fényes, mióta a szep-lőtlen Szűz Szent Anna méhében megfogant, a fényességnek a ruháját pedig karácsonykor öltötte föl, mikor a Szűzanya világra hozta az ő Szent Fiát. Meg a Tejút! Az volt mondva, hogy az az országút. Azon jönnek le az angyalok a Kisjézus születésire. Aztán olyan sok volt a csillag, hogy, miint az aludttej, egybeolvadt. Jajj és a hold! Mutatták mindig: nézd csak milyen fényes, hogy világít, mert a Szűzanyának nem volt gyertyája, nem volt lámpa az istállóban, csak a hold, meg a csillagok. Az (a hold) szenteste mindig olyan fényes, mert telihold van, még olyat nem értem, hogy nem (telehold lett volna). Hát nem volt nekünk könyvünk, nem tanítottak minket. Nemhogy most már ide is rámentek, oda is rámentek.* Nekünk édesanyánk mondta a csillagok járását, meg hogy a Tejúton jöttek lefelé az angyalok, az egyik oldalon a zöld ruhások, az a hit, a remény pirosba ment, a szeretet meg kékben a középben jött. Aztán váltották egymást. Meghajtották magukat a Kisjézus előtt, aztán már mentek is felfele a másik oldalon.

De nemcsak a csillagok, hanem a vadak az erdőben, hogy táncoltak örömben! Ez el nem maradt, mert szenteste van. A farkas azon a napon behúzódott az odújába, nehogy valakit mérgibe megtámadjon. A madarak meg egész éjszaka csicseregtek.

De hát a vizek is. Mert a háborgó tenger ezen az estén lecsendesült. Mert addig háborgott, de meghallotta a Kisjézus születését, ő is kinyújtotta derekát, lesimult, lelapult a medrébe, nyugodtan folydogálni kezdett – evvel adta ő meg a tiszteletet. Nem mehetett közelibe a jászolnak, mert nem mehetett, de azt mondta, hogy én is behúzom a derekamat, mert nekem is megszületett az, aki parancsol a tengernek, szélnek, mindennek. De a többi is! Jaj, úgy mondta édesanyám, mikor este bevittük a kútról a vizet, még ez is lágyabb, hogy nyugszik ebben a vederben a víz. Még ez is tudja, hogy meg lettünk váltva. Mert – már fel van írva – hogy nálunk úgy oda nem mentek volna a kúthoz, hogy ne köszöntek volna. Dicsértelessék a Jézus Krisztus, áldassék, imádtassék. De ez a szokás még a mai napig is (fennáll). Lágyabb a víz, mert örül – úgy mondták, mert minden örült.

* Űrhajóval emberek.

Hát azt én úgy tudom, hogy mielőtt az éjjeli misére akart menni (valaki), a malac elé is lökött – ámbár el volt készítve a moslék holnapra is. Tettek enni a nagyjóság elé is. De én azt úgy hallottam, hogy mikor az éjjeli miséről hazamennek, még a jóság, az is feláll az istállóban, oszt nagyot sóhajt, hogy végre megszületett.

Mi mindig vetettünk adventba búzát cserépbe. Ez azt jelképezi, hogy a határba való vetés, már az mind, a hó alatt is felfelé nyújtja magát, hogy a Kisjézust az is úgy várja. A gyümölcsfáról meg azt mondták, ha deres, zúzmarás volt: nézzétek csak, hogy felöltözött, milyen szép fehér ruhába van a Kisjézust várni. Felöltöztek a fák is. Ünneplőbe. De aztán, ha fekete volt a fa, nem volt zúzmaras, sárba mentünk. Jaj, nincs hó, nem ropog a csizma alatt. Nem bizony, mert bűnösök vagyunk, a jászolba is töviseket raktunk, azért sirat a föld. Sár van, sár van, mert sírnak az angyalok, nem fénybe született meg a Kisjézus, mert nem igazán vártuk. Nem tisztá lelket viszünk a jászolhoz.

Hát a szél? Én karácsonykor szelet még nem értem, nem volt olyan, hogy pusztoló volna. Mert akkor, még ha hó esett is, olyan szépen esett, mintha az angyalok igazgatták volna. Mert megállt a szél a Kisjézus köszöntésire. Megállt. Mert mindenki a jászol felé siet, mert mindenkit vár a világ megváltója; legyen az fehér, legyen az fekete, legyen az víz, legyen az szél, Ő mindennek parancsol.

Mert végtelen nagy ünnep ez nekünk, még a lámpaüveget sem pucoltuk ki karácsony napján. Nem kellett főzni-sütni. Angyalhurka volt. Mert mikor az éjjeli miséről hazakeveredtünk, akkorra már meg volt sülve a kemencében.

Az éjjeli mise, jaj, de szép volt! Már a második harangszókor a mi áldott kántorunk elkezdte, mert a hó ennyi volt. De ha azt mondom, hogy arra az énekszóra a Tejúton az angyalok ne jöttek volna le a mi templomunkba – hát majd szétvetette az a sok matyó legény. Hát már akkor a garaton is volt egy kevés. Az a csoda, hogy meg nem repedt a mi templomunk! Amikor a mise elkezdődött, elkiáltotta magát a mi kántorunk, hogy tizenkettőt ütött az óra – akkor csengetett a ministráns gyerek. De azt a szépséget! Idáig sötétség volt a templomba. Csak amikor a páp bejött, mikor mondta, hogy glória – ami csak volt villany, csillárjaink, az mind felgyúlt, oszt az az öröm, hogy az emberből majd kiszakadt a lélek! mert még a talpából is jött az ének. Sokat kivert a haló verejték – hányat vettek ki a templomból, összeesett, hát az a melegség, ami volt. Erre úgy mondom, hogy táncolhattak a vadak az erdőbe, mikor olyanokat láttunk az oltárnál, aki egész esztendőn át templomba nem ment, de az éjjeli misére ő volt az első. Mert ez olyan volt, hogy akinék kőből volt a szíve, az is lánggra lobbant. Utána úgy két óra felé hazaértünk. Akkor édesanyánk hozta be a hurkát. Mert a hurka a legfelségesebb étel volt a matyóknál mindig. Még a kocsonya. De azt húsvétra hagyták. A hurkát az angyalok hozták az égből. Kiszasztalt hoztak be a ház közepére – nem bontottuk volna meg a nagy asztalt (azon volt a nagykalács, a Betlehem stb.), körülültük. Jól meghánytuk a gyomrot, mert egész adventon nem ehettünk. No drága jó Istenem, jól tartottál. Volt esetleg olyan kicsi, hogy nem mehetett az éjjeli misére, felkeltették: no az angyalok meghozták a hurkát. Hejji! Keltünk fel, alig láttunk a szemünkkel, kezünkbe egy darab hurkát adtak, akkor meg volt engedve, hogy a tepsiből magunk vehettünk, nem volt akkor porció. Terített asztal van, mert megszületett a Kisjézus. Utána lefeküdtünk.

De már a pásztorok miséje ötkor kezdődött. Arra az öregjei felkeltek, vitték a kicsinyeket, mert a kántorunk gyönyörűen tudott tilinkózni. Azt mondták: halljátok, ezen a tilinkószón a kisbárányok most táncolnak odakinn a határba.

Hát ilyen volt nekünk a karácsony.

Gari Margittól gyűjtötte és megírta Fél Edit

A JÁSZOL ÜNNEPE

Már égtek a hatalmas lámpák, amikor odaérkezett; fényernyőt alkottak, párhuzamosan az éggel, aminek következtében kupolának tűnt a sötétség. A pályaudvari csarnok közepén nedvességtől csöpögött a nagy karácsonyfa, s a gyertyaformájú villanykörtek közül néhány ferdén állt, némelyik pedig, úgy látszik, kiégett már. A csarnok majdnem üres volt: épp az előbb csomagolta össze hangszereit az üdvhadsereg zenekara, s a férfiak és nők a piros szegélyű sapkával a fejükön, a hónuk alá szorították a kottákat és fáradtan cammogtak ki a pályaudvar előtti térre. A férfi a kolbászos bódé putja mögül szűrös szemekkel nézett Benzre és azt kiabálta:

– Kolbászt parancsoljon, uram, forró kolbászt!

Olyan éles tekintettel nézte Benz, hogy szinte ki kellett szabadulnia, hogy balra fordulva elinduljon lefelé, ahol a telefonfülkék állnak.

Hirtelen zene tört elő a hangszóróból: Beethoven kilencedik szimfóniája; néhány pillanatra teljes hangerővel töltötte be a csarnokot, aztán, úgy látszik, valaki visszacsavarta a gombot, és a zene nagyon halk lett.

Lent, ahol a telefonfülkék állnak, dohos volt a levegő és gyenge a világítás, és a sarokból, az illemhelyek felől, megüledett férfiaság átható szaga áradt. Benz elment az üvegfalú kávéház előtt, amelyben néhány ember gubbasztott, hogy salátát, vajaskenyeret és kolbászt rágcsáljon kedvetlenül: úgy tűnt, mintha csapdába kerültek volna, ahol erőszakkal etetik őket. Továbbment. Mindkét telefonfülke foglalt volt. Elfordult és várt: a magasban fénycsövek fénylettek az elárúsító standok sora fölött: szivaros ládák és virágok, folyóiratok és parfümös üvegek álltak ebben a kellemetlen kékes fényben, és egy nagyméretű transzparens fölött, amely valamilyen óvszer előnyeit hirdette, egy ezüstre mázolt mosolygó falamez-angyal lebegett, aki a betlehemi csillagot a terem kék csempéjű boltozata felé emelte. Valahol jobbra, nem messze tőle, egy kegyeskereskedés akasztotta fel kirakatszekerényeit: „Katolikus egyesületi kidványok terjesztője és szállítója” – ez volt föléljük írva; a vigyorgó betlehemes figurák mintha táncot lejtettek volna a kirakat vöröses bársonyán, hárfázó angyaloktól körülvéve, akiknek hátát arra használták fel, hogy felíratos szalagokat állítsanak fel rájuk, lakozott papálcikákhoz rögzítve: „Gloria in excelsis Deo” és „Béke a földön az embereknek” – ez volt olvasható a merev angyali hajfürtök fölött.

Benz visszafordult: a fülkék még mindig foglaltak voltak. A baloldali fülke törött ablakán át egy síró asszony arcát látta, akinek fájdalmasan eltorzult szája néha suttogott valamit. Gátlástalanul sírt; sápadt arcán, mint viaszon, gördültek le a könnyek.

A csempézett falakról nedvesség csöpögött, a mennyezet nyirkosan fénylett, és Beethoven szűrődött a hangszórón át. Benz fölhajtotta kabátja gallérját és pipára gyújtott – ekkor valaki a hátába vágta a közelebbi fülke ajtaját, és amikor körül nézett, egy fekete ruhás férfit pillantott meg, aki dühösen mérte végig, majd gyorsan fölsietett az üveges kávéházhoz vezető lépcsőn. Benz bement a fülkébe, letette táskáját és aprópénz után kutatott a kabátja zsebében. Az elválasztó üvegfalon át megpillantotta az asszony árnyékát: a telefonkészülék körvonalából pedig azt látta meg, hogy a kagylót már a helyére tették; az asszony csak állt és va-

lami vöröses pamaccsal matatott az arca körül; zöld fejkendője félrecsúszott; nagyon lassan igazította helyre. Aztán hallotta, amint az asszony megnyomta a kilincset, mire résnyire ő is kinyitotta fülkéje ajtaját, hogy megnézze a távozót.

Csak egy pillanatra látta meg: szép volt az asszony, és most mosolygott. Ő lassan behúzta fülkéje ajtaját és tárcsázott.

A csilingelések között hallotta a vonal halk bűgását, és a Beethoven zenét most csak nagyon halkán, a jobb fülével érzékelte. Aztán közben erélyes férfihang, amely egy megkésett vonat érkezését jelentette be, majd egy női hang szólalt meg a fülhallgatóban és haragosan mondta: – Mi van? Ki beszél? – és a kilencedik szimfóniát most kétszeresen hallotta: bal fülével a telefonkagylóból és jobb fülével kívülről, és halkán csak ennyit mondott – semmi, semmi sincs –, és hirtelen félbeszakadt a telefonban a szimfónia, és ő tudta, hogy az asszony letette a kagylót. Ő maga is visszahelyezte a saját kagylóját, és ekkor rájött, hogy elfelejtette a pénzautomata nyomógombját benyomni: az asszony tehát nem hallotta őt. Most benyomta a másik gombot, a pénz legurult a fémtálba és ő kivette. Elővette zsebéből a noteszát, átlapozta és három telefonszámot írt föl a készülék sárgára lakkozott acéllapjára.

Valaki, úgy látszik, megint csavart egyet a rádió gombján, mert kívülről ismét fortissimo dübörgött Beethoven a fülkébe; tétovázva dobta be a pénzt a nyílásba és tárcsázott; most nem tartott soká a csend, és a férfihangot, amely „halló, halló”-t kiabált, alig lehetett hallani, olyan hangos volt ott is a mögöttes zene, ugyanaz a zene, mint ami a csarnokból harsogott. Visszaakasztotta a hallgatót anélkül, hogy valamit mondott volna, ismét benyomta a gombot, hagyta, hogy a pénz a kezébe guruljon, kilépett a fülkéből, és az illemhelyek előtt elmenve lassan fölballagott. A hatalmas lámpákat már kioltották, csak a karácsonyfa gertyaformájú villanykörte árastottak fényt, és az angyalhaj összetapadt már a nedvességtől, és fűrtökben lógott lefelé. A csarnok egyik láthatatlan sarkából még mindig Beethoven szólt. Kint a nedves téren egy rikítóan kivilágított kirakatszekrényre lett figyelmes. Lassan odasétált: nagy szőke baba állt vele szemben síruhában és rámosolygott, kezével egy ezüstporral beszórt fenyőágat nyújtott feléje. Parókája olyan volt, mintha valódi lenne, melegfényű aranyszőke hajhullámok; csak mikor kinyitott száját jobban megnézte, akkor vette észre, hogy nincs szájpadrása: sötétkék semmi tátongott rózsás ajka mögött. Lassan elindult a sötét városba; valahol a közelben templom volt valamikor, és talán még most is ott áll. Elmént egy vörösen kivilágított szálloda mellett, amelynek nehéz függönyei mögül szinte csak dúdolván hallatszott Beethoven. Mint kiderült, a templomot is újjáépítették már, hatalmas ablakaiban az utcai lámpák tükröződtek, és az ajtóra nagy fehér hirdetőtáblát akasztottak ki, amelyre korrekt fekete betűkkel volt felírva: „Éjféle mise 0 órakor, templomnyitás 23 órakor.” Noha jól tudta, hogy hiábavaló, mégis megrázta a kilincset, majd mélyen lehajolt, hogy benézzen a kulcslyukon: keresztformájú villanykörte szegtek körül az oltárt, és elhalványították az örökmécses. Lassan visszaballagott a pályaudvarra. Még csak 9 óra volt. Alighogy a sarkon befordult, már hallotta is a zenét, amely a pályaudvar sötét torkából áradt, mint valami gőz, szállt ki minden nyíláson át.

A váróteremben nem sokan voltak. Ott ültek poharaik és csészéik előtt, az asztalon fenyőágak álltak a vázákban, kis, vöröses fagombácskákkal teleagatott fenyőágak, és a váróterem közepén transzparens függött ezzel a felirattal: „Boldog ünnepeket kívánunk minden utasunknak.” A transzparens alatt, szalvétáját a szájához emelve, nagyot ásító pincér állt.

Benz megállt a betlehemes figurákkal teli kirakat előtt, és a szekrény háttérében fölfedezte a három királyokat: szakállas, finom öltözékű férfiak, akik mű-

mohán lépkedtek és képzeletbeli tevéket húztak maguk mögött, hátrafelé kinyújtott kezükkel. Szent József előtt árcédula állt, amely az álláig ért: „256.- márka, az egyes darabok külön-külön is megvásárolhatók”. Benz azt gondolta: „Ha Szent Józsefnek ennyi pénze lett volna, Betlehem legjobb szállodájában bérelt volna lakosztályt, és akkor az egész betlehemes ipar illuzorikussá vált volna.”

A hangszóróból most a Kilencedik szimfónia zárókórusa hangzott. Felemelő volt, ahogyan a kórus az „öröm” szó után újra meg újra megállt, és néhány pillanatra lélegzetelállító csend áradt a hangszóróból. „Öröm”, énekelte a kórus, „öröm, csodás isteni szikra”. A kirakat-szekrényen keresztül most azt a férfit figyelte, aki a bejáratnál helyreigazította szemüvegét, aztán a kezében lévő lyukasztóval lassan kiverte a karének ütemét a vasajtócskán.

„... örömittasan, ó isteni, szentélyed, szentélyed!” A férfi a bejáratnál most becsípett a fogójába egy jegyet, átlukasztotta, majd egy másikat is kilyukasztott, és aztán tovább verte a taktust. Benz megrémült egy pillanatra, és úgy érezte, dobogni kezd a szíve: a zöld fejkendős asszony ment át a bejáratnál csapóajtón, de nem volt egyedül; egy férfi, akinek karjába kapaszkodott, mosolyogva nézett le rá.

„... hol lány szárnyad lebeg – szárnyad lebeg.”

Benz otthagya a kirakat-szekrényt, néhányszor végigsétált a csarnokon, és a két tíz-pfennigessel játszott, amelyeket a kabátja zsebében tartott. Igyekezett rávenni magát, hogy utolsó pénzével most visszautazzék, és azután egyedül üljön majd otthon. Főnt egy vonat robogott a boltozat alatt, egy pillanatra ismét az asszony szép arcára gondolt, és egy pillanatra a szívét is érezte. A vonat megállt, egy hang kiáltott valamit, emberek jöttek le a peron lépcsőjén. Nem voltak sokan, és nagyon szaporán lépkedtek. Benz megállt és szembenézett velük, de senki sem volt ismerős azok között, akik mellette elsietve a városba igyekeztek, és hirtelen megkönnyebbülést érzett, mert a csarnok megint kiürült. A férfi a kis vasajtócskánál felállt, bezárta az ajtót, és most már a gyertyaformájú izzók is ki-aludtak, és a sötétben a karácsonyfa majdnem szépnek tűnt.

„... csók az egész világnak” énekelte a kórus – „az egész világnak.”

Ezután a hangszóró is elhallgatott, és mintha béke ereszkedett volna le a pályaudvarra. Mindenütt sötét volt, s a síruhás lány sem világított már odakint; csak a betlehemes figurák kirakatszekrényében égett még a világítás. Benz néhány percig még ott állt előttük és rájuk mosolygott, mielőtt bement volna a váróterembe, hogy vonatjára várakozzék.

Doromby Károly fordítása

Számunk írói

Sólyom Jenő: egyetemi tanár, Lausanne

Paul Poupard: bíboros, a Kultúra Pápai Tanácsa elnöke

Farkas Attila: az Országos Katolikus Gyűjteményi Központ titkára

„A KÖLNI JÓ EMBER”

Heinrich Böll (1917–1985)

„Der Tod einer Instanz” – ezt a szinte lefordíthatatlan címet adta Fritz J. Raddatz, a neves német kritikus, a Heinrich Böll halála alkalmából írott megemlékezésének. Egy instancia halála – lenne a címmondat szó szerinti megfelelője, csak hogy az instancia szó a magyarban – ha ugyan magyar szóként elfogadjuk – sokkal kevesebbet jelent, mint a németben. Az értelmező szótár szerint „fellebbviteli bíróság” vagy „kérvény” a jelentése. A németben azonban illetékes, nagy tekintélyű hatóságot is jelent. És Heinrich Böll valóban ilyen nagy tekintélyű intézménnyé nőtte ki magát Nyugat-Németországban, írói működésének négy évtizede alatt.

Ez év nyarán a halálát követő nekrológok szinte kivétel nélkül elsősorban nem a Nobel-díjas író búcsúztatták személyében, hanem azt a szinte páratlan erkölcsi tekintélyt, közéleti, szellemi nagyságot, akit ilyesféle jelzőkkel illették: a nemzet lelkiismerete, a nemzet atyja, vagy éppen „a kölni jó ember”. Ez utóbbi egyrészt Brecht „Szecsuáni jó ember”-ére utal, annak a német költőnek teremtésére, akit saját bevallása szerint önmagához legközelebb állónak érzett, másrészt arra, hogy valóban sok embernek volt áldozatkész segítőtje.

Persze nem mindig csak ezek a felsőfokú, dicsőítő jelzők jártak ki neki hazájában. Volt ő a nyugatnémet sajtó nem is csekély részében hazaáruló, a „saját fészek bepiszkítója”, destruktív „szalon-anarchista” is. Elsősorban a hetvenes évek elején került erre sor, amikor a *Spiegel* című hetilap részére írt cikkében nem védelmezte ugyan meg az illegalitásba vonult hirhedt terrorista író, Ulrike Meinhofot (ettől a mozgalomtól mindig határozottan elhatárolta magát), de élesen kikelt a néhány terrorista ürügyén mesterségesen szított jobboldali hisztéria ellen, ami mögött – meggyőződése szerint – fasisztoid erők munkáltak. Ez az egyetlen írás akkor hatalmas felzúdulást váltott ki jobboldali körökben.

Mindenre kiterjedő közéleti érzékenysége és elkötelezettsége volt az oka annak, hogy a nyugatnémet, de részben a külföldi sajtó is, elsősorban ezt a közéleti embert és erkölcsi tekintélyt siratta és búcsúztatta benne, nem pedig a szépirot. De Böll maga is több ízben hangoztatta, hogy nincs lényegi különbség regényei, novellái vagy publicisztikája között, hiszen ugyanaz az írói szándék áll mindegyik műfaj mögött. Regényeiben az író mintegy szépirodalmi példázatát adja annak, amit a publicista olvasóival, a közvéleménnyel elfogadtatni kíván. Ha párhuzamosan olvassuk az egyes regényeket és a megírásukkal egy időben keletkezett publicisztikákat, lépten-nyomon tettenérhetjük az azonos írói szenvedélyt.

Böll talán a legismertebb és a legnépszerűbb német író az egész világon. A második világháborút követő időszakban mindenestre. Könyvei több mint húszmillió példányban keltek el szerte a világon, minden kultúrnyelvre lefordították őket. Spanyolra például minden könyvét lefordították, és ezek sok millió példányban fogytak el Latin-Amerikában is. Ő a legkedveltebb és a legnagyobb példányszámban olvasott német író a Szovjetunióban is. Heinrich Böll nemcsak szűkebb hazájának volt szenvedélyes közírója, hanem ugyanakkor egyetemes szellem is volt, aki noha jószerivel csak szűkebb környezetének embereiről írt,

de bennük és általuk az általános, ha úgy tetszik, „örök emberi” jelent meg olyan erővel, és igazsággal, hogy mindenki ráismer bennük önmagára, az őt környező világra, annak gondjaira, bajaira.

Böll tudatában volt ennek az egyetemességnek – még ha írás közben esetleg nem foglalkoztatta is. Christian Linder, fiatal kritikus és esztéta 1975 márciusában három napon át beszélgetett az íróval. A beszélgetést változtatás nélkül közzétették könyvalakban (*Drei Tage im März – Három nap márciusban*). Linder megkérdezi Böllt, hogy ő, aki hosszabb időre sohasem hagyja el Kölnt, és akinek könyveiben és életében egyaránt jelen van a provincializmus és az internacionálizmus, éspedig politikailag és irodalmilag egyaránt, miként tudja a kettőt összeegyeztetni? Böll válasza:

„Azt hiszem, ezzel a kérdéssel összefüggésben, ami a nagy tágas világra és az úgynevezett »kis emberekre« vonakozik, az egzotikus fogalmáról kellene beszélgetni; én úgy gondolom, hogy minden kis faluban, Mexikóban, az Uralban vagy Indiában, a világ mindig egészen és teljességgel jelen van – minden problémájával, törekénységével és sebezhetőségével. Persze vannak regionális, az éghajlat, a fajta és a társadalmi struktúra által meghatározott különbségek és változatok, ezek azonban nem jelentősek. Ennyiben tehát egzotikus nem létezik. Azok a problémák, amelyeket a kis Fritzchen a nagy világban élő emberek problémáiként elképzelt, többnyire az unalom problémái, gyakran mesterségesen létrehozott, felületes problémák, és rendszerint felületesen is – nevezetesen pénzzel – oldják meg őket, vagy erőszakkal. Ennyiben tehát a regionális, mi több, a helyi a voltaképpen nemzetközi. Így például nagyon jól megértettek a Szovjetunióban egy olyan regényt, mint az *Egy bohóc nézetei*, holtott az szélsőségesen rajnai és mélyesen rajnai miliőben gyökerezik. Ami regionális benne, azt mint közlést érdekesnek találták; egy labirintusszerű társadalom struktúrája azonban, amelyben az ember fejje megy a falnak, vagy a Minotaurusz fölökleli – az bizony nemzetközi volt.”

Böll több ízben hangoztatta, hogy nem szeret önmagával foglalkozni, nem szereti a személye iránt megnyilvánuló érdeklődést és – mint e sorok írójának bevallotta – erre a bizonyos márciusi beszélgetésre is csak nagyon nehezen hagyta magát rávenni. Minden közéleti harcossága ellenére érzelmes és lírai alkat volt, aki, ha úgy adódott, mégiscsak szívesen vallott önmagáról, érzéseiről, személyes élményeiről. Egy 1959-ben megjelent, róla szóló könyv (*Der Schriftsteller Heinrich Böll – Az író Heinrich Böll*) számára írta az itt következő rövid életrajzot:

Önmagamról

Kölnben születtem, ahol a Rajna középrajnai bájolgását megúnva kiszélesedik, és nekiindul a nagy síkságnak, a köd és az Északi-tenger felé; ahol a világi hatalmat sohasem vették olyan igazán komolyan, és a lelki hatalmat is kevésbé komolyan, mint ahogy azt a németek földjén általában hiszik; ahol Hitlert virágcserepekkel dobálták meg, és nyilvánosan kinevették Göringet, ezt a vérszomjas bohócot, aki képes volt rá, hogy egy óra leforgásán belül három különböző egyenruhában mutatkozzék; a többezernyi kölni iskolásgyerekekkel együtt én is ott álltam a sorfalban, amikor a harmadik, ezúttal fehér uniformisában keresztülhajtattott a városban; megsejtettem, hogy a város polgári komolytalansága mit sem tehet majd a rettenet felnövekvő mechanizmusa ellen; abban a Kölnben születtem, amely gótikus katedrálisáról híres, valójában azonban román templomairól kellene híresnek lennie; abban a városban, amely Németország legrégebb zsidó közösségének adott otthont, s aztán kiszolgáltatta őket...

Kölnben születtem 1917. december 21-én, miközben apám, mint népfölkelő, a hídőrségben szolgált; a világháború legszörnyűbb éhínséges évében született a nyolcadik gyermeke; kettőt közülük már korán el kellett temetnie; miközben apám elátkozta a háborút és a császári bolondot, akit később emlékműként mutatott meg nekem. „Ott fent”, mondta, „még mindig ott lovagol bronz paripáján nyugat felé, holott valójában már régóta fát aprít Doornban”; bronz paripáján még most is nyugat felé lovagol. Apai őseim századokkal ezelőtt jöttek át a brit szigetekről, katolikusként inkább az emigrációt választották VIII. Henrik államvallása helyett. Hajóácsok voltak, Hollandiából költöztek egyre följebb a Rajnán, mindig szívesebben éltek városban, mint faluban, és a tengertől oly messze kerülve asztalosokká lettek. Anyai ági őseim parasztok és sörfőzők voltak; az egyik nemzedék szorgalmas és jómódú volt, majd a következőben pazarlók születtek, és ha a rá következő elszegényedett, abból ismét szorgalmasok születtek, míg az utolsó ág, amelyből anyám származott, minden világmegvetést magába gyűjtött, és a név kihalt.

Első emlékeim: Hindenburg hazatérő hadserege, szürkén, rendesen, vigasztalanul vonult el lovakkal és ágyúkkal ablakunk alatt; anyám karján ülve néztem le az utcára, ahol a véget nem érő oszlopok a Rajna hidak felé meneteltek; később: apám műhelye: a fa illata, az enyv, a sellakk a pác szagával keveredve; a frissen gyalult deszkák látványa, a bércaszárnya hátsó szárnya, ahol a műhely volt; több ember élt itt, mint némely faluban, énekeltek, káromkodtak, kiakasztották a mosott fehérneműt; még később: azoknak az utcáknak hangzatos germán nevei, amelyekben játszottam: Teutoberger-, Eburonen-, Velda-Strasse, és az emlékezés a költözkedésekre, amelyeket apám szeretett, bútorkocsi, sörivó szállítómunkások, anyám fejcsóválása, aki szerette tűzhelyét, amelyen a kávé vizét pontosan a forrpont alatti hőmérsékleten tudta tartani. Sohasem laktunk a Rajnától messze, játszottunk tutajokon, régi erődítmény árkokban, parkokban, amelyeknek kertészei sztrájkoltak; az emlékezés az első pénzre, amelyet a kezembe kaptam, egy bankjegy volt olyan számmal rajta, ami Rockefeller bankszámlájának is becsületére vált volna: 1 billió márka; egy szem árpacukrot kaptam érte; apám kezikocsival húzta haza a bankból a segédek fizetését; néhány évvel később a megszilárdított márka pfennigjei már olyan szűkösön voltak, hogy iskolatársaim egy darabka kenyeret kunyeráltak el tőlem a szünetben; az apáik munka nélkül voltak; zavargások, sztrájkok, vörös zászlók, amikor Köln legsűrűbben lakott negyedén át kerékpáron az iskolába hajtottam; újabb néhány évre rá a munkanélküliek elhelyezkedtek, rendőr, katona, hóhér, hadiipari munkás lett belőlük – a maradék a koncentrációs táborokba vonult; a statisztika rendben volt, a birodalmi márka korlátlanul áramlott; a számlákat később kellett kifizetni, mi fizettük ki, amikor időközben észrevétlenül férfivá nőve megpróbáltuk a rettenetet kibogozni, de nem találtuk a megfelelő formulát; túl nagy volt a szenvedés összege a kevesek számára, akiket egyértelműen bűnös-ként lehetett fölismereni; visszamaradt egy maradék, amely máig sem került szétosztásra.

Írni mindig is akartam, már korán próbálkoztam vele, de a szavakat csak később találtam meg.

Ez a rövid ifjúkori életrajz főleg azok számára lehet érdekes, akik emlékeznek még Böll sokak által – így a neves filozófus, Adorno által is – legjelentősebbnek tartott regényére, a *Biliárd féltízkor*-ra, amely ugyanebben az időben keletkezett. Regény és publicisztika itt is egy tőről fakad. Ki ne ismerné föl a Biliárd-főhős Fährmel két háború közti fiatalkorának élményanyagát, beleértve az azonos kifejezéseket, mint a „császári bolond”, aki „bronz paripáján nyugat felé lovagol”.

Böll édesapjának az első világháború előtt fafaragó, faszobrász műhelye volt, és főleg egyházi megrendelésekre dolgozott, még szobrászkodott is. A háború után tönkrement, elmaradtak a megrendelések és akkor tért át az asztalosságra. Mikor a legkisebbik fiú, Heinrich megszületett, az apa negyvenhét éves volt már, tehát majdnem nagyapai korban. Heinrich iskolás éveit a válság, majd a hitleri hatalomátvétel idejére estek, és igyekezett minél tovább az iskolában maradni, mert – mint mondja – „az iskola úgyszólván tökéletesen náciitlan volt, és ily módon jó fedezéket biztosított a náci szervezetekkel szemben”. Erre az időre esnek első irodalmi próbálkozásai is. Főleg verseket írt, ezekből azonban sohasem publikált semmit. Az érettségi után egy darabig könyvkereskedést tanult, aztán behívták munkaszolgálatra, majd 1939 júniusában – tehát két hónappal a második világháború kitörése előtt – katonának hívták be, és ettől kezdve a hadseregben szolgált a háború végéig. Írásról a hat év alatt persze szó sem lehetett. A háború első felében Franciaországban szolgált az úgynevezett „atlanti falnál”, a normandiai tengerparton. Erre az időszakra emlékezik az 1958-ban kelt *Levél egy katolikuskisfiúnak* című önéletrajzi jellegű írásában. A szolgálat mindennapos sivárságáról számol itt be:

„Amikor az unalmat nem tudtam már elviselni, beteget jelentettem, kitaláltam egy olyan betegséget, amivel szakorvoshoz Párizsba kellett utazni; Párizsban megvásároltam *Léon Bloy Naplóját*, és egy kávéház teraszán zsebszótárom segítségével igyekeztem a szöveget kibetűzni –, míg a *Naplók* utolsó kötetében, 1916. karácsonyáról keltezve, azt a bejegyzést találtam, ami ezzel a mondattal kezdődik: »Ma kaptuk Bretagne-ból a libát . . .«, és néhány sorral odébb: »Az elégtételelem még nagyobb lenne, ha tökéletesen biztos lehetnék, hogy abban a pillanatban, amikor karácsonyi vacsoránkat fogyasztjuk, egész Németország éhen döglik«. 1916-ban, karácsony ünnepén íródtak ezek a sorok, abban az időben, amikor anyám öt gyermekével ténylegesen nem volt messze az éhhaláltól, és én 1942-ben olvastam, miközben Kölnben a feleségem, szüleim, a testvéreim naponta többször is átélték a halálfélelmet; talán valóban beteljesül *Bloy* szörnyű átká, megdöglenek a németek, nem éhen, hanem a légibombák robbanásainak következtében. Ha hittem volna a német kollektív felelősségben, megszöktem volna, és utat találtam volna az emigrációba; így azonban Párizsban sétáltam, a német hadsereget épp oly idegennek éreztem, mint a francia lakosságot, amelynek ellenségessége gyilkos hatású volt, mert kollektíven alkalmazzák; borral vizsgáztalódtam, néha beültem egy fél órára egy templomba, moziba mentem, majd szállodai szobámban hosszú levelet írtam a feleségemnek, mielőtt ágyba feküdtem volna, hogy töprengve álomra várjak. Nem volt könnyű számomra, hogy *Bloyt* megtagadjam, de gyűlöletét nem tudtam megbocsátani, nem tudtam megérteni, magamévá tenni egy öreg ember gyűlöletét, így megtagadtam *Bloyt* azon az éjszakán, abban az olcsó párizsi szállodában, egy ellenséges város közepén, amelyben az intelligens német tisztikarcok éppoly idegenek voltak számomra, mint a lakosság hideg gyűlölete.”

A háború vége után Böll egy darabig bátyja asztalosműhelyében dolgozott, aztán egy állami biztosító vállalatnál vállalt állást, de ugyanakkor már hozzáfogott az íráshoz. Egymás után írta, akkor még csak többnyire rövid elbeszéléseit, megpróbálva az első megjelenő sajtóorgániumokban elhelyezni őket. Érdekesen számol be erről az időszakról és akkori irodalmi próbálkozásairól *Az írás kockázata* című írásában. Elmondja, hogy elvitte egy kéziratát egy nemrégiben indult, de már ismert irodalmi folyóirat szerkesztőjének (a negyvenes évek végén történt ez), aki kedvesen fogadta, még kávéval is megkínálta, majd a kéziratot az íróasztalon egy halom tetejére téve azt mondta: el fogja olvasni majd, ha sor ke-

rül rá, de szeretné, ha választ adna egy kérdésére, amire eddig még senki sem tudott neki kielégítő választ adni, pedig aznap is már heten jártak nála. Miért ír, miért ostromolja kézírataival a szerkesztőségeket még akkor is, ha esetleg sorban visszaküldik neki. Böll meghökkent, majd némi gondolkodás után azt mondta: mert nincs más választásom. „Nagy szó ez – válaszolta a szerkesztő –, egy bankrablótól hallottam egyszer, amikor a bíró megkérdezte, miért tervelte ki és hajtotta végre tervét.” Ezek után elolvasta a kéziratot, ami ugyan nem nagyon tetszett neki, de egy másik, amit a fiatal író átnyújtott neki (kiderült, hogy még négy volt nála), annál inkább. Ezt azonnal elfogadta, és ezzel megindult Heinrich Böll írói pályafutása.

Az esetre később visszaemlékezve elgondolkozik rajta, hogy az író tényleg hasonlítható ahhoz a bankrablóhoz, aki elmondhatatlan fáradtsággal tervezi el betörését, majd éjszaka halálos magányosságban töri fel a páncélszekrényt anélkül, hogy tudná, mennyi pénzt vagy mennyi ékszert talál majd; húsz év fegyházat, kényszermunkát kockáztat anélkül, hogy tudná, mekkora lesz a zsákmány. „Az író és költő – írja Böll – azt hiszem, minden új munkával, amit elkezd, mindent kockára tesz, amit addig írt; ez az a kockázat, hogy a páncélszekrényt üresen találja, esetleg elfogják, és megfosztódik minden előző betörésének eredményétől.” Böll ezután még részletesen kifejti, mennyire ennek a kockázatnak vállalása tünteti ki az igazi művészt, aki sok mindent tehet, csak pihenőre nem térhet soha.

„Egy könyvkritikában olvastam egyszer – fejezi be elmélkedését Böll –, a szerző nevét sajnos elfelejtettem, hogy az ember nem lehet egy *kissé* terhes, és azt hiszem, hogy az ember művész sem lehet egy *kissé*. Valóban nagy szó az, hogy nincs más választás, de arra a kérdésre, hogy miért írok, mindmáig nem találtam jobb választ. A művészet egyike a kevés lehetőségeknek, hogy az ember éljen és az életét megtartsa, annak számára, aki műveli éppúgy, mint annak számára, aki befogadja. Amennyire a születés és a halál és mindaz, ami között van, nem válhat rutinná, épp oly kevéssé válhat azzá a művészet. Persze vannak emberek, akik rutinosan élnek, csak éppen: ezek már nem is élnek. Vannak művészek, sőt mesterek, akik csak pusztán rutinból dolgoznak már, ezek azonban – anélkül, hogy ezt önmaguknak vagy a kívülállóknak bevallották volna – megszűntek művészek lenni. Az ember nem szűnik meg művészek lenni azért, hogy valami rosszat csinál, de megszűnik abban a pillanatban, amikor nem vállal többé semmiféle kockázatot.”

Böll élete utolsó pillanatáig hű maradt ehhez a már korán megfogalmazott művészi eszményhez, és soha nem rettent vissza a kockázat-vállalástól sem, holott egész életében szinte állandóan a közvélemény ellen írt. Az igaz, hogy sikerének nehezen kibogozható titkához az is hozzátartozott, hogy azok is megvették könyveit, elolvasták cikkeit, akik egyébként gyűlölték.

Böll barátainak és támogatóinak biztatására és a *Gruppe 47* nevű irodalmi csoportosulás már akkor is szerénynek mondható, ezer márkás díjával a zsebében, 1951-től lett független, csak a hivatásának és a hivatásából élő író. Egymás után jelentek meg első regényei, amelyek az akkori német szóhasználatnál az úgynevezett rom-irodalomhoz tartoztak. Az elnevezésben persze volt valami lekezelő is. Böll így felel rá 1952-ben írt *Hitvallás a rom-irodalom mellett* című cikkében:

„... A háborúról írtunk tehát, a hazatérésről, és arról, amit a háborúban láttunk és amit hazatérésünkkel itthon találtunk: a romokról; ebből adódott a három címke, amit a fiatal irodalomra ragasztottak: háborús-, hazatérési- és rom-irodalom.” Majd e fiatal írógeneráció írói hitvallásának kifejtése után a cikk be-

fejezése: „Homérosz neve az egész nyugati műveltség területén minden gyanú felett áll: Homérosz az ősapja az európai epikának, Homérosz azonban a trójai háborúról mesél, Trója elpusztításáról és Odüsszeusz hazatéréséről – háborús-, rom- és hazatérési irodalom –, semmi okunk, hogy ezek miatt az elnevezések miatt szégyenkezzünk.”

Persze ennek a fajta irodalomnak meghatározott volt az ideje. A romok fokozatosan eltűntek, a sebek behegedtek. Böll egyre nagyobb aggodalommal látta, hogy az utcák, a házak, az otthonok tisztulását nem követte a lelkek tisztulása. Úgy tapasztalta, hogy az évtizedes visszavonultság után ismét megjelentek ugyanazok az erők, hatalmi összeshövődések, amelyek korábban is ott működtek, ahol az ország katasztrófáját előidézték. Teljesen megváltozott frazeológiával, a demokrácia mezébe öltözött, a szabadság jelszavait hangoztatva, de Böll szerint ezáltal még veszélyesebben. Ettől kezdve Böll egész közéleti harca ezek ellen az erők ellen folyt. Az 1959-ben megjelent *Biliárd féltízkor*-tól utolsó, még halála előtt befejezett és ez év augusztusában megjelent regényéig (*Frauen vor Flusslandschaft – Asszonyok folyami tájban*, így fordíthatnánk a címét magyarra) minden regényében és publicisztikai írásainak nagy részében is ezek ellen a hatalmak ellen hadakozik, a gyengék, a szelídek, a kismimizettek érdekében.

Böll tehát az utolsó idegszáláig elkötelezett író volt, de vajon – és sokan vetették fel ezt a kérdést – nem kérdőjelezi-e ez meg, legalábbis részben, írói minőségét és valóság-ábrázolásának hitelét. Böll elkötelezettsége nem volt sem politikai, sem vallási, sem ideológiai jellegű. Noha általában oda számították, még baloldalinak sem nevezte magát. Ő egyszerűen azok szószólójának tartotta magát, akiről a hegyi beszéd szól. És ha emiatt gyanúba keveredett, akkor legfeljebb az történt vele, ami a *Biliárd féltízkor* egyik, mindössze néhány sor-erejéig említett hősével, egy fiatal pappal, akit főhatósága egy Isten háta mögötti faluba helyezett át, mert beszédeiben túl sokat emlegette a hegyi beszédet, és emiatt kommunista-gyanússá vált. A róla szóló nekrológokban néhányan „prédikátor”-ként is emlegették, és ez a cím már életében is kijutott neki. Ez ellen azonban kevésbé tiltakozott, mint az ellen, hogy mintegy „a nemzet lelkiismeret”-ének vagy valamiféle „legfőbb erkölcsi tekintély”-nek tartsák. Szerinte ez nem az író funkciója, és csak a tekintélyek általános hanyatlásának következtében kerülhetett rá sor, hogy az írókat ilyen képpel ruházták fel. „Látja – mondja indulatosan a márciusi beszélgetések során Lindnernek –, ez úgy megy végbe, hogy az emberek képeket hoznak létre, aztán embereket tesznek meg a képek megtestesítőjévé anélkül, hogy azok akár ennek érdekében vagy akár ellene bármit tehetnének – szerintem ez oly mértékben nem demokratikus eljárás, hogy én kész vagyok a leghevesebb kritikát, és ilyenszerű képemnek teljes szétrombolását elfogadni.” Sokan próbálkoztak ennek a képnek szétrombolásával. Nem túlzott sikerrel.

Következő számunkból

Mándy Iván novellája

Erdődy Edit: Mándy Iván

Írások Hamvas Béláról

Hamvas Béla: Arlequin

Beszélgetés Szántó Piroskával és Vas Istvánnal

Ujfalussy József: Zene és európaiság

FELAJZOTT FIGYELEM

Ötödik verseskötetében már ráismerünk Vasadi Péter sajátos verstípusaira. A jelentős költői életmű egyik legbiztosabb jele, hogy a lírikus kialakította és folytatva megújítja azokat a szerkezeteket, amelyek gondolkodásának ritmusát, mondatfűzésének módját, indulatai menetét egyénített formaegészekké szervezik. Tanulságos fölfigyelnünk arra is, hogy az egyes típusok – bár kötetről kötetre továbbélnek –, arányaikat változtatják. Az egyik háttérbe szorul, a másik előtérbe, mint egy-egy fejlődési szakasz jellegadó mintája.

Már a *Nem kő, se csillag* verseinek külső képe is elárulja, hogy e kötetből hiányzik például a „hosszú vers” Vasadira korábban oly jellemző változata. Az egyes darabok terjedelme itt szűkebb határok között marad. Nem hagy fel viszont itt sem e műalak kompozíciós eljárásaival, oldott, mellérendelő szerkesztésével, tágas képi asszociációival, látványteremtésnek és értelmező konklúzióknak egybeépítésével. A típusnak e kötetben igazából csak egy példáját találjuk: az *Egy és ugyanaz* című, Teilhard de Chardinnak ajánlott verset, ez is rövidebb azonban, mint néhány korábbi társa. Vasadi mindig kedvelte a sűrítetten gnomikus, erőlyesen kijelentő hangnemű verset is, amelyről még bővebben kell beszélnünk.

Vasadi versvilágát egy feszültségteremtő kettősség határozza meg. Szemléletmódja, világlátása, de inkább azt mondhatnók: világerzékelése a természettől megigézett emberé; méghozzá a kozmikusba növesztett, önmagában sokszorozó natura vonzza magához. Nem panteisztikus révület ez, inkább érzéki, biologikus-fiziológikus megragadottság. Látásmódjában nemegyszer mágikus, prelogikus tudatformák újulnak fel. „Szüli a szelet, nem / elviseli” – írja egy *Kanadai fenyőről*. A lírai én nemcsak befogadója a külvilágnak, hanem a természeti erők részese, folytatódása is. Egyik erőteljes verse konkrét helyzetrajz és önmegjelenítés után a vers szereplőjét egy szilvafával szembesíti: a szemlélő helyzet azonban egycsapásra megszűnik, a beszélő mintegy kilép önmagából, s ekstázisában a fa szerves küzdelmének résztvevője lesz: „Lógunk, a fa meg én / a lét-út két felén / az egyensúlyos reszketésen / akár egy mérlegen.” (*Testvériség*) Nem is együttérzés, inkább *egy*-érzés ez a természeti létezőkkel.

A természeti létbe kapcsolódik be egy visszatérő scenikus elemmel, a munkával is. Helyszínül rendesen ember-alkotta környezetet, házat, szobát, kertet idéz föl, hogy ebből az értéktelenített, konkrét közegből induljon képzelete az irrealitás régióiba. Vasadi „konstruktivizmusa” ekképp sohasem igyekszik a természettől elidegenült vagy azon uralkodó célszerűség jegyében alkotni tárgyait: számára a munka mintegy bebocsátás a természetbe.

Szemléletének azonban van egy másik rendező elve is, amely a spontánul tenyésző és a fantáziában fölmagasztalt természeti életre egy szellemi lényeg, egy erkölcsi értékrend szemével tekint. Ezt a lényegét és értékrendet a transzcendencia-hit, az eszkatológikus léttörténeti felfogás alapozza meg, tárgyiasulni, megjelenni pedig többnyire üdvtörténeti dimenzióban szokott. Számos versének főszereplője egy megnevezetlen, harmadik személyben jelölt létező, aki, öltön bár egyedí alakot vagy mutatkozzék olykor természeti erőként maga is, az üdvö-

zítésen, a megváltáson munkálkodik (A *vándor*, *Semminevű*, a *Vasárnap* zárószakasza). Még kötete nyitóversének, A *költészetnek* „hőse” is magába vonja e szakrális-létező rejtélyeit. Természetes, hiszen Vasadi számára költészet, az „ének” – ez kötetének egyik kulcsszava –, maga az „ige”: nem más az önkifejezés, mint a transzcendens, az „oszthatatlan” lényeg kinyilvánítása. A szentség hordozó erőt Vasadi rendszerint egy kiüresedett mindennapiságba, evilági kárhozatba vezet: ahol „Földön lihegünk földtelen”. Ezzel a negatív paradoxióval állítja szembe a megváltás pozitív paradoxonjait: „Égetni fog, de lángtalan. /Szavát sem halani / pedig csupa ige.” Vagy „Csakis az oszthatatlant / kell szétosztani.”

Vasadi jelen kötetében a szentség megjelenítéséből hiányoznak a hozzá kötődő, emblematikusan rögzített, kulturálisan hagyományozott jegyek. A versek külön-külön teremtik meg jelképeit és gesztusait. Előző kötetében, a *Hó és madarakban* némileg más volt a helyzet: ott felhasznált egy hagyományos hittörténeti s egyúttal irodalmi jelentésrendszert, hogy rávetítse egyéni mondandóit, s ezzel szuverén módon megújítsa a mintát. A korábbi kötet bírálatában Reisinger János már értelmezte ezt az utalásrendszert a *Fülöp jegyzetei* című ciklussal kapcsolatban.

Legfőbb ideje azonban, hogy Vasadi versbeszédéről essék szó. Világképének tagoltságát a nyelvi rétegben is megtaláljuk. A természeti megragadottság stílusképe Vasadi szürrealisztikus képkapcsolása, analogikus látásmódja. Az említett kritika azt emelte ki, hogy a költő heurisztikus értékkel tudja felruházni jelzőit. Magam azt teszem hozzá, hogy nyelve metaforákban, hasonlatokban is bővelkedik, s ez utóbbiak rendszerint arra hivatottak, hogy a szürrealisztikus metaforákat az evidencia szerkezeteivel támasszák alá. Képiségének ezek a vonásai egyébként csakugyan a „klasszikus”, és nem a neo-avantgarde hatását idézik: Vasadinak nagyobb a bizalma a nyelvben, mint a lineáris kifejezést, a nyelv jelentő funkcióját kikezdő „szövegversek”, konkrét verseké.

Másfajta stílusra hangszereli a szakralitásban gyökerező verseket. (Persze ahogyan a két élménytípus is érintkezik, úgy e kétfajta nyelvhasználat is vegyül nem egy költeményben.) Itt, ebben a képzet- és eszmekörben találjuk gnomikus, konklúziót kimondó verseit. A nyelvi anyag itt koncentráltabb, elrendezése erősebben retorizált. Ha az előző csoportot jórészt rapszodiás menetű versek teszik, emebben az evangéliumi példabeszédek modern lírai formája teremtődik meg. Ebben a típusban ritka a soráthajlás, és megszólal az a félrimes, jambikus strófa, amely a Nyugat utáni líra egyik reprezentatív formája volt. (*Ürességben lángrengeteg*)

Vasadi Péter nem a személyiség megszüntetésének újtát járja, de nem is duzasztja föl a lírai ént. Verseiben a személyiség legfőbb megnyilvánulása a felajzott figyelem, figyelem a külső világra és benső életre egyaránt: hogy folyvást késsen álljon az érzékelő befogadásra, de a szellemi, erkölcsi létértelmezésre, ítékezésre is.

Kövek ellen

Schmal Károlynak

Ha úgy raknám egymásra szavamat,
ahogy a Kal'at Sziman-i könyvtár
kövei illeszkednek, ahogy az ezer éve
halott épület márvány romján a pontosság
vicsorog, akár a hóhér fogsora;
e szögletek nem bizonyítanak mást, mint
kitűnő vésőt, egyenes függő önt és a rabszolga
gyűlöletét, mely mint a kigyósziszegés, máig
siklik az élen; de ott, az a gyom a résbe vette
magát, s répagyökerével szétnyomja s levél-
bozontjával betakarja a rend terrorját;
ha így raknám egymásra szavamat, elhallgatnék.

Nem bízom a kövekben.

A levegő oszlopait és a fény boltívét
kellene hordozniuk a köveknek
ahhoz, hogy bizzam bennük.
Köre követ tenni, ez minimum.
De rajzoljátok le az eső
architektúráját vagy a véletlen
szakadás erővonalait a párafüggönyön,
az elszabadult szívhang statikáját,
amint a mágneses mezőkre tévedt!
Nem bízom a kövekben, de a kö
fényképében igen, melyen egy kaparás
megreszketteti a rendet s egy
hasításon át az irgalom becsöppen.

Áttekintés

Igém ez a juharfa is.
A köd. A kút. Az ultrahang.

tanuljon zsákot hordani.
A d d i g fésűt fújok papírban,

De egyről hallgatok.
Legszebb pedig. Ki alááll,

ez táncol rá, az odaköp.
Földbe az eget beleírtam,

aránylag türte szavamat.
De mondja-e, ha reng a rög?

Intés óvatosságra

Tegyétek le a kardot.
Vagy vegyétek kézbe az
övét, mely mint a szike,
elválasztja a húst a
zsigertől. Agyagból
formál halló füleket
s szemedet szívedbe
ülteti, hogy láss.
Félre innen a hangos-
beszélőt meg a harapó-
fogókat. Nem kell
látszatra kihúzogatni
arasznyi szögeit, igazában
pedig elmorzsolni, ami
testéből megmaradt
épen; úgyse lehet.
Mondjátok, hogy ne
süssön, a Napnak.
Csillagnak, maradjon
odujában. Mielőtt szólna,
beesteledik. S lehet
akár kozmikus alkonyat
is, megszólal. És ha már
fára szögeztük, legalább
hagyjuk rajta pihenni.

Séta

Bukdácsol le a lejtőn
a mellpáncél, a vaskesztyű
és a sisak. A domb csúcsán
ott áll a görgetőjük.
Most sétál lefelé.
Majd újra föl a dombra
s utána egyre többen.
S e révült sétát meg-
megmozdítják a szavak,
mint boldog ágingás
a bozótot, amíg le
nem bukik a Nap.
Akkor valaki fölkiált:
Lámpása senkinek sincs?
Hozzatok bort, olajat
s takarókat! Itt töljtük
az éjt . . . De éj-e az,
amelyben csillámlik
a lehelet, megsikkad
ázott nyomorunk,
s lombot ereszt
az az egy fügefa?

MEGTÉRÉSEM TÖRTÉNETE

Magyarországon 1972-ben az újszülöttek 86%-át keresztelték meg. Tíz év alatt ez a szám egy ötödével csökkent, de 1982-ben még így is az újszülöttek 67%-át tartották keresztvíz alá. A kereszténységből aztán nem is igen jutott több ezeknek a gyerekeknek, hiszen az általános iskolásoknak csupán 8–9%-a részesül valamilyen (iskolai vagy templomi) hitoktatásban, a középiskolás és főiskolás korú fiataloknak pedig alig 1%-a tart fenn rendszeres kapcsolatot az egyházzal.

Eredetileg a hitet követte és pecsételte meg a hosszú előkészület után fölvetett kereszttség. A gyermekkeresztelést azzal a biztos elvárással vezette be az egyház, hogy a gyermekek keresztény környezetben felnövekedve idővel maguk is tudatosan vállalják a hitet. Ma hazánkban a gyerekek egyharmadát már nem keresztelik meg, de a megkereszteltek nagyrésze is vallástalanul nő fel. Közülük jónéhányan már érett fejjel találkoznak a kereszténységgel. Egyre többen felnőtt korukban térnek meg vagy térnek vissza az élő hithez.

Néhányukat megkértük arra, hogy írják le megtérésük történetét. A vallomások írói nem művészei a szónak: őszintén, egyszerű szavakkal mondják el útkeresésüket és célbaérésüket. Kérésünkre váratlanul sok vallomás érkezett – lehetetlen volna mindet közzétennünk. Kihagytuk például annak a családnak történetét, ahol a két testvér, majd az édesanya csatlakozott egy keresztény közösséghez; azokét a szülőket, akik gyermekük elsőlódása nyomán találtak vissza a hithez; azt az édesapát, akit kislánya és felesége példája vonzott magával – és sok más, meghatóan őszinte vallomást. Köszönjük mundnyájuknak, hogy feltárták életük e féltve őrzött titkát. A közölt – általában rövidített – vallomásokból a megtérő ember életútja rajzolódik elénk. Istenre találásuk örömét karácsonyi ajándékként osztják meg olvasóinkkal.

24 éves tanár

Vallástalan környezetben nőttem fel. Isten léte vagy nemléte a számomra érdektelen problémák közt porosodott bennem. Egyszer – mint másban is – bennem is felmerült a kérdés: *Miért?* Miért létezik a világ, miért élek én? ... Választ azonban sehonnan sem kaptam.

Három évvel ezelőtt egyik csoporttársamról kiderült, hogy hívő keresztény. Az első, akivel addigi életem során találkoztam. Megdöbentem: ugyanolyan, mint én, mégis más. Szinte vallattam, mondjon el mindent, amit csak tud, kíváncsiságomat nem lehetett kielégíteni. Minden könyvet, amit a könyvtárban a kereszténységről találtam, hazavittem. Faltam őket, de a lényegét nem találtam. Ezek a könyvek csak a külsőségeket vették észre, a lényeg rejtve maradt előttem. A véletlen (?) sietett segítségemre.

A főiskola közelében áll egy művészettörténetileg is érdekes templom. Mivel rajzszakos voltam, érdekelt, s egyszer bementem, hogy megnézzem belülről is. Bent valaki kedvesen felajánlotta, hogy megmutatja a templomot. Az egyik ottani pap volt. Miután végigvezetett, érdeklődött felőlem. Éreztem, hogy itt most valami megismételhetetlen kezdődik. Kaptam tőle egy könyvet, s abból csodálatos világ bontakozott ki szemem előtt. Egy új világnézet, amely megadta miértjeimre a keresett választ. Fantasztikus érzés volt belülről megpillantani valamit abból, amit addig olvasott könyveimből csak kívülről ismerhettem. Újdonsült pap-

ismerősömet még néhányszor meglátogattam. Nem akart meggyőzni, egyszerűen csak beszélgettünk mindenféléről. Valahányszor eljöttem tőle, valami megfoghatatlan biztonságérzés vett körül.

Amikor máshová helyezték, megijedtem, hogy vége szakad megkezdett utamnak. De rátaláltam egy plébániai ifjúsági közösségre. Szeretettel fogadtak és ez eldöntötte sorsomat. Belekapcsolódtam a szeretetnek ebbe a közösségébe, és itt fedeztem fel igazán, hogy a kereszténység nem egyszerűen világnézet, hanem maga az *Élet*. Egy meghatározhatatlan pillanattól kezdve már így gondolkodtam: *Mi keresztények, mi Isten gyermekei.*

17 éves szakközépiskolás lány

A vallás kicsi koromtól fogva ellenszenves volt számomra. Istent mesebeli alaknak tartottam. Úgy gondoltam, ilyesmiben csak a buták hisznek. Ezért nem is foglalkoztam hittel, vallással.

Mint mindenki, én is barátokat kerestem. Beléptem az adott ifjúsági körökbe, szervezetekbe. Próbáltam aktív szerepet is vállalni. Egy ideig jól éreztem magam bennük, de az igazi emberi kapcsolatok hiánya miatt egyre jobban elvesztették varázsukat előttem. Egyik osztálytársamon ekkortájt valami feltűnő változást figyeltem meg. Sokkal nyitottabb, kedvesebb lett, mint régebben. Amikor megkérdeztem, mitől változott meg ennyire, elmondta, hogy elkezdett járni egy ifjúsági hittanra; és ez nagyon sokat jelent számára. Egyik alkalommal kíváncsiságból én is elmentem vele. Érdekelt, mi az, ami megváltoztatta őt. Megragadott, hogy ezek a fiatalok mennyire összetartoznak, mégis azonnal befogadtak maguk közé. Talán ezért többször is elmentem közéjük.

Hamarosan ráébredtem, hogy mindaz, amit Istenről tudni véltem, téves, torzkép. Elfogadtam, hogy kell valakinek lennie, aki létrehozta az anyagvilágot, de még mindig olyan távolinak tűnt.

Egy alkalommal súlyos beteg, kedves rokonomat látogattam meg. Állapota felzaklatott. Gyalog indultam el, hogy összeszedjem magam. Láttam egy templomot, betértem. Szentmise volt. Éreztem, nem vagyok egyedül. Valaki figyel rám, törődik velem. Először fogtam föl, hogy Isten rólam is tud, rám is gondol.

Nagyon sokat jelentett számomra a felfedezés, hogy én is viszontszerethetem őt, hisz minden embertársamban őt szolgálhatom. De tudtam, hogy ehhez át kell alakítanom emberi kapcsolataimat. Erőt kell vennem magamon, hogy azt tegyem, amit szeretetnek érzek. Saját önzésem fölé kell kerekednem.

Mostanában egyre többen jegyzik meg, mennyire megváltoztam. Állítólag nem vagyok már olyan sértődékeny, szívesebben és önzetlenül segítek másoknak. Nem értik, miért? Az Istennel való kapcsolat átalakítja és új örömmel tölti meg az életemet.

37 éves mérnök

Gyermekkori hitemről csak halvány emlékfoltok jutnak eszembe: az elsődolgozás tisztasága, egy gyónás utáni megkönnyebbült érzés, egy körmeneti áhitat, a szentesti izgatott várakozás, ministrálások utáni csendes hazaballagások. Vallásos szüleimmel rendszeresen jártam templomba. Am ahogy múltak az évek, ez a hit nem mélyült el, hanem áldozatul esett a mindent tagadó kamaszkornak. Egyetemem éveim alatt ateista lettem.

Az Isten nélküli világ túl sivárnak tűnt számomra, Istent mégsem tudtam elfogadni. Ebben a se ilyen, se olyan lelkiállapotban megismerkedtem azzal a lánnyal, akivel a lassan kibontakozó szerelem beteljesüléseként házasságot kötöttünk. Szüleink kérésének eleget téve templomi esküvőt rendeztünk, de ez számomra semmilyen élményt nem nyújtott.

Első gyermekünket ugyancsak szülői unszólásra vittük el megkeresztelni. A keresztvíz alatt síró csöppnyi emberkét nézve, hosszú évek óta először derengett fel bennem egy megmagyarázhatatlan, meleg, mindent betöltő érzés olyan erővel, hogy beleborzongtam: „Lehet, hogy mégis?!” Sorra bukkantak fel a múltból a rég elfeledett, magamban eltemetett gyermekkori emlékek, érzések, boldogderűs pillanatok.

Tizenkét nehéz év következett tengernyi kétséggel, vívódással, elbukással és visszafordulással, újbóli nekirugaszkodással. Görcsösen hinni akartam, mert egyre jobban meg voltam győződve, hogy nincs más út, csak az az egy, amelyik Istenhez vezet. Egyre világosabbá vált számomra, nem elég görcsösen hinni, nem elég buzgón imádkozni, nem elég megtartani a tízparancsolatot: mindez szükséges, de nem elégséges. Nagyon nehéz volt így, és kezdtem elfáradni. Éreztem, ha nincs miben megkapaszkodnom, lassan visszacsúszom a közömbösségbe.

Nemrégiben feleségemmel együtt néhány napot tölthettem egy olyan társaságban, amelyben az evangéliumot élték. Fantasztikus élmény volt! Az ragadott meg a leginkább, hogy olyan intenzíven és szolgálatkészen figyeltek egymásra, hogy ilyet addig soha nem tapasztaltam. Semmi különlegeset nem tettek, mégis az önzetlen, viszonzást-nem-váró odaadás és szeretet olyan új dimenziói nyíltak ki előttem, amelyben megtisztultam, újjászülettem. Megtapasztaltam azt, hogy az emberek közötti szeretetben lesz élő az Isten. Egymás után pattantak fel bennem azok a rég bezárult, berozsdásodott ajtók, amelyeken keresztül egyre közelebb jutottam Jézushoz. Élővé váltak számomra a Szentírás szavai: „Szeretet az Isten. Aki szeretetben él, Istenben él.” Világossá vált előttem, hogy a cselekvő, a másokra figyelő, személyes szeretet jelenlévővé teszi az Istent.

Hazaérkezésünk után sokáig beszélgettem gyermekeimmel. Lefekvéskor a közös ima után Jutka lányom a fülemhez hajolva súgta: „Apuci, olyan jó . . . Olyan más vagy most . . .”

30 éves gyógypedagógusnő

Nagyon nehéz leírnom megtérésem történetét, hiszen egész életem beletartozik. Szüleim megkereszteltettek és ezzel be is fejeződött a hivatalos vallási nevelésem. Azt gondolták, ha majd felnövök, én magam döntsem el: kinek, minek adom az életem.

24 évnek kellett eltelnie, mire ki tudtam mondani: „Én Uram, én Istenem.”

Érettségi után találkoztam egy katolikus fiúval. Vele kezdtem templomba járni vasárnaponként. A tanító rész érdekelt, mert azt én is meg tudtam érteni. Ezután még több év telt el hasztalan keresésben. Valami magasabb igazságra vágyakoztam, ami szerint ez a világ „működik”, és benne én is. Mindenfélét tanultam, filozófiát, jogát stb. Sokféle társaságba kerültem, ahol valamit reméltem megtudni minderről. Természetesen nemcsak a szellemi, lelki életemben volt teljes a zűrzavar, hanem a magánéletemben, kapcsolataim, érzelmeim terén is.

Főiskolás éveim alatt komoly erőfeszítéseket tettem, hogy rendezzem belső és külső életem. Egyszer találtam egy olyan csoportot, amelyikben azt tanították, hogyan kell a saját testünket kontroll alatt tartani, elengedni, koncentrálni,

intenzíven pihenni, és végül egy gyakorlat-sorozat magasabb szintjén meditálni. Én akkor mindenben részt akartam venni, s ez – a meditáció – különösen csábító volt számomra. Egyszer éppen ezt a gyakorlatot végeztem otthon, egyedül a szobámban. Sötétben, egyedül – egyszer csak borzasztó félelem tört rám. Azt hittem, hogy ez a sötétség a halál. Kimondhatatlan rettegésben telt az idő, nem tudom, mennyi. Akkor, ott a sötétben és félelemben egyetlen név jutott eszembe – Jézus Krisztusé. Minden átfordult bennem: a sötétségből világosság lett, a rettegésből olyan békesség, amit eddig soha nem tapasztaltam. Akkor éjszaka vettem először úgy a kezembe a Szentírást, hogy valamit megértettem belőle, mert nekem szólt.

Mégsem ez volt az én igazi megtérésem. Nem mondtam el senkinek ezt az élményemet, mert féltettem, és féltem, hogy más el sem hinné. Lassan halványodni is kezdett. Tele volt még az életem kuszasággal. De a lelkem mélyén tudtam már, hogy merre kell mennem. Ki felé.

Hosszú időbe telt, míg céljaimmal, vágyaimmal sok minden letisztult bennem. Barátokra találtam, akikkel Istenről, hitről lehetett beszélni. Megtanultam imádkozni, helyesebben: mertem már imádkozni. De be kell vallanom, még mindig kívülállóan éreztem magam.

A végső újjászületés a szamariai asszony története nyomán ment végbe rajtam. Mint ő, én is szomjaztam az élő vízre. Egy napon csakugyan megnyílt bennem az „örök életre szökő vízforrás”. Minden megváltozott bennem, egész életem átrendeződött, öröm és békesség töltött el.

25 éves mérnök

A szüleim nem vallották magukat ateistának, de a vallásukat sem gyakorolták. Nem is gondoltak rá, hogy hittanra járassanak. A barátaim sem a vallásos fiúk és lányok közül kerültek ki.

Nővérem vallásos fiúhoz ment férjhez. Bármikor mentem hozzájuk, mindig megnyugtató az egyetértésük, békéjük. Sokat beszélgettem velük a kereszténységről – de sok mindent nem értettem. Úgy gondoltam, hogy ők a lehetséges utak közül járnak az egyiket. Miért kell nekem is ezen járnom?

Egyszer bemutattak az egyházközösségükben szolgáló atyának, aki meghívott ifjúsági hittan csoportjába. Itt megismerkedtem keresztény fiatalokkal, akik nagyon kedvesen fogadtak. Olyan témákkal foglalkoztunk, amik eddig is nagyon érdekeltek, de korábban nem tudtam a megoldásukat. Például, hogy a tudósok nagy többsége miért volt vallásos? Történeti személy volt-e Jézus? Sokat beszélgettünk a Szentírás irodalomtörténetéről, hitelességéről. Azután azt kérdeztük: és mit mond a Biblia nekünk, mai fiataloknak? Ekkor kezdtem meszejteni a nővéremék és a keresztény fiatalok titkát. Ha igazán meg akarom ismerni Istent, akkor szeretnem kell a mellettem élő embereket.

Persze sokat kellett küszködnöm. Új és új kérdések vetődtek föl bennem, de azt láttam, minél inkább igyekszem szeretni a mellettem lévő embereket és tenni Isten akaratát, Ő egyre jobban szeret. Az imádság természetes szükségletemmé vált. Az elmúlt nyáron eljutottam oda is, hogy elsőáldozó lehessenek. Azóta tudom, hogy Jézusnak mindenki egyformán fontos, én is, minden gyarlóságom ellenére.

18 éves gimnazista lány

17 éves koromig nem találkoztam a vallással. Megkereszteltek ugyan, de hit-tanra sohasem jártam. A szüleim szerettek, de nevelésük inkább arra irányult, hogy önállóvá tegyenek. Gyakran kerültem olyan döntés elé, mely számomra fontos és nehéz volt, de ők ilyenkor is mindig hagyták, hogy szabadon döntsek.

Így történt ez akkor is, amikor bejelentettem, hogy egy keresztény közösségbe szeretnék járni. A szüleim meglepődve hallgattak. Nem értették, mi vezetett erre a döntésre. Meséltem nekik az őszi nagymarosi ifjúsági találkozóról. Én is elmentem néhány osztálytársammal, mert jó szórakozást reméltünk. Amikor beléptünk a falu templomába, megdöbbenésünkre rengeteg fiatalot láttunk. Meglepett, hogy ők hisznek valamiben, amit mi nem ismerünk. Ugyanis a vallás az én értékrendszeremben eddig a vasárnapi misére csoszogó öregek vallása volt. A Biblia pedig az irodalmi anyag egy része, amit meg kellett tanulnunk a gimnáziumban.

Mélyen megérintett ennek a misének a hangulata. Otthont találtam ezek közt a fiatalok közt, akiket itt megismertem. Ez nagyon furcsa is volt, hisz eddigi tapasztalataimban az emberek nem mindig bizonyultak kedvesnek, jónak. Sok magányos emberrel találkoztam, és többnyire én is az voltam, pedig minden ember vágyik a szeretetre.

A szentmise után meghívtak minket az egyik budapesti közösségbe. Amikor először elmentünk a plébániára, épp nagy munka volt: foci pályát készítettek a ministránsoknak. Megkapott az a kedvesség, ahogyan beszéltek velünk. Nem készültünk munkára, de mi is beálltunk ásni, gereblyézni. Ezután már nem volt nehéz eldönteni, akarok-e úgy élni, mint ezek az emberek, akarok-e közéjük tartozni. Olyan közösségbe kerültem, ahol mindig azt érezhettem: én is nagyon fontos vagyok. A legtöbbet azok a beszélgetések jelentettek számomra, amikor a tapasztalatainkat mondtuk el egymásnak, kinek hogyan sikerült az evangélium szerint élnie.

Nagy ünnep volt számomra, amikor néhány hónap múlva a szüleim is eljöttek velem szentmisére. Édesapám könnyezett, mert érezte, hogy itt örülnek neki. Azóta sokat beszélgetünk együtt a családban, egészen új légkör alakult ki közöttünk.

34 éves adminisztrátor

Gyermekkoromban alig hallottam valamit Istenről, de öntudatra ébredésem óta sóvárogtam a teljességre, valami tökéletesre, igazra, jóra, szépre. Aztán, ahogy egyre jobban megismertem a körülöttem levő világot, az embereket, magamat – sorra kiábrándultam mindenből. Végül nem hittem semmiben, sem a tudományban, sem az emberekben, sem a művészetben. Úgy láttam, hiábavaló minden „nemes” emberi törekvés. Az élet elviselhetetlen teherként nehezedett rám. Semmiféle kiutat nem láttam. Ekkortájt történt, hogy egy ismerősöm megkérdezte, hogy szerintem van-e Isten.

Több hónapi gyötrődésem, keresésem kezdődött ezzel. Sokat olvastam ismerősöm tanácsára. Elhívtak egy hívő közösség összejöveteleire is. Egy közös ima alkalmával egyszer döbbenten tapasztaltam meg, hogy a jelenlevők valóságos, élő személyhez szólnak. De ez az élmény még mindig nem győzte le kételyeimet. Nem mertem rászánni magam a végső döntésre, pedig valahol a lelkem mélyén éreztem az Úr jelenlétét.

Barátnőm buzdítására és olvasmányaim hatására, bevallottam Istennek bűneimet és megbántam őket. De a bizonytalanság, az önbecsapástól való félelmem még mindig ott lapult a lelkem mélyén. 1980. május 9-én (a győzelem napján) verőfényes reggelre ébredtem. A rádióbemondó elmondta a szokásos megemlékező szavakat. Mindig valami tehetetlen kétségbeesés fogott el, amikor az értelmetlen pusztításra, az ártatlanul szenvedőkre gondoltam. A rádióbemondó szavai után elkezdtem sírni. Nem tudok pontosan számot adni arról, hogy mi zajlott le bennem e néhány perc alatt. Átéltam az emberi történelem tragédiáját, a bűnbeesést, és ugyanakkor Jézus örömhírét. Isten kegyelmébe fogadtam.

28 éves teológus

Kisgyermekként falusi vallásos nevelést kaptam. 8 éves koromban városba költöztünk, ott néhány év alatt ateistává lettem. Szakmunkásnak tanultam, később munka mellett szereztem érettségit. Dolgoztam, jól kerestem, de olyan munka után vágyakoztam, ahol közvetlenebbül szolgálhatom az embereket. Tanár, orvos, de leginkább színész szerettem volna lenni. Egyszer Bach János *passióját* hallgattam meg egy templomban. A műsor szünetében prédikáció hangzott el, Szent Pál *Szeretethimnuszáról*. Ma is magam előtt látom az atyát, és visszhangzanak fülemben szavai: „Én egy külön utat mutatok néktek!”

Egyszerre világossá lett előttem, hogy a szeretet valóban a legtökéletesebb út. Új módon kezdtem élni. Munkahelyemen igyekeztem mindig készségesnek lenni, mindenütt mindenkinek szívesen teljesíteni a kérését. Közben akaratlanul is egyre közelebb kerültem Istenhez. A szeretet révén érlelődött a hitem, növekedett érdeklődésem a vallás iránt. Papokat, keresztény közösségeket ismertem meg. Egyszer csak azon vettem észre magam, hogy minden vasárnap elmegyek misére, anélkül, hogy ezért különösen törtem volna magam. Egyszer a szentmisén meglepetésemre egy jó ismerősömet láttam áldozni. És 14 évvel az utolsó gyermekkori gyónásom és áldozásom után, most egyszerre elfogott a vágy, hogy ismét megtisztuljak és áldozzak. Meggyóntam és megáldoztam.

1984 húsvétján nyílt először alkalmam arra, hogy részt vegyek a nagyheti szertartásokon. Nagycsütörtökön szentségimádási óra volt a papi hivatásokért. Ekkor határoztam el, hogy pap leszek.

Amikor felvétel után hazamentem a szemináriumból, otthon édesanyám épp a tévét nézte: a Nyitott utak című adást. Rácsodálkoztam a képernyőre. A felvétel azon az istentiszteleten készült, amelyen életem új fordulatot vett. S most a tévében újra hallottam: „Én egy külön utat mutatok néktek!”

28 éves matematikus

Mindig örömmel teljes aggodást érzek, amikor megkérdezik tőlem, hogyan és miért tértem meg felnőtt koromban. Örülök, mert életem legnagyobb fordulatáról beszélhetek, és aggodom, vajon érzékeltetni tudom-e ezt az ember legmélyét érintő változást. Mégis szeretném elmesélni azt a csodálatos és egyáltalán nem könnyű utat, amely az igazi valóságot – Istent – megnyitotta előttem.

Szent Ignác egy mondattal intézte el visszaemlékezéseiben életének első 25 évét: haszontalannak és léhának ítélte. Én a magam több mint húsz évét felkészítésnek tekintem életem nagy döntésére, holott felkészülésen mi általában pozitív dolgokat értünk. Én pedig ennek az ellenkezőjét tapasztaltam. Egyetemi éveim

közepére belül teljesen kiégtem, kiüresedtem. Életfelfogásom racionalista, pozitívista lett, az emberi kapcsolatokat a hasznosságuk és vágyaim tükrében értékeltem. Szüleim nem neveltek vallásosan. Az egyetlen, aki a családban ez irányban nagy hatást tett rám, a nagymamám volt. Ő az életével megtestesíti számomra az Istenre hagyatkozó bizalmat. Különösen szembe tűnt nekem ez akkor, amikor majd négy évig ápolta a teljesen béna, beszélni nem tudó nagypapát. Akkor ez mégis csupán az ember iránti tiszteletet váltotta ki belőlem.

Később megismerkedtem egy lánnyal, aki hívő volt. Megszerettem és a szerelem tett képessé arra, hogy feladva gőgömet, nyíltabban közelítettem a hit kérdéseihez. Az ő hatására kezdtem templomba járni – eleinte elkísértem, majd egyedül is gyakran elmentem. Bevallom, ekkor nem értettem semmit, és csak az emberek iránti általános tisztelet akadályozott meg abban, hogy kinevessem a hívőket. Azt hittem, ők buták, nem tudnak valamit, amit én világosan látok. Csak igen lassan döböntem rá barátnőm és családjának békés, barátságos, keresztény otthonában, hogy pont az ellenkezője az igaz. Akkoriban erősen hatottak rám azok a filozófiai olvasmányok is, melyeket hit és ész, vallás és tudomány kérdéseiről elolvastam, és eljutottam lassan odáig, hogy elismertem: nem lehet igazán ember az ember önmagától. De valaminek még történnie kellett ahhoz, hogy átlépsem a saját büszkeségem, és végre rátaláljak arra az útra, ami elvezet Istenhez. Különös módon éppen annak a kapcsolatnak a megszűnésekor kaptam meg azt, amely idáig elvezetett. Barátságunk a sok vita és az általam elkövetett hibák miatt kilátástalanná vált, bár én ezt nem akartam észrevenni. Egyszer, számomra elég váratlanul közölte velem, hogy nem maradhatunk továbbra is együtt. Megkérdeztem: Miért? Lehet, hogy ő már sokadszor válaszolta ugyanazt, de akkor fogtam fel ennek a mondatnak igazi tartalmát: Mert Isten akarja így!

Magam sem tudom hogyan, de magamban azt mondtam: Legyen úgy, ahogy akarod. Most fogadtam el először Istent, az Ő akaratát mintegy öntudatlanul, de színlelés nélkül, mélyen és őszintén. Amikor ez megtörtént bennem, zaklatottságom megszűnt és megnyugodtam.

A bánat nem múlt el egyik percről a másikra, de valami végérvényesen megváltozott. Belül valami történt, amit csak akadozva tud a nyelv kifejezni, és ez az isteni szeretet és vigasztalás megtapasztalása.

Tudom, hogy a megtérés folyamat, ami nem megy végbe egyik percről a másikra, de ez volt a szavak nélküli, benső döntés pillanata. Kerestem egy olyan embert – papot –, aki megértette a gondjaimat és feltárta a bennem megkezdett utat, előkészített az első öntudatlan elfogadás után a teljes szívből és értelemből mondott igenre: „Itt vagyok, Uram!”

22 éves egyetemi hallgató

Katolikus vagyok. Egyszerű mondat, mégsem tudom igazán meghatottság nélkül kimondani. Mióta mondhatom? Pontosan nem tudom, két éve talán, de nem voltam soha boldogabb, mint mikor lépről lépésre haladva, Istenhez egyre közelebb kerülve, mind biztosabban kezdtem érezni ezt.

Nem történt hirtelen, nem volt olyan látványos, mint csavargók, alkoholisták, kallódó emberek odafordulása Istenhez, nem változtam egyik napról a másikra semmivel sem törődő, elzúllott lányból „jó kislánnyá”: és mégis belül minden átalakult, megtértem.

Mikor apámnak elmeséltem, mi történt velem, megdöbbsent, s kérdések halmozásával árasztott el. Nem tudja megérteni, mi készítetett arra, hogy az otthoni boldogság ellenére valami többet keressek. Miért nem volt elég az, amit tőlük kaptam? Nem tudtam válaszolni, hiszen minden feltétele megvolt a boldogságnak.

Harmonikus családban éltem, szerettek és szerethettem, sokat törődtek velem otthon, együtt játszottunk, tanultunk, kirándultunk, az iskolában jól tanultam, sulit után sok mindent csinálhattam, énekkarba, edzésre, gitáróra jártam. Burokban éltem, ahol védett voltam minden rossztól, és megkaptam mindazt a szeretetet, amire vágytam. De ebben a szép családban soha nem esett szó hitről, Istenről, mivel apám meggyőződéses ateista, anyám pedig kénytelen volt feladni hitét mellette. Engem viszont éveken át szinte kézzől kézre adtak az olyan emberek, akik hitükkel és szeretetükkel nyitogatták a szívemet, míg végül képessé vált az Úr befogadására.

Ötödik általánosba jártam, mikor belekeveredtem első hitvitámba, természetesen nem hívőként. Csúnyán összevesztünk legjobb barátinnommal, és persze nem győztük meg egymást, de bennem mély nyomot hagyott ez a vita. Kénytelen voltam tudomásul venni valakiről, akiről eddig még szinte nem is hallottam.

Később külföldre kerültem, ahol kiküldetésben lévő apám kénytelen volt katolikus iskolába beírni (nem volt más lehetőség). Hittan és mise alól felmentettek ugyan (hiszen szocialista országból jöttem), mégsem sikerült a keresztény légkör hatása alól teljesen kitérni. Nem lehetett nem észrevenni, hogy itt többet jelent a Karácsony, hogy valamiért itt tanárok és diákok összefognak és segítenek az idegen rászorultakon. Nem hittem volna akkor, hogy egyszer még én is fogok imádkozni, de valami vonzott és én is egyre többet jártam a közös misékre.

Amikor hazakerültem és olyan gimnáziumba kerültem, ahol padtársam második kérdése az volt: „Vallásos vagy?” – megdöbbsentett a kérdés, de hamar rájöttem, mi az oka: a tíz fős társaságból, amelybe általa jutottam, nyolcan voltak hívő keresztények. Általuk tudtam meg, hogy kereszténynek lenni azt is jelenti: jobb embernek lenni. Törődtek másokkal, segítőkészen érdeklődtek a másik iránt, és tudtak megbocsátani. Először csak azt éreztem, hogy ők úgy próbálnak élni, ahogy – akkor még Isten nélkül – én is szerettem volna. Egyre gyakrabban jártam hittanórákra, ahol beszélgetek velem és egymással Istenről, hitről, és én egyre jobban figyeltem, hallgattam őket.

Az egyetlen új hívő társak közé kerültem. Véletlen? Már nem hiszem, hogy az lehet. Az ismerkedésre szánt gólyatáborban egy szobába kerültünk mostani legjobb barátinnommal. Hamar kiderült, hogy ő is katolikus. Azt hiszem, az ő szeretete és hite volt az utolsó hiányzó lökés. Szép csendesen, de most már biztosan megtértem. Húsz éves voltam, és nagyon, nagyon boldog. Már csak egy valami hiányzott akkor: hogy áldozhassak, bér málkozhassam, a katolikus egyház „hivatalos” tagjává válhassak. És ezt is megkaptam. Megismertem barátinnóm révén azt a papot, aki felkészített mindenre, akinek szeretetével és vezetésével felülmúlhatatlan élménnyé és egy életre szóló útravalóvá vált mindkét szentség felvétele.

„Úgy érzem, mintha egy század, egy világ múlt volna el:
És miután egy hatalmas szakadék választ el tőlük,
Egy új ember született és kezd el élni bennem.”

(Lamartine)

Egy orvosháaspár

Meg voltam keresztelve, de gyakorlatilag vallás nélkül nőttem fel. Egy középiskolás osztálytársam által jött létre a fordulat az életemben. – Egy mély beszélgetés alkalmával kiderült, hogy ő komolyan hisz Istenben. Az is kiderült, hogy több más iskolatársunkkal együtt keresztény fiatalok közösségébe jár. Megtudtam, hogy összejöveleiken nemcsak a hitről esik szó, hanem ezzel összefüggésben az emberhez méltó életről is...; hogy megpróbálnak másoknak örömet szerezni: hogy betegeket, öregeket, szociális otthont látogatnak, hogy felderítsék a magányosokat. – Szerettem volna én is elmenni közéjük, de szüleim hallani sem akartak róla.

Ekkor barátom vállalta, hogy a hittanórák anyagát minden óra után elmeséli nekem. Így felkészülhettem az első gyónásra és áldozásra. Érettségi után lettem elsőáldozó. Szüleim ekkoriban már szabadon hagytak. Én pedig világosan láttam, hogy csak így érdemes élnem.

Egyetemre kerültem. Elkezdtem együtt járni egyik évfolyamtársammal, későbbi feleségemmel. Ő ateista volt. Szerettem volna, ha megismeri hitünket. De tudtam, hogy senkit sem lehet erőszakkal megtéríteni.

Szerettük egymást. Egy idő múltával elhatároztuk, hogy házasságra lépünk. Ezek után természetesnek tartottuk, hogy szexuális kapcsolatunk legyen. Mikor pap barátomnak ezt elmondtam, ő figyelmeztetett, hogy egy keresztény nem tesz így, mert szentnek tartja a házasságot.

Súlyos megrázkódtatás volt számomra ez a beszélgetés. Kapcsolatunk olyan szép volt, hogy nem értettem, mi volna rossz ebben. Egy dolog mégis világosságot adott. Több éves tapasztalatom az volt, hogy a keresztény közösségekben – minden hiba mellett is – derűsebb, érettebb, igazabb emberekkel találkoztam, mint általában a világban. És olyan szép házasságokat láttam, amilyenekről ma általában álmodni sem mernek.

Ma látom, hogy döntésem fordulópont volt az életünkben. Annak az időnek egy részét, amit eddig együtt töltöttünk, most mindketten az Istennel való kapcsolat elmélyítésére fordítottuk. S azt tapasztaltuk, hogy nemcsak Istennel mélyült el kapcsolatunk, hanem egymással is. Ezek után egy lelkipraktoron újra, s remélem most már véglegesen ki tudtam mondani, hogy hű akarok lenni ahhoz az Élethez, amelyet az egyedül igaznak tartok.

*

Falun voltam gyerek. Hagyományos vallásos nevelést kaptam. A serdülés éveiben ateista lettem. Ez tűnt az egyetlen elfogadható világnézetnek számomra. A vallást a régmúlt idők tartozékának, túlhaladottnak véltem.

20 éves voltam, amikor az egyetemen találkoztam azzal a fiúval, aki később a férjem lett. Eleinte különösnek, majdnem ostobának tűnt számomra: mindenkivel kedves volt; olyanoknak is segített, akiről tudhatta, hogy nem kap viszonzást; ha megbántották, nem vágott vissza... Egy alkalommal a csoport rokonszenvről, ellenszenvről, barátságról, érdekről beszélgetett. Ő ekkor azt mondta: Nem szabad, hogy az ösztönök vezessenek minket. Mindenkit szeretni kellene. – Jó tanuló volt, ez tekintélyt adott neki, de most nem értettünk vele egyet. Szavai mégis belém akadtak, mint halba a horog. Így kezdődött a kapcsolatunk.

Megpróbáltam én is úgy szeretni, ahogy ő mondta, de sikertelenül. Nem tudtam kapcsolatot teremteni mindenkivel. A legtöbb emberben csak rosszat lát-

tam. Volt egy poszter a falamon, Csontváry Magányos cédrusa. Úgy éreztem, ez vagyok én . . . És minden ember ilyen. Nem tudjuk megközelíteni egymást.

A barátom rendszeresen járt templomba, közösségbe, de erről alig beszélt, és engem sose hívott. Egyre jobban érdekelt, hogy mi vonzza oda őt. Kértem, hogy mehessek el vele. Elvitt egy kirándulásra. Életemben először itt találkoztam olyan fiatalokkal és felnőttekkel, akik valóban szeretetben élnek. Hozzá voltam szokva, hogy hasonló együttlétekből a legtöbben – nyíltan vagy finomán álcázva – saját javukat, kényelmüket keresik. Hogy folyton kisebb-nagyobb feszültségek – vagy legalább csipkelődések – vibrálnak a levegőben. Itt pedig mindenki azt keresi, hogy mi a jó a másoknak. Többen úgy fordultak felém, mint régi jó barát-nőjük felé, bár most láttuk egymást először, s én általában nem könnyen teremtek kapcsolatot másokkal. Újra elkezdtem hinni a szeretetben. A Magányos cédrus poszterét pedig leszedtem a falról.

Közben elkezdtem megismerni a keresztény hitet. Jártam az atyához is, akivel barátom megismertetett. Megragadott, hogy a hit értelmes dolog, de még inkább, hogy csupa élet. Isten-kapcsolatom egyre inkább függetlenül barátomtól. Amikor esküvőnket tervezgettük, odáig jutottam, hogy véglegesen kimondtam: egész életemben Jézussal akarok élni. Azt már együtt tapasztaltuk meg, hogy biztonságunk Istenben van . . . Házasságunk folyamán is minden feszültséget, nehézséget ez oldott meg: Benne vagyunk egyek.

26 éves tudományos kutató

Ha parafrázálni akarnád a mondatot: „aki keres, az talál”, azt mondhatnád: aki keres, azt megtalálják. Keresel értékeket, keresel értékes embereket; helyeket, ahol értékes lehetsz magad is. Talán meg sem fogalmazod magadnak, melyek azok, s ha nagynéha – mert nem szívesen beszélünk végső dolgainkról – szóba kerülnek, egy-egy bizonytalanul kiejtett szó lesz csak belőlük: igazság, szépség, tisztaság, munka, szellem, műveltség, alkotás, társadalmi igazságosság, nyilvánosság, szabadság, autonómia, figyelem, kedvesség, segíteni tudás, meleg barátságok, szerelmek. Ahogy nem fogalmazod meg, úgy nem is méred hozzájuk magadat, szavaidat és tetteidet; nem mondd: most ilyen és ilyen közel jutottam ehhez és ehhez az értékhez, s közben ilyen és ilyen hibákat követtem el egy másikkal szemben. Olyan akarsz lenni, hogy lelkiismereted ne háborogjon, s hogy ezek nevében ne lehessen ellened senkinek kifogása. Jutalmazd az, hogy füledbe jutnak mások elismerő szavai. Tudod, hogy az emberek könnyen alkotnak véleményt, nagyon vigyázol hát az első benyomásokra, amelyeket rólad azok kaphatnak, akik számítanak. Gondosan lavírozol vagy bölcs képpel hallgatsz, ha bizonytalanabb területekre tévedtek. Mindenki láthatja, hogy higgadt és erkölcsi érzékkel megáldott ember vagy, akinek van véleménye, akihez oda lehet fordulni, aki sokra hivatott. S bármennyire retorikus legyen is, itt jön a „csak-hogy”, a „mégse”. Mert senki nem láthatja belső bizonytalanságaidat. Félelmeidet: vagy-e, leszel-e valaki, vagy csak látszol valaminek. Nem tudhatják kínzó függéseidet, meg-megújuló fojtott lázadásaidat, szüleid és mások ellen, akiket szeretsz és akik szeretnek. Rejted, de tudod, hogy nem vagy kitartó, szorgalmas, művelt, céltudatos, hogy inkább fogsz neki tíz újnak, mintsem hogy befejezz ketőt. Halmozódnak tisztázatlan viszonyaid gondolatokkal, eszmékkal, egyre nő azok száma, akikhez nem mentél vissza, s már szégyellsz újra megjelenni előttük. Nem látják hűtlenségeidet. Látják, hogy komoly vagy, és nem látják, hogy segélykiáltásodat rejted el vele: ne valakinek nézzetek, hanem szeressetek. Ver-

gódsz, mert még aki közel kerül is hozzád, az sem egykönnyen láthat be amögé, amiről csak te tudod, hogy bizony kéreg. Félsz, hogy elveszíted azt, akit felmutatott éned vonz, ha felmutatod fel nem mutatható énedet. Félsz, hogy egyedül maradsz végképp, mert végül azok mellett sem tudtál kitartani, akik számára lassan vagy vakító hirtelenül egy lettél, akár ők hagytak ott, akár te őket. Bárkivel tudtál együtt lenni, de egy lenni senkivel sem.

Vastagszik a kéreg, s te keresel tovább. Keresed Istent, s még nem tudod, hogy Ő fog megtalálni téged. Csakhogy akit keresel, azt egyszer már – ahogy akkor tudtad – megtaláltad, s utána hagytad elsorvadni magadban. Kamaszkorodban elhatároztad, hogy pap leszel; elfordultál gyermekkori vallásosságától, s a nagyobbak között felnőttnak érezhetted magad: volt már múltad, s tíz évre előre világos volt a pályád. Aztán igazi öröme és értékekre leltél a szellemi munkában, s ez jobb volt, mint az éneklő-imádkozó-kiránduló kisközösség. A testi-lelki ölelés az első szerelemben, „végképp” elfogadhatatlanná teszi számodra az egyház erkölcsi előírásait; mélyülő barátságaid új közeggé válnak, amelyben gyanússá válik minden intézmények őrizte igazság. Hagyod elhalni hiteidet, zsúfolódnak kérdéseid, s ha olykor magadnál biztosabb, hitesebb emberre akadsz, elrejtéd rokonszenvedet, és kérdésekkel, érvekkel támadsz neki, hogy megtudj valamit titkából. Hogyan lehetséges hinni? Mi közünk van Istenhez? Vagy neki mi hozzánk? Pár év előtti önmagadtól éles törések választanak el, kavargó múltad és emlékeiddel nem tudsz azonosulni. Vereség lenne meghátrálni, visszatérni ahhoz, amit elhagytál igazibb értékek kedvéért. Keresel? Magad előtt sem tagadhatod, hogy azokhoz, amiket néha Isten-élményeknek nevezel, nem az értékeid juttattak el. Tájak, egek, nappal és éjszaka, erdők, völgyek, zenék, éneklések, katedrálisok és kőfaragások, tiszta emberi gesztusok, nagy megnyílások, eldugott faluk otthon imádkozó öregasszonyai és gyerekei adnak hírt valami másról, s néha sejtéd, hogy ezekért érdemes élni. Be-betérsz templomokba, hátul ülsz le, nem nézel azokra, akik otthon érzik magukat benne. Egy virágvasárnap majdnem megáldozol a gótikus boltívek alatt.

*

Vízkereszt előtt is találkoztál már Vele, aki ma Mátkád, de attól kezdve örültél Neki megmagyarázhatatlanul. Magad is csodálkoztál, mennyire tisztán és tisztítóan vonz, s hogy miért mertél másnap olyat is átadni Neki, amiről tudtad, hogy botrány lehet a szemében: kételyeidet, hitetlenségedet. Nemsokára érezted, hogy végérvényesen szereted, s benne sem érezhetél mást. Ajándék? Miért kellene ahhoz ajándéknak lennünk, hogy szerethessük egymást? Eljártál Vele misére, de ott rosszul érezted magad. Olykor vitatkoztatok, ő hittel, te hit nélkül. El is ment volna egymás mellett a szavatok, ha szerelmetek nem kapcsolta volna egybe őket. Boldog lettél mellette, lazultak kínzó függéseid, kérgeid olvadoztak. Pár hónap után a miséken már azért feszengtél, mert kirekesztettnek érezted magad.

Aztán egy nap azt is átadtad Neki, amit addig elrejtettél: hogy nem vagy tiszta, hogy voltak már, akiket az ágyban öleltél. Ahogy akkor szenvedett szerelmében, az mutatta meg: milyen férges vagy belül. Ahogy akkor szeretted, az tette számodra napnál világosabbá: nem lehet saját maga a forrása a szeretetének, hanem kapja ő is, ajándékba, s bizony ajándék vagyunk egymás számára. S akkor elmentél győnni. Jó fél évvel vízkereszt után megint váratlan találkozásban volt részed. Ő volt ott, amikor sírtál, amikor kinyitottad a kápolnában a Szentírást és a zsolozsmáskönyvet, amikor azt kaptad meg belőlük, ami akkor és ott neked szólt, amikor úgy mondtál ki mindent, ahogy addig soha senkinek. Neked szóló

erő vett körül: a Jó Pásztor utánaeredt eltévedt bárányának, megkereste, nyakába vette és visszavitte a többiek közé. Füstölgő mécsbél voltál, nem oltott ki, megroppant nádszál voltál, nem tört le. Nem lettél más ember, de új ember lettél, úgy, ahogy egy sötét szoba új lesz, ha kinyitják a spalettáit. A maga egyszerűségében azt kaptad meg, hogy lásd: szeret az Isten. Akkor az Eukarisztia igazi találkozás és jelenlét lett; a gyónás igazi megtérés; a mise igazi áldozat, s a papok nem egy színház főszereplői, hanem közvetítők; az imádság személyes kapocs. A szentségek a szeretet egy-egy nagy alkalmának pecsétje és forrása lett, az Egyház Isten népe, az ünnepek a hálaadás, a megváltás drámájának alkalmi, a szentek példák, elődök, minden teremtmény Isten keze műve; a nagy szavak dadogás a csodákról. Amit nem értettél, nem hittél, csak a nyomait sejtetted, személy lett. Visszaadott önmagadnak, és megszerzett magának. Ami eddig történt, mind előzmény lett, a kanyarok kiegyenesedtek, a szakadékok partjai megtalálták egymást. Az értéke, színe, értelme lett fényesebb, ragyogóbb mindennek. Nem lett jó, ami rossz volt benned, de ezentúl nem osztottad fel magad elfogadhatóra és kisörendőre, hanem magadénak tudtad, ami kisörendő, és tudtál sírni felette. Sok mindent át kell rendezni a szobában azután, hogy bejött a fény: de már láttad lassan, hogy a bűn nem erkölcsi normák megsértése, hanem a szeretet – Isten és közted, szeretteid és közted, nem-szeretteid és közted – áradásának gátja, s a bűnbánat annak áttörése. Gyónásban kaptad meg azt is, hogy sok megszokott kísértésünk, vissza-visszatérő botlásunk mögött-alatt gyengeségeink, sebeink rejlenek, amiket akkor kaptunk, amikor még sokkal védtelenebbek voltunk, s el is felejtettük őket. De Krisztus nemcsak megbocsát, hanem meg is gyógyít, megerősít. Megszabadít attól is, amivel egyedül hiába viaskodtál évekig. Nem mentesít a konfliktusoktól, de utána észrevételi mögöttük nemcsak a botlást, hanem a gyengeségeket is. Kézbevesz, fölemel – megvált.

Óáltala, Óvele és Óbenne lehetsz te is közvetítője annak, amit Tőle naponta kapsz. Már nem rendezned kell kapcsolataidat szüleiddel, testvéreiddel, hanem pőrén és arcátlanul szerethetsz. Új értelmet kaphat szerelmed, s majd élet-szővetség. Meg tudsz nyugodni benne, hogy barátaid nem hiányzanak már annyira, s te sem nekik; lehet, hogy őket fogod visszakapni, lehet, hogy másokat. Nem látod tisztán a jövődet, munkádat, pályádat, azt sem, hol fog gyümölcsözni az, amit most csinálsz. Homályosan azt is érzed, hogy ha idáig és most hív az Isten, fog még küldeni is, s akkor menni, tenni kell. Nyugodt vagy mégis, mert kicsiben és nagyban annyi jelét látod úton-útfélen a Bárány szeretetének, hogy nem aggódhatsz: jó kezekben vagy.

Felhívjuk kedves Olvasóink figyelmét, hogy a VIGILIA KÖNYVEK sorozat 5. kiadványa megjelent.

DSIDA JENŐ: ÚT A KÁLVÁRIÁRA

A kötet a költő válogatott versein kívül könyvben eddig kiadatlan elbeszéléseit, vallomásait, kritikáit, útirajzait és hátrahagyott verseit is tartalmazza. Ára: 90.– Ft

Hazánk, Európa

Itt az ideje annak, hogy az ideológiák mai válságában újra felépítsük az értékeknek azt a hierarchiáját, amely Európa történelmét jellemezte annak legjobb évszázadaiban. Itt az ideje annak, hogy visszanyúljunk ezekhez az évszázados gyökökhez, s életet merítsünk belőlük. Így a régi alapokon tervezhetjük meg egy új Európa felépítését, s nem a pillanat anyagi érdekeinek homokjára próbáljuk ráhelyezni.

Luigi Prosdocimi

SÓLYOM JENŐ

MIT JELENT SZÁMOMRA EURÓPA ÉS AZ EURÓPAISÁG?

A feltett kérdésre két részben szeretném megadni a választ. Először talán azt kérdezhetnénk, hogy Európa, mint földrajzi egység, tudott-e valami maradandó értéket teremteni. Itt most elsősorban kulturális értékekre gondolok.

Európai ember hajlandó úgy tekinteni a földrészére, mint a világ közepére. Elfeledkezik sokszor arról, hogy Európa, még ha határa az idők folyamán el is toldott a Dnyepertől az Uralig, eltörpül a többi földrész, különösen a testvérföldrész, Ázsia méreteihez képest, s a világ lakosságának csak igen kis része lakik itt. Történelemoktatásunk is azt az illúziót kelti, hogy minden fontos történelmi esemény itt játszódott le, míg a többi földrészen aludtak az emberek. Ki kell ábrándulnunk ezekből az illúziókból. Egy amerikai számára Európa gyakran csak Rómát és Párizst jelenti, mert ezeken a városokon végigszaladt néhány nap alatt, de fogalma sincs esetleg arról, hol is van Budapest. Mások számára Európa csak tűzfészek, ahonnan már két világháború is kitört, vagy az a hely, ahonnan a gyarmatosítás elindult.

Noha sok igazság van az utóbbiakban, s be kell vallanunk, hogy Európa sok szégyenletes esemény színhelye is volt, mégis van Európának egy olyan kulturális öröksége, mely lényeges hozzájárulás a világ kultúrájához. Ha így nézünk földrészünkre, akkor Európa jelenti mindazt, amit kulturális téren a görögöktől és rómaiaktól kezdve a mai napig Európában elértek. Akár a tudományt, akár az irodalmat, építészetet, zenét vagy egyéb művészeti ágakat nézzük, az európai

népek kultúrája igen szorosan összefonódott egymással. Annak ellenére, hogy az északi népek vagy a Földközi tenger medencéjében élők egészen más történelmi múltból jöttek, más környezeti viszonyokkal küszködve éltek, a történelem folyamán sorsuk annyira összekapcsolódott, hogy kialakulhatott az a kulturális élet, melyet európainak nevezhetünk, s mely megkülönböztet más földrészek népeitől. Ennek a közös kulturális örökségnek a továbbadásában és továbbfejlesztésében kezdetben az egyháznak igen fontos szerepe volt. A kereszténység terjedésével együtt terjedt és gazdagodott ez a kultúra.

Elsősorban I. István királynak köszönhetően a magyarság is be tudott illeszkedni ebbe az Európába. A kereszténység felvételén keresztül Magyarország szerves része lett Európának, s bekerült abba a szellemi áramba, mely tovább vitte az európai kultúrát. Történelmünk folyamán később is, mint például a reformáció vagy a felvilágosodás idején, hamar követőkre találtak az új gondolatok, és gazdagították a magyarságot is.

Sajnos, a magyarság ebben az egymást gazdagító kulturális cserében inkább vevő, mint az adó oldalon volt. Bármennyire is büszkék vagyunk irodalmunkra, az még Európán belül is lényegében ismeretlen. Zenében, ha magyar zenéről hallott valaki, s nem keveri össze a cigányzenével, legfeljebb Bartók és Kodály neve jut eszébe. Tudományos téren sem vagyunk túlságosan ismertek. Nyelvünk elszigeteltségén, országunk kicsi voltán változtatni nem tudunk, de nagyobb erőfeszítéssel talán többet tudnánk átadni Európának és a világnak abból, ami értékeset alkottunk, s amiről azt hisszük, hogy mások számára is érték lehet.

Európai kulturális örökségünket vizsgálva el kell azonban ismernünk, hogy más földrészeken is virágzott és virágzik kultúra. A gyarmatosítás idejének egyik nagy tévedése volt, hogy az európai kultúrát egyedülállónak és egyetlen jónak képzelte. A világ kitérülésével, a többi földrész kultúrájának feléledésével és megerősödésével együtt ezek a kulturális elemek Európában is ismertté váltak, s hozzájárulnak egy valóban egyetemes kultúra kialakulásához. Ebben a folyamatban kölcsönösen kell tudni adni és elfogadni, elismérve, hogy európai kultúránk, bármilyen szép értékeket alkotott is, bizonyos értelemben esetleges.

Egy ponton azonban, úgy érzem, európaiságunknak van egy olyan különleges vonása, melyet megőrizni és továbbadni kötelességünk. Most jutunk el a címben felvetett kérdésre adandó válasz második részéhez. A fent említett, szép kulturális hagyományokon túl, számomra az európaiság egyfajta gondolkodás- és viselkedésmódot jelent, mely, ha ma nem is korlátozódik Európára, innen ered. Ha röviden össze kellene foglalnom, mire gondolok, azt mondhatnám: az európaiság számomra a görögöktől örökölt gondolkodásmód a világ megismerésére, a társadalom demokratikus felépítése és a keresztény kultúra. Alapvetően tehát a világ egyfajta szemléletét jelenti az európaiság, melyben egymást kiegészítően benne van a természet, a társadalom és az egyén helyének és szerepének a megtalálása, az anyagi, szellemi és lelki dolgok együttes szemlélete.

A görögök gondolkodásmódjának két síkon is örökösei vagyunk. A természeti jelenségek megfigyelésénél az ok-okozati kapcsolatok keresése, az elemző gondolkodásmód, melyet ma egyszerűen logikus gondolkodásnak nevezünk, a görög filozófusoktól és természetbölcselektől származik. Egy távolkeleti gondolkodása sokszor azért tűnik nekünk misztikusnak, mert nem azt a sémát követi, melyet

megszoktunk. Viszont amit ma modern természettudományként ismerünk, mind tulajdonképpen ennek az európaias gondolkodásmódnak az eredménye. Ehhez kapcsolódik az is, hogy a keresztény Európa nem úgy tekintett a természetre, mint istenek lakóhelyére, hanem mint a kultúrparancsban neki adott birtokra, melyet a saját szolgálatába kell állítania. Nem véletlen, hogy a természet kincseinek és erőinek az ember szolgálatába állítása, a technika rohamos fejlődése elsősorban Európára volt jellemző. Még ha a természettudományos eredmények és technikai újítások nagyobbik részét nem is Európában érik el manapság, mégis úgy ítélnénk meg, hogy a természettudományos és technikai fejlődés ennek a gondolkodásmódnak, és így az európaiságnak köszönhető.

Egy másik síkon, a társadalmi kapcsolatok terén is a görögöktől eredeztethető az a fajta gondolkodásmód, mely számomra az európaiság második jellemzője. A társadalom demokratikus felépítésére gondolok. A demokratikus intézmények kialakulása hosszú ideig tartott, s nem volt mindig jellemző Európára. Mégis itt volt a bölcsője, innen terjedt el a világ más részeire az a szemlélet, hogy az emberek társadalmilag egyenjogúak. Az egyenlőség és testvériség jelszava, követelése is Európában jelent meg, hogy meghódítsa a világot.

Végül az európaiságnak véleményem szerint alapvető eleme a keresztény kultúra. Szívesen írnék kereszténységet a keresztény kultúra helyett, de ez még régen sem volt igaz, még kevésbé most. Még a szekularizáció előtt sem volt mindenki gondolkodásában, viselkedésében keresztény, még ha meg is volt keresztelve. Sok szempontból talán helyesebb zsidó-keresztény kultúráról beszélni, mert az európai társadalmakra sokszor sokkal inkább volt jellemző egy ószövetségi szinten maradó törvénykedés, mint a jézusi szeretet gyakorlása. Bármennyire nagy is volt a kereszténység hatása Európa történelmének alakulására, nagyon sokszor nem volt Krisztus példáját követő az emberek magatartása. Ennek ellenére, bizonyos viselkedési normák, egyfajta gondolkodásmód, mely az európai társadalmakat jellemezte, s részben még talán most is jellemzi, a kereszténységből származtathatók.

Ha Európa számunkra nemcsak egy szép, de esetleges kulturális örökséget jelent, hanem az európaias gondolkodást, a természeti jelenségek megismerésében és leírásában a tudományosnak nevezett gondolkodásmódot, a technikának az embert segítő alkalmazását, a társadalmi életben a demokratikus formákat, személyes életünkben, emberi kapcsolatainkban a jézusi normák alkalmazását és megvalósítását, akkor európaiságunk az egész világ számára útmutató lehet.

EURÓPA KULTURÁLIS AZONOSSÁGA

A válság, amely megrázkódtatja Európát, nem csupán gazdasági, társadalmi és ideológiai téren jelentkezik. A gazdasági pangás, a bűnözéstől és reménytelenségtől kísért munkanélküliség, a politikai viták keményedése, a sokasodó erőszakcselekmények hatására nyugtalansággal és félelemmel terhes légkör alakult ki. Az embernek mélyeséges kételyei támadtak önmagával szemben. A széthulló társadalomban nem találja helyét. Elfelejtette, mit tud, mit csinál, mit akar, mit tehet, mert nem tudja többé, hogy kicsoda is valójában. A költő szavai szólnak emlékezetünkben: „Azt mondták, hogy férfi és asszony szülötte vagyok; én jóval többnek hittem magamat.” A szürrealista Lautréamont melankolikus vallomása Pascal békés meggyőződéséhez csatlakozik: „Az ember végtelenül túlhaladja az embert.” Az Ember – ez egyfajta elképzelés az emberről. Ezzel elérkeztünk Európa kulturális azonosságának kérdéséhez.

Milyen hasznos ismeretekkel rendelkezünk, milyen egészséges célok felé törekszünk, miféle érvényes eszközöket alkalmazunk, ha nem tudjuk többé, ki az ember? „Tiszteljétek az embert, Isten képmását!” – figyelmeztet bennünket II. János Pál, a krakkóiból rómaivá lett örök európai. Ez a mi azonosságunk, közös európai kultúránk öröksége: az etika fölötte áll a technikának, a személy a tárgyaknak, a szellem az anyagoknak.

Minden nemzetben a közjóért kell munkálkodniuk a polgároknak. De egyetlen nemzet sem abszolutizálhatja önmagát, hanem egy nagyobb közösség saját részévé kell válnia azon a helyen, amely megilleti a népek közösségében. Európa – melynek fiai vagyunk – nem földrajzi egység, hanem erkölcsi személyiség, emberek közössége. Tovább kell építeni – megtölteni szellemiséggel, eszmékkel, lelket lehelni belé.

A mi kultúránk elszántan pluralistának vallja magát. Értékeiben azonban elbizonytalanodott, bizonyosságában megingott, sőt kételkedni kezdett saját létében – végsősoron abban, hogy érdemes-e élni és remélni –, pedig ezek nélkül nincs többé létezés, ami megérné a fáradságot, hogy megéljék.

A vallásnak álcázott ateizmus tragikus sorsa a civilizáció egyik összetevője lett. Sziszifosz soha nincs messze Prométeusztól. Az önmagáért élő kultúra terméketlenné lesz, feloldódik a fogyasztási folyamatban, vagy jelentéktelenné válik és eltűnik. A közelmúlt tragikus történelme után a jelen erőszaközönében, a konfliktusok veszélyhelyzeteiben, az atompusztítástól való apokaliptikus félelemben a modern ember újra fölfedezi, hogy létünk tragikumára nem felelhet politikai vagy evilági síkon, csupán lelki és vallási válasszal. A szekularizált vallások drámai veresége – amint ezt a nemrég elhunyt Raymond Aron megállapította – az etika visszatéréséhez vezetett, s fölkeltette a vágyat arra, hogy újra fölfedezzék az értékeket: az egyéni és társadalmi élet szilárd alapjait. Az igazságtalanság elleni harc, az emberi méltóság tisztelete, az emberi jogok védelme

(különösen a szegényeké és elnyomottaké), a nemzetek közötti béke és kiengesztelődés elszánt keresése, a nemzeti kultúrák tiszteletben tartása, a természet újralfelfedezése: ezekben a jelenségekben a szolidáris élniakarás rejlik, s a megújulás ígéretei erősebbek a halálhozó fenyegetéseknél. Legfájóbb hiányunk azonban az, hogy nem látjuk egységben a világot: eltűnt szemünk előtt az a világ, amelyben az ember megtalálja helyét testvérei körében és a természet ölében, hogy szeresse testvéreit és művelje a természetet. A keresztény kulturális örökség ezt az együttlátást adja meg: a tudomány és művészetek hatalmas világában az ember meghatározott eszméjét fejezi ki. Ennek az embernek mélyeséges misztériumát csak Jézus Krisztusban tudjuk megvilágítani. A tudomány ígéretes fölfedezései és az ámulatba ejtő technika, különösen a társadalmi kommunikáció eszközei által mérhetetlenül kitágított világban is maga az ember marad a lényeg. Az igazság, jóság, szépség értékei, az igazságosság és egyenlőség eszméi képezik a mindent átfogó, személyes és közösségi fejlődés alapját: itt mindenki megtalálja azt a helyet, amely őt megilleti a népek nagy közösségében.

Kultúránk elvesztette egyensúlyát, s ez egyre veszélyesebbé vált az utolsó évtizedek folyamán. Most erőteljes, sürgető felszólítás hangzik elsősorban az európaiakhoz: szemléljék újra egységben a világot, és fogadják átgondoltabban az újdonságokat. Mivel a hiányok az egész földkerekségen jelentkeznek, a válasz sem lehet magányos, hanem csak szolidáris. Elérkezett a pillanat, hogy felidézzük: csak az evangélium alapján láthatjuk reálisan az embert – a világ mikrokozmoszát és Isten képmását.

Termelékenység, 'eltömegesedés, közlésképtelenség, manipuláció, szennyeződés, nem csupán embertelen, hanem elembertelenítő munka-, lakás- és szabadidő-körülmények: ez van az anyagi fejlődés tragikus mérlegén, miközben elmaradt az a lelki fölemelkedés, amelynek fontosságát már Bergson jelezte. Az éjszakát azonban hajnal követi, s a sötétséget fény. Amint a francia közmondás tartja, ahol van akarat, ott van út is.

Nem elégedhetünk meg többé olyan kultúrával, amelyet a közvetlen kielégülés, az egyéni előítélet, a divat megalkuvása és az újdonságnak önmagáért való kultusza ural. Mert hamarosan özvegy lesz, aki korának szellemével akar házasságra lépni – mondta szellemesen Peter Berger. Egy mostanában elhúnyt költő nemrég így figyelmeztetett: „A kereszténységnek újra meg kell találnia igazi metafizikai magasságát.” És Daniélou bíboros hozzátette: „A jelenlegi keresztény kultúra legnagyobb gyöngesége a metafizika hiánya. S mivel nem tud megenni metafizika nélkül, hát kiszolgáltatottá válik a hamis metafizikáknak.” Az egzisztencializmustól a strukturalizmusig, a hegelianizmustól annak XX. századi leszámítottjáiig ingadozni nem lehet kulturális következmények nélkül. A valóság realizmusához kell visszatérnünk, meg kell szabadulnunk az idealisták és materialisták béklyóitól, meg kell találnunk a lét értelmét. Ha mindent relativizálunk, végül maga a relativizálás is relatívvá lesz. A sikeres relativizáló tényezők maguk is bizonytalanná válnak (mert ha minden relatív, akkor miért lenne éppen az ő személyes ítéletük örökérvényű?), s a közvélemény kulturális önkényuralma szálnalmasan összeomlik. A mezőny így ismét teljesen szabaddá válik. Az ember saját viselkedését elemezve ismét megtalálja azt, amit Peter Berger transzcendentális ismertetőjegyeknek nevez: a bizalom spontán igényét,

a szülői, házastársi és gyermeki szeretetet, a jó iránti vágyat, az igazság keresését, az igazságosság igényét, az ajándékozás és a megbocsátás örömét életünk és hétköznapi tapasztalatunk mélyén. Újra a jövő felé fordulunk, s teremtő tervekről álmodunk. Ez az öröm és béke, a remény e forrásai Isten mindmegannyi jele emberi világunkban: olyan törékenyek és megcáfolhatatlanok, mint egy gyermek első mosolya.

Maga az ember az az érték, amely felemelkedőben van kulturális horizontunkon: néha megcsalták, sokszor csalódott, de soha nem veszítette el vágyát a reményre, s ez a remény mindennél erősebb, hiszen hit a szeretetben. A halál mindig kihívás a szeretettel szemben; ki lenne hát érintettebb a modern embernél, aki gyakran öntudatlanul, de mindig elemi erővel fordul a halálon túli élet ígérete felé. Az emberért nyugtalanul aggódó kultúránkat az az evangéliumi kiáltás járja át, amelyet II. János Pál mert kimondani az UNESCO-ban: „Íme, az ember!” Ha az „emberi kalandnak” célja van és a történelemnek értelme, akkor átalakítható sorsunkat hozza elénk a jövő. „És az igazi jövő azok kezében van, akik a holnap nemzedékeinek képesek átadni az élet és remény értelmét.”

Török József fordítása

MAI MEDITÁCIÓK

CS. SZABÓ LÁSZLÓ

ISTEN SZARVASAI

Mitől virágozik ki váratlanul egy nép lelke? Mandulafák szoktak így felrobbanni estétől hajnalig a szirmok remegő szilánkjaira. S nagy ritkán, csodaszzerűen, egy-egy nép lelke. Ilyen volt a görög csoda Krisztus előtt a hetedik és hatodik században, ilyen az írek csodája, ezer év múltán, időszámításunk hatodik s hetedik századában. Itt is, ott is mostoha anyaföldön, fukar sziklákön, a tenger monoton dalára.

Heteken át kígyózott naponta az emborsor a londoni Képzőművészeti Akadémia egyik szobája előtt, egyetlen szobáért. S abban a szobában öt kézfestésű könyvért. A legöregebbet a hatszáz éves vége felé készítették, a legfiatalabbat a nyolcszáz éves elején. Egy kivétellel a dublini Trinity Kollégium kincsei.

Durrow, Dimma, Armagh, Lindisfarne, Kells!

Mintha a felosztott gyalogezredekét szólítanák vissza az árnyékvilágból rongyolt zászlóik alá. De hiszen az történt éppen! Ír szerzetes ezredekét váratlanul kirobbanó Aranykorukból. Mint az ó-görögöknek, nekik se volt központi kormányzó hatalmuk, még az egyházi hierarchia is hiányzott legszebb századaikban; ködbevesző alapító szentek túlvilági parancsa irányította összes hadműveletüket. Európa északnyugati csücskéből, óceáni szigetcsónakjukból hátba támadták Skóciát, Angliát, az európai szárazföldet s krisztusi vérátömlesztéssel új életre

gerjesztették, valósággal visszahódították az életnek a barbarizmus alatt tengődő nyugati kereszténységet.

Különösen hangzik, de az ír szerzetes mozgalom valószínűleg Egyiptomból származott. Márpedig az egyiptomi s a szomszédos szíriai kereszténység, a hatalmas keleti püspökségek ellenére, monostori jellegű volt az ír megtérés idején. Világtól elvonuló, sőt elvadult remeték, önsanyargató, magános bőjtölők, pusztaiban vezeklő kis közösségek, sziklakolostorok lakói gyakoroltak igazi hatalmat a nép lelkén, nekik volt csodatevő hírük, nem a hellenizált nagyvárosokban székelő egyházkormányzóknak. Mozgalmuk áterjedt a görög kultúrájú Dél-Itáliára s ki tudja, miféle tengeri hányattatásokkal Írországba. S ott egyszerre lángot vetett a lélek, mint a száraz tőzeg.

Sokat megtudtunk a valódi kezdetről szentjeik legendás életrajzából, a nyilvánvaló mesék lefosztása után. Másik felbecsülhetetlen forrásunk a Tiszteletre méltó Béda egyháztörténete a 8. századból. Ósvilági állappal kezdődött.

Köralakú földszánc mögött néhány templom, jobban mondva imaház: zsindeletetős vagy zsupfedelű pajta, gerendákból összetákolva; körben a kunyhók: méhkas alakú cellák egy-két-három lakóval; az alapító sírköve, közel a templomkapuhoz, de más sírkövek is, durván lehántott lapjukba vésvé a Krisztus-monogram, görög vagy latin kereszt, s hol pár sor rúna írás, hol pár sor latin betű. Volt egy-két süveges kőkeresztjük is, a korabeli barbár ékszerekről átvett fonatos díszítéssel. S valószínűleg voltak tölgyfakeresztek, de azok százszor elkorhadtak azóta. Ez a keret; eleinte ilyen kezdetleges a hadiszállásuk. Kolostori munkaközösségek pótolták az írországi vadonban a városokat, püspöki székhelyeket. Megtelt velük az erdős síkság, megszálltak olyan elszigetelt bérceket, tengerbe szakadt, lakhatatlan szirteket, ahonnan sasok, kecskék és jégmadarak is visszariadtak volna. Hozzátartozott önkéntes vezeklésükhöz, a magukra rótt száműzetéshez, amely szakított a törzsszel, nemzetséggel, rokonsággal, s a hárfaszónál megénekelte harckereső őseiktől átpártolt egyetlen ős oldalára, Jézushoz, a Jessze törzsből való király mellé.

De volt egy óriási különbség a bizánci birodalommal szakító *napkeleti* remeték s a világ nyugati peremén szervezkedő *ír szerzetesek* közt. Ezek nem gyűlölték a világot, amelyből kiváltak. Igaz, hogy nem is volt rá annyi csömörletes okuk, mint a bürokratikus zsarnokság áldozatainak Keleten. Vérpazarló, faragatlan, de alapjában véve derék rokonokat láttak maguk körül. Azt jól tudták, hogy mi a keselyű, hiszen a dögmadarak ott lakmároztak a csatamezőkön, saját rokonaikon, egy-egy testvérgyilkos leszámolás után. De fogalmuk se volt hivatali vesztegetésről, adózsarolásról, kiherélt kegyencekről, kikötői örömtanyákról. Bizánchoz képest ártatlan világból száműzték magukat. Ezért is volt kedvük visszatérni a világba, új királyuruk, Krisztus üzenetével, az ő parancsára. Az írek a kora középkor nagy térítői. Skóciában, Észak-Angliában pogányokat térítenek meg, de a kontinensen keresztény népeket térítenek vissza: elvadult hittestvéreiket. Istenkísértő tengeri utakon százával, ezrével keltek át ezek a világvégi Szent Ferenc Bretagne-ba, Normandiába, Lotharingiába, Elzászba, a Rajna-vidékre, Svájcba, a Bodeni-tóhoz, az osztrák Alpokba, a Po-völgybe, az Elbáig s valószínűleg eljutottak Kievebe is. Úgy éltek, ahogy ártatlan szívvel hirdették: életük példájában is ott volt az Evangélium, nemcsak a kezükben. Van egy himnusz az ötödik századból, „A Szarvas Kiáltása”, melyet az ismeretlen énekszerző Szent Patrick szájába ad. Ő dalolta a legenda szerint, mikor egy pogány király törbe akarta csalni, hogy ne hirdethesse a hitet Tárában, a fejedelmi székhelyen. De a leleselkedő orgyilkosok káprázatukban a szent ember és társai helyett szarvasok vonulását látták.

Megszólalok ma
a kérubok szerelmével,
az angyalok hűségével,
az arkangyalok alázatával,
a feltámadás reményével,
a pátriárkák imájával,
a próféták jövődőlésével,
a hitvallók hitével,
a szent szüzek tisztaságával,
az igaziak cselekedetével.

Megszólalok ma
a menny erejével,
a nap ragyogásával,
a hold fényével,
a tűz világosságával,
a villám sebességével,
a szél zúgásával,
a tenger mélységével,
a föld szilárdságával,
a szikla keménységével . . .

Így érzett valamennyi utódja, ezzel a fölvértezett szívvel mentek messzi földekre. S remekművű könyveikkel. Mert az ír kolostor nemcsak töredelem és ima tűzhelye, hanem a tanulása is. A térítőknek, akárhová kerültek el, mindenütt kellett az Írás. Ebből a szükségből virult ki káprázatos művészetük. Nemzetközi könyvfestő és könyvkölcsönző gócpont az ír kolostor a hetedik századtól kezdve s azzá tették legtöbb alapításukat is a kontinensen.

De – csodák csodája! – nemcsak a latin Evangéliumokat másolták le. Egyetlen nép se tudja megtagadni magát, még számúzve, még a hit boldogító területenkívüliségében sem! A bárdok és hárfások népe se tudta. Ellentétben más nemzeti-ségű szerzetesekkel, ők a hősi mondákat, nemzetségi harcokat is leírták, igaz, hogy szabadkozva; a lírai verseket is, igaz, hogy megható büntudattal. Megénekeltek még könyvfestő mesteriségüket, a tollat és elpusztíthatatlan színeiket is! S a versekből ugyanaz a gyöngéd természetérzés sugárzik, amely másolás közben tréfás kicsi állatképeket csempészett sorközi, sorvégi dísznek a Biblia szavai közé. Jellemző a könyvek akkori becsére, becsületére, hogy gyakran mives bronz szentségtartóban őrizték, ezzel is kiemelve szakrális eredetét. S a táska, mint számos ír és skót szentségtartó, a meredek tetejű korabeli vályog- és gerenda-templomokhoz hasonlít.

Térítő hadjárataikkal az írek folyton gazdagították könyvfestő stílusukat; összedolgoztak skót és északangol tanítványaikkal Durrow, Iona és Lindisfarne – a két „szent sziget” – monostori háromszögében;* visszahatott rájuk a kontinens művészete, a Rajna-vidéké éppen úgy, mint Dél-Olaszországé; megjelentek szigeti gócpontjaikban a mediterrán illuminátorok: görögök és olaszok; folyt a csere Echternach, Utrecht, St. Gallen, Reichenau, Bobbio, Kalábria s a brit kolostorok közt. Nyilvánvaló a rajzos díszítéseken az egyiptomi kopt hatás, de kőtöcsatről, melltűről, övekről, kupákról, s egyéb világi kincsekről leutánozták a bronz- és zománcművesség mintáit is.

Durrow kolostor Evangéliuma a hetedik századból a legrégebb megmaradt emlék. A legenda szerint alapítója, maga Szent Kolumba festette, mert a hagyomány úgy tartotta, hogy ez a harcias nagy generálisuk valamennyi alapításának küldött ajándékba magakészítette Evangéliumot. A másik könyv: Dimma a nyolcadik századból a másoló nevérol van elkeresztelve, a harmadik: Armagh az érseki székhely nevét viseli, 807 tájáról való s mindmáig az ír primás jelvényekhez sorolják, államesküket tettek rá és scriptora, a „bölc” Ferdonmach görög betűket is használt, nyilván értett görögül.

De Lindisfarne Evangéliuma 698-ból s a Kells-i Könyv, azaz Evangélium a kiállítás és általában az ó-ír Aranykor fő büszkesége. Az elsőt a British Museum adta kölcsön, mert beletartozik a láncolatba, a Kells-i Könyv Dublíné.

* Durrow Írország közepén van, Iona a skót Hebridákon. Lindisfarne az északangol part előtt, nem messze Berwicktól.

Lindisfarne szent szigete olyan közel fekszik az északangol parthoz, hogy apálykor lábon lehet átgázolni oda. Monostorát írek alapították Ionából, ahonnan világgá indultak Kolumba emberei. A két szent sziget, mint említettem, erősen összedolgozott. Egyik korai püspöke festette a könyvet, amely klasszicizáló, délolasz hatásról árulkodik, más szóval görögéről, hiszen Kalábriában akkor még Bizánc volt az úr, kolostorai tele voltak görögökkel. Lehet, hogy a püspökscriptor járt odalenn; lehet, hogy saját székhelyén tanulta el a festő tudományt vendég déliektől. Az Európadúlások megalvadó, durva lávakérgén úgy bolyonganak országról országra a szerzetesek, mint a vándor lángocskák. Nevezetes fordulón készült a könyv, a nagy kiegyezés idejében, amikor Iona és Lindisfarne beltenyésztésű, mondhatnánk szeparatista szerzetes mozgalma, keserű viták után, kibékült a Dél-Angliából felhatoló bencésekkel s önként megadta magát Rómának.

Nemsokára iszonyú sorsra jutott Lindisfarne a dán kalózok gyújtogató kezétől. Két ereklyét mentettek át a lakói: a könyvet és szentjük, Cuthbert fakoporsóját. Máig megvan mind a kettő. Pedig a könyv menekítései közben egyszer még a tengerbe is beleesett; apály idején halászták ki sértetlenül! Amíg fel nem oszlatták a kolostorokat, együtt maradt a koporsóval Durhamben; utána megkezdte vándorlását mostani szállása felé, a múzeumba. A fakoporsót a durhami székesegyház sekrestyéjében őrzik; magam is láttam egyszer. Olyan, mint egy darab tölgyfa múmiája.

A Kells-i Könyv valószínűleg Írországbán a Kells-i kolostor fala közt született. Iona, a szent sziget pusztulása után, mert a dánok végül azt is fölperzselték per sze, s lakói ebben az új alapításban kerestek menedéket az ír sziget közepén. Körülbelül száz évig élt békességben a könyv, aztán hét-nyolc rombolást, kifosztást és elhamvasztást kellett átvészelnie a következő száz esztendő alatt. Szinte felfoghatatlan, hogyan? Mind a két könyvereklye inváziókról, gyilkolásokról, külső és belső dúlásokról tanúskodik abból az időből, amikor a brit szigetcsoport a körülötte hemzsegő tengeri rablók tehetetlen prédája volt.

Nehéz lírai kitérések nélkül beszélni erről a csodáról. Mikor szemére vetették James Joyce-nak, hogy miért merül el annyira a játékos szógyártások szövevényébe, azt válaszolta egyszer félig tréfából: a Kells-i Biblia rajzstílusát utánozza. Az egész ír középkor költészete is rá van festve pergamen lapjaira, nemcsak a hite. Kacsok, indák, kacskaringók, fonatok bújócskájában picic emberkék, rejtélyes szörnyek s kedves állatkák nyüzsögnek, egerek játszanak macskákkal, halászik egy vidra, pillangó száll, megy a róka vadászni, tyúk kapirgál, a majorság népe rémálmok babonás vad képeivel keveredik, majd hirtelen föl-fölmerül a spirálok örvényéből a Világbíró udvara: egy kristályszemű evangelista vagy Mária, mint egy felséges császáresszony a porfir trónteremben. Írország egy csep-pet sem volt civilizált, de ez a Könyv lelkes, élő kultúra tanúbizonysága. Nem ok nélkül volt büszke a hazájára Szent Donatus, Fiesole ír születésű püspöke, aki meg is énekelte latin versében, hogy a föld legnemesebb része a nyugati világ-vég, van ott ezüst, arany, ékkő, tej, méz, kövér föld, jó levegő, selyem és fegyver, művészet és férfi:

Finibus occidius describitur optima tellus . . .

A megható az, hogy az ír pap Firenze fölött, a fiesolei etruszk sasfészekből visszagondolva szülőföldjére, az esőverte, zord gránitzigetre, Vergilius szavait vette kölcsön a lágyabb itáliai haza dicséretére szerzett Georgiconból!

Akkor is, most is, Európa mindig egy és oszthatatlan.
(1961)

A VIGILIA BESZÉLGETÉSE

SUENENS BÍBOROSSAL

– *Bíboros úr egyik moderátora volt a II. Vatikáni zsinatnak, s jónéhány zsinati eszme elindítója. Hogyan látja az Egyházat: Isten népe pusztán jogi intézmény, vagy Krisztus Lélekének hordozója?*

– Kérdésének őszintén örülök, mert úgy vélem, a Zsinat egyik alapvető üzenetét értik félre azok, akik kétféle jelentést tulajdonítanak az „Isten népe” kifejezésnek. A tömegkommunikációs eszközök is hozzájárultak, hogy az emberek úgy értelmezzék a Népet, mint amely szemben áll kormánnyal, hierarchiával stb. Ez szociológiai megközelítés, nem pedig a zsinat mélyebb, teológiai értelmezése. Én magam javasoltam, hogy a

„Lumen Gentium” 2. fejezetének címe „Isten népe” legyen, mivel nézetem szerint azzal kellett kezdenünk, ami mindannyiunkban közös. Isten népe a megkeresztelt embereket jelenti, azaz mind a pápát, mind a világi hívőket. Azzal kezdődik tehát, amiben mindnyájan egyek vagyunk: a keresztséggel, a bérmálással s a szentségi kegyelmekkel. Ezek teremtik meg az alapvető egységet. A felületes emberek, ha egyáltalán olvasták a Zsinat dokumentumait – állítom, hogy jóformán senki sem olvasta végig őket – azt hiszik, hogy ez a második fejezet a laikusokról szól. Nos, az első fejezetben az Egyház misztériumáról, a másodikban Isten népéről, a harmadikban a hierarchiáról, a negyedikben a laikusokról, majd a szerzetesekről van szó, és így tovább. Ha bármit is elmozdítunk helyéről – ha, tegyük fel, úgy olvassuk a második fejezetet, mintha a negyediket olvasnánk –, mindent a feje tetejére állítunk. Ez a gyökere a sokhelyütt tapasztalható félreértésnek. Amikor a pasztorális vagy papi tanácsokat létrehozták – már ahol egyáltalában létrehozták őket –, mintha kormányzóknak és kormányzottakban gondolkodtak volna. Ez a felfogás igencsak eltér a Zsinat tanításától. Máris társadalmi szinten gondolkodunk, mint egy szakszervezet, amelybe a főnökök nem tartoznak bele. Csakhogy itt nem szakszervezetben gondolkodunk, hanem a keresztény hit síkján: fides et fideles Christi. Kérem, próbálja Ön is mindenfelé hirdetni: Olvassátok a II. Vatikáni zsinatot, főként a Lumen Gentiumot. Ha nem a hit optikáján keresztül szemlélték a Zsinatot, akkor félreértitek az egészet.

– *Hogyan fogalmazódik meg ez a hit az egyes teológiai rendszerekben? Van-e a Léleknek saját szimbolikus nyelve az Egyházban?*

– A szó könnyen félreérthető. Nincs egyetlen nyelv és nincs egyetlen teológia. Isten misztériumai sokféleképpen kifejezhetőek. Gazdagságuk több megfogalmazást tesz lehetővé, anélkül, hogy a megközelítések ellentmondának egymásnak. Épp az egymást kölcsönösen kiegészítő megfogalmazások nyújtják a lehető legteljesebb képet. Sosem szabad elfelejtenünk, hogy Isten misztériumával állunk szemben. Míg a latin egyházban kifejtésének hangsúlyát inkább az egységre helyezzük – *de Deo uno et quidem trino* –, a keletiek századokon át a Szentháromságból indultak ki – *de Deo trino et quidem uno*. Ezek tehát komplementer megközelítések. Nincs egyetlen nyelv, csak nyelvek vannak, amelyek kölcsönösen közelítenek a Misztériumhoz, s amikor a teológia nyelvén tételesen kifejeztük hitünket, még mindig marad egy be nem járt terület, amely meghaladja fogalmainkat.

– *Hogyan látja a „hitben való engedelmesség” és a jogi engedelmesség különbségét?*

– Ugyanarról van szó, mint amit Isten népével kapcsolatban mondtunk. Nem szociológiáról beszélgetünk, hanem Isten misztériumáról. A hívő engedelme a hierarchia, a püspökök és a papok iránt nem jogi engedelmesség. Az egyház a Rómával és a pápával egységben lévő egyházak közössége. Ugyanígy a papok egységben vannak püspökükkel. Szavahihetőségük alapvetően ettől függ. Egyéforrnak a hierarchia misztériumával, s ez egyben Krisztus misztériuma, amely az apostolokban folytatódik. Ez engedelmisségük gyökere, következképpen az engedelmisség, lényegét tekintve, a hiten alapul s egy strukturált, apostolokra épített Egyházban nyilvánul meg. *Credo in Ecclesiam, unam, sanctam et apostolicam*. Ezt juttatom kifejezésre, amikor az engedelmisség közösségére lépek püspökömmel. De vannak megfogalmazott szabályok is, az odatartozás és a kirekesztés szabályai. A házastársi szeretetben sem az anyakönyvvezető előtt aláírt szerződés, a vagyonszövetség elrendezése a lényeg. Ezek a házastársi szeretet szükségszerű velejárói, de nem azonosak a lényegével, hanem törvényszerű következményei.

– *Sokan a bázisközösségekben látják az Egyház jövőjét: ez az egyetlen lehetőség, hogy Krisztus Lelkét elvigyük a hívők közé. Ön egyházi szempontból korrektnek tartja-e a működésüket?*

– A bázisközösség szó országoként mást és mást jelent. Nem beszélek tehát bázisközösségekről, így, globális értelemben. Ami igazán fontosnak tűnik számomra: annak kimondása, hogy min áll vagy bukik az Egyház jövője. Az élő plébániákon. Mivel az emberek plébániai csoportokat alkotnak, e plébániáknak élőknek kell lenniök. S ahhoz, hogy egy plébánia élő lehessen, keresztény sejtekből kell felépülnie. Ezeket nevezhetjük bázis-sejteknak is. Néhány olyan család ez, amely összejár, támogatják egymást, közösen imádkoznak, sőt közösen végzik az apostoli munkát is. Ha plébániáink kis keresztény közösségekből álló nagyobb egységek lesznek, akkor egyszersmind élő plébániák is lesznek. Ha élő plébániák lesznek, akkor több plébánia egységre lép: ezek alkotják az egyházmegyéket. S ha az egyházmegyék és a helyi egyházak egységre lépnek Róma egyházával, akkor az Egyház élő lesz.

– *Mit jelent a karizmatikus megújulás az Ön számára? II. János Pál szerint ez az Egyháznak a jövőhöz szóló jele. Önt úgy ismerik, mint az Egyház megújulásán fáradozó püspököt.*

– A mondás VI. Páltól ered. Ő mondta, hogy a karizmatikus megújulás az Egyház esélye. Arra gondolt, hogy a karizmatikusnak nevezett megújulás pünkösdi kegyelem az egyházban. Nem szeretem ezt a szót, hogy „karizmatikus megújulás”. Nem eléggé tág. Azt a látszatot kelti, mintha a Szent Pál által említett meghatározott karizmák újjászületéséről lenne szó. Arról is, de ez csak a dolgok egyik oldala. Talán emlékszik XXIII. János mondatára, amelyben azt kérte: imádkozzanak, hogy a zsinat pünkösdi kegyelem legyen, hogy benne az a kezdeti kegyelem folytatódjék, amely Máriát és az apostolokat eltöltötte az utolsó vacsora termében. Püspöktársaimmal pünkösdi kegyelmet éltünk át a zsinaton, a Lélekben való megújulás kegyelmét. Ez a kegyelem nem merült ki: az élő hit megújulását tapasztalhattuk a világi hívőknel, a Szentlélekben. Ez a hit fogalmazódik meg a karizmatikusnak nevezett mozgalomban, közösségekben. Ezek, ha úgy tesszük, egy áramlat korlátozott arculatai; maga az áramlat sokkal átfogóbb. Helyesebb lenne talán azt mondanunk: a pünkösdi megújulás áramában a Szentlélek mindenkit megérint. Olyan ez, mint a tavasz. Nemcsak levegőváltozást hoz. A tavasz megérinti a fákat, a tündőt, az arcot, mindennek új életet ad. Ugyanígy Pünkösöd megújulása, amikor hagyjuk, hogy a Szentlélek mélyebben átjárja az egész szervezetet.

A Lélek étellel tölt el mindent, kicsit ahhoz foghatóan, mint – hasonlattal élve – a liturgikus mozgalom. A liturgikus mozgalom a bencés apátságokban, Maria Laachban, a belgiumi Mont Césaron indult útjára. Ezen a néven született meg valami, ami azt üzenté: jó dolog a személyes, a magánimádság, de első az Egyház imája. Tehát életre kellett kelteni az Egyház imáját. Több mint fél évszázad telt el, amíg a hívek kézbe kapták a misekönyvet, amíg elkészült a fordítás élő nyelven, amíg létrejött a koncelebráció, stb. A liturgikus mozgalom részben már megújította a vallásosság kifejezési formáit, úgy húsz százalékban, talán. Nagy út áll még előttünk. Ugyanígy, Pünkösöd kegyelme átjárta a II. Vatikáni zsinatot, de hosszú út áll még előttünk. Pünkösöd kegyelme áthatotta azokat a mozgalmakat, amelyeket karizmatikusnak nevezünk – de hosszú még az előttünk álló út. Mi hát a Szentlélek legnagyobb adományára? Maga a Szentlélek. Azután a teológiai erények: a hit, a remény és a szeretet. Azután a Lélek ajándékai, majd az általános karizmák, végül a rendkívüli karizmák. De az emberek figyelme kizárólag a rendkívüli karizmákra irányul: a gyógyításra, a nyelvek adományára, stb. – ezek valóságosak, de nem központi jelentőségűek.

– *Bíboros Úr! A mai karizmatikusokról sokan úgy vélekednek, hogy hisztérikus emberekből álló mozgalom. Ön mint karizmatikus püspök hogyan ítéli meg ezt az állítást?*

– Bocsánat, de vissza kell utasítanom a „karizmatikus püspök” kifejezést. Ön is karizmatikus pap, mindenki karizmatikus. Kétféle karizma van. Amikor diakónussá szenteltek, a püspök ezt mondta: Vedd a Szentlelket; amikor pappá szenteltek: Vedd a Szentlelket, akinek megbocsátod bűneit, az bocsánatot nyer; amikor püspökké szenteltek, a szentelő püspök ezt mondta: accipe Spiritum Sanctum. Én a püspökség karizmáját kaptam, ön a papság karizmáját. Ezek állandó karizmák. Azok a karizmák, amelyekről Szent Pál szól, ilyen értelemben a Szentléleknek azok az adományai, amelyek jöhetnek s meg is szűnhetnek. Lehet, hogy önnek prófétai karizmája van, de ez nem jelenti azt, hogy holnap is lesz. Olyan kegyelmek ezek, amelyek jönnek és elmúlnak, nem tapadnak az ön személyéhez. Az egyházért vannak, de nem strukturálják az egyházat; ugyanakkor az Egyház, lényegét tekintve, szentségi valóság, a szentségeken alapul, azaz állandó karizmatikus valóságon. Innen nézve a „karizmatikus” szó csak szó. Vajon Kalkuttai

Teréz anyja is karizmatikus? Természetesen. Karizmatikus közösség tagja? Nem. Figyeljen csak a szóban rejlő kétértelműségekre. Ami tehát azoknak a csoportoknak megítélését illeti, amelyek „csak” karizmatikusok, és kizárólag a rendkívüli adományok kedvéért gyűlnek egybe, világos, hogy ezek a csoportok ellenkezést, bizalmatlanságot ébreszthetnek. De ha megfelelő helyet kapnak az Egyház egészében, akkor a papok, a teológusok és a püspökök dolga annak megállapítása, hogy miben áll karizmatikus jellegük. Egyébként így járt el Szent Pál is. Csak elő kell venni a Korintusi levelet.

– *Néhány szót azokról a karizmatikusokról, akik nyelveken beszélnek, de nem értik, amit mondanak. Hogyan nyilvánul meg Isten szava az ő nyelvükben? Nem szavak nélküli nyelv ez?*

– Ha olvasta „Új Pünkösöd” című könyvem: mintegy tíz oldalt szenteltem benne annak, mi és mi nem a nyelvek adománya. Számomra ez az adomány nem létezik. Valójában az agy közvetítése nélkül megfogalmazott imádság ez, valami egészen más, a mélységből jövő ima adománya. Nemrég a Szentatyával koncelebráltam kápolnájában. Jelen volt egy kis karizmatikus közösség is. A papok áldozásánál arra kértem a közösség tagjait, énekeljenek nyelveken a pápa előtt, két-három percig. S amikor véget ért a mise, megkérdeztem a pápát: „Szentatyám, nem zavarta a nyelveken való éneklés?” Így felelt: „Ellenkezőleg, hozzásegített, hogy elmélyültebben imádkozzam . . .”

Mi is ez? Elcsendesülök, nem tudok imádkozni, egyedül a Szentlélek imádkozik bennem. Belekapcsolódom a Szentlélek imádságába: Szentlélek, segíts! Imádkozhatom úgy is, hogy nem törődöm a szavakkal: Add, hogy szóvivőd lehessen, ne én legyek az, aki beszél, hanem add nekem a saját szavaidat. Ahelyett, hogy egy kötött imádság szavait alkalmaznám, bármit mondhatok – blablabla – végülis ugyanazt mondom; nem zavarnak a szavak, hiszen mögöttük áll a valóság. Elmesélek egy kis történetet, talán örömet leli benne. Egy misszionárius öreg pásztorral találkozok egy afrikai faluban. Az öreg egész nap az ábécét énekelgeti: a b c d . . . A misszionárius megszólítja: Hát te, barátocskám, mit csinálsz itt? A vén pásztor így felel: Tudja, atyám, én nem írok, nem olvasok. Ezért csak az ábécét énekelgetem, s remélem, Isten majd fölébe rakja a szavakat.

– *Mennyiben tűzi ki céljául a karizmatikus mozgalom az Egyház egységét, öku-
menikus szellemének ápolását?*

– A pünkösdi megújulás, mint közismert, Amerikában szoros kapcsolatot eredményezett a pünkösdistákkal. Mi korántsem fogadjuk el a „pünkösdzizmust” – ez tautológia. Én így mondanám: Pünkösöd – igen, a pünkösdzizmus – nem. Önnek mint teológusnak nem szükséges, hogy elmagyarázzam a különbséget. Nincs újrakeresztelkedés, mindnyájan szentségi keresztségben részesültünk – a pünkösdisták számára viszont csak ez a fajta keresztség létezik, ennek jele a nyelvek adománya, stb. Nem vagyunk azonos teológiai hullámhosszon. Ez sok nehézséget okozott, de sok barátságot is eredményezett. Jómagam olyan, ötvenhárom keresztényből álló csoporttal zárandokoltam el Jeruzsálemben, amely háromnegyed részben nem volt katolikus. Pappá szentelésem ötvenéves évfordulóját mentünk megünnepelni, az utolsó vacsora termében. Ezt annak szemléltetésére mondom, hogy a pünkösdi megújulás nagyon erős baráti szálakat font az egyházak, vagy még inkább a különböző nevű keresztény csoportok között. Nem okvetlenül maga a megújulás fog megoldani minden problémát, de légkört teremt, s ez nagyon fontos.

– *Bíboros Úr, engedjen meg egy másfajta kérdést. Hogyan fogadja a hierarchia általában a karizmatikus mozgalmakat? Már beszélt II. János Pálról, de hogyan vélekedik a hierarchia általánosságban?*

– Amikor Amerikában megszületett a mozgalom, az amerikai püspökök első nyilatkozata kedvező volt, de óvatos. Azután még egyszer nyilatkoztak, még kedvezőbb, de még mindig óvatosan. „Nolite extinguere spiritum, omnia probate, quod bonum est tenete”. Ugyanúgy tehát, ahogy Szent Pál. Ezt ismétlik a püspökök, csak még nagyobb hangsúllyal. Harmadszorra is nyilatkoznak: a hang egyre pártolóbb, de még mindig óva int: hol ettől, hol attól – s ez természetes. VI. Pál akkoriban ezt mondta: esély vagytok az Egyház számára, feltéve, ha megmaradtok az Egyház szívében, ha éberen vigyáztok, hogy ne váljatok elszigetelt csoporttá; ha beléptek a plébániák, az egyházmegyék életébe, stb. . . . A püspökök magatartása tehát jóindulatú, pozitív jószándékot mutat, de a magam részéről nagyon örülnék, ha még egyértelműbben támogatnák azt, ami alapvetően fontos: a pünkösdi megújulás kegyelmét. Szeretném, ha helyesen látnák ezt, mert akkor képes lesz alakulni is: már nem egy mozgalom a többi mellett, hanem a Lélek indítása, kegyelem a világnak. Amíg úgy „tartják nyilván” a megújulást, mint a mozgalmak egy sajátos kategóriáját – hát persze, vannak más mozgalmak is, jól van . . . nem érdekel a karizmatikus mozgalom. A Pünkösdi kegyelme érdekel, ezt valósítja meg a „karizmatikus” mozgalom (karizmatikus, így idézőjelben!) – s ez számomra nem mozgalom, hanem kegyelem az egész világnak. Ha ez egy mozgalom, akkor például ön nem lehet a tagja, mert nem tartozhat egyszerre több mozgalomhoz. De ha a megújulást mélyebb értelemben vesszük, akkor megszűnik ez az ellentmondás. Ön lehet Lélekben megújult jezsuita vagy Lélekben megújult domonkosrendi. Nem lehet egyszerre jezsuita és dominikánus, de lehet dominikánus és karizmatikus, jezsuita és karizmatikus; a kettő végső soron egy és ugyanaz.

Nemrég részt vettem Rómában hatezer pap találkozásán, a megújulás által szervezett lelkigyakorlaton. Nagyszerű volt.

– *Célszerű-e, ha a papok józan távolságot tartanak a plébániájuk területén működő karizmatikusoktól?*

– Őszinte vágyam – vagy inkább vágyálmom –, hogy ne használjuk többé a karizmatikus jelzőt, hogy belépünk végre Pünkösdi kegyelmi megújulásába. – A pap előbb szerezzen tapasztalatot saját maga. E kegyelem megtapasztalása nem egyéb, mint az, amit a Lélekben való keresztségnek hívnak: felkészülés a Szentlélek új kiáradására. Azt hiszem, mindnyájunknak szükségünk van megújulásra – ezt hívják második megtérésnek. Meg kell teremteni annak lehetőségét, hogy a holnap fiataljai egyfajta katekumenátusban, hitjelöltségben részesüljenek: neokatekumenakké váljanak, hogy így keresztelkedhessenek meg, így bér mátkozhassanak. Az embereket gyermekkorukban kereszttelték és bér málták meg. Ez így rendben is van, de ahhoz, hogy az eljövendő nemzedékek igazán és mélyen keresztények legyenek, újra fel kell fedezzék keresztségük értelmét, azaz magát Jézus Krisztust. Ez tapasztalat útján történik, részesülni kell tehát a beavató tapasztalatban, valahogy úgy, ahogy Szent Ignác lelkigyakorlatai sorozatos megtéréseket eredményeztek, szerte a világon. Nagy örömmel látom, hogy a Megújulás bevezető lelkigyakorlatokat tart. Ezeket „hét hétnek” nevezik. Többféle-képp is végezhető, de ha nem csináltuk végig, ha Krisztus nem lett élő valóság-gá számunkra, akkor keresztségünk továbbra is megmarad elásva a múltban. Jelentővővé kell tenni a keresztséget.

– Könyve előszavában VI. Pált idézi, aki azt mondta: mostanáig a krisztológiának és az ekkleziológiának éltünk, itt az ideje, hogy a Szentlélekkel kezdjük.

– A kezdés nem jó szó, hiszen természetesen ezt tesszük. Helyesebb azt mondani: nagyobb súlyt kell fektetnünk a pneumatológiára. Ezt igen fontosnak érzem. Talán kicsit nevetségesen hangzik, de az Egyházzól szóló konstitúció előkészítő skémája meg sem említette a Szentlelket. De mégis, mégis úton vagyunk...

– *Melyek a karizmatikus mozgalmakról szóló főbb kiadványok? Bíboros Úr több könyvét is mutatta már.*

– Igen, XXIII. János, helyesebben VI. Pál arra kért, írjak útmutatókat, a teológiai és lelkipásztori tájékozódást segítő könyveket. Az első könyvet – tessék, itt van – egy teológuscsoport írta. A csoportot olyanok vezették, mint Congar, Rahner, Ratzinger és mások. Magam csak az előszót írtam hozzá, s az előkészítést irányítottam. A második Malines-i dokumentumot aztán magam írtam. Címe: Megújulás és ökumenizmus. Céлом az volt, hogy tisztázzam, milyen ökumenizmusról van szó, mivel sokakat megkísértett a gondolat, hogy az ökumenizmust minimumnak, közös nevezőnek tekintsék – ami még nem ökumenizmus. A harmadikat, Helder Camarával együtt, azért írtuk, hogy válasz adjunk sokak kérdésére: a megújulás tagjai derék emberek ugyan, imádkoznak, de mit kezdenek a világ társadalmi problémáival: az éhséggel, a háborúval? Elmondjuk: ha keresztényként valódi társadalmi tevékenységet kívántok kifejezni, imádkoznotok kell. A négyes számú Malines-i dokumentum címe: Ökumenizmus, megújulás és a sötétség hatalma. Előszavát Ratzinger bíboros írta. Arra szerettünk volna rámutatni, hogy egyfelől: a sötétség hatalma valóság, a Démon tehát létezik, nem mítosz; másfelől, viszont nem szabad nyakra-főre halmozni az ördögűzést a püspök tudta s az iránta való engedelmesség nélkül. Ez a könyv tehát egyszerre fordul szembe a racionalista teológusokkal, akik nem hisznek a démonokban, s a karizmatikus megújulás bizonyos köreiben tapasztalható túlkapásokkal. E karizmatikusok túlságosan is hisznek az ördögökben, s ha kell, ha nem, ördögöt űznek. A középutat próbáltuk kijelölni. A következő könyv – az ötödik Malines-i dokumentum – címe: Az Én kultusza és a keresztény hit. Természet és kegyelem viszonyának problémáját igyekszik tisztázni. A nehézség mindig ez: vagy eltúlozzuk a természetet s a naturalizmus csapdájába esünk, vagy eltúlozzuk a kegyelem szerepét, s a szupernaturalizmus tévedésének tesszük ki magunkat. Ez is „középutas” könyv: üzenete az, hogy a kegyelem nem rombolja le, hanem tökéletesíti a természetet; másrészt viszont nem szabad elvesznünk az önmegfigyelésben: én és újra csak én. A könyv bizonyos, Franciaországban s az egész világon elterjedt mozgalmakhoz szól.

– *Bíboros Úr, engedje meg, hogy szívből megköszönjem az interjút.*

– Ámen. És imádkozni fogunk Magyarorszáért és minden papért. Az Úr kegyelme legyen mindnyájukkal, higgyenek a Szentlélek erejében. Ámen.

Illés Róbert

BELON GELLÉRT

EGYHÁZKÉPÜNK

A második világháború befejeztével Suhard bíboros, Párizs érseke 1947. nagyböjti pásztorlevelében fölteszi a kérdést: Emelkedik-e vagy hanyatlik az Egyház? Sok mozzanatot és lehetőséget tár föl, amik az emelkedésre mutatnak. Viszont nem hallgatja el a hanyatlás szimptomáit sem.

Húsz évvel a II. Vatikáni zsinat befejezése után még jogosultabb feltenni Suhard bíboros kérdését, mert hiszen az Egyház önmagát vizsgálta meg a Szentlélek világosságánál, és megnyitotta kapuit a belülről mozgolódó erőknek (apertura), sőt párbeszédet kezdett az emberi kultúra minden formájával (aggiornamento). Óriási várakozás előzte meg a zsinat megnyitását, ám ugyanolyan csalódás fogadta az első ülészak lezárásának azt az eredményét, hogy Szent József nevét be kell venni a szentmise kánonjának szentjei közé. Sovány eredménynek tűnt ez a legtöbb embernek, de a látók tudták, hogy ez olyan, mint a jégpáncélon a repedés, midőn a tavasz erői megindulnak. És amikor húsz évvel ezelőtt bezárták a zsinatot, a kettősség megmaradt: a konzervatívoknak túl sok volt a zsinat újítása, a reformereknek pedig túl kevés. És mert a zsinat igen mérsékelten használta a hatalom eszközét, az ellentétes irányzatok fölszabadultak és polarizálódtak; s akikben megfogyatkozott az egyház iránti szeretet, megtagadják a Tanítóhivatal intézkedéseit.

Suhard kérdésére tehát ma is így kell válaszolnunk, ahogy ő: emelkedik is, hanyatlik is. Vannak csalhatatlan jelei az emelkedésnek, pl. a Szentírás népszerűsödése, a kis csoportokban kialakuló vallásos élet, búcsújáró helyek telítettségé, a pápa látogatásainak hallatlan sikere. De nem lehet elhallgatni a sikertelenségek egész sorozatát: a gyakorlati ateizmus ijesztő terjedése, a elnéptelenedése és a terhességmegszakítás törvényes engedélyezése, a szesz és a sex térhódítása, a drog és a terrorizmus uralomrajutása, a templomok kiürülése majd mindenütt. Nem szólva a fegyverkezési versenyről és a béke fenyegettségéről.

Az emelkedésnek és a süllyedésnek ez a párhuzamos jelenléte újfajta jelenségnek tűnik egyházunkban. Legalább is sokak szemében. Az örvendetes és lehangelő mozzanatoknak ez az együttes jelenléte igazolttá teszi sok hívő szemében és lelkében a kiábrándulást vagy legalábbis a bizalmatlanságot az egyházzal szemben.

Hogy volt régen?

Röviden át kell tekintenünk egyházunk kétezer éves történetét. Az utolsó száz évben két kiváló ember is írt ebben a tárgyban könyvet. A kiváló spanyol gondolkodó, *Unamuno: A kereszténység haldoklása* címen foglalkozott e kérdéssel. A bíboros-jelölt és a szentség hírében meghalt *Rosmini* pedig *A katolikus egyház öt sebéről* értekezett, amit indexre is tettek. – A katolikus megújulás századában,

amikor a reneszánsz és reformáció veszteségei után a trienti zsinattal kezdetét veszi a katolikus barokk pezsgő vallási élete, *Pascal* úgy találja, hogy amint meg lehet írni Jézus szenvedéseinek történetét Máté, Márk, Lukács és János szerint, úgy lehetne és kellene megírni: *Passio Domini Nostri Jèsu Christi secundum historiam*. Szerinte a történelem nem más, mint Jézus állandó szenvedése. – Ha azt a két korszakot nézzük meg, amelyet történéseink az egyház két virágkorának jeleznek, ott sem látunk mást, mint a fény- és árnyoldalaknak együttes jelenlétét. A középkorban a XIII. századot nevezik a pápaság s vele az egyház fénykorának. Mégis – a legenda szerint – Assisi Szent Ferenchez így szól a San Damiano-i kereszt Jézusa: „Ferenc, építsd újra Egyházamat, hisz látod, hogy omladozik.” És a pápaság fénykorát legmagasabbra emelő III. Ince pápa utasítja el a szerzetének jóváhagyásáért nála járó Ferencet. De éjszaka álmot lát, amint az egyház középpontját jelző Lateráni bazilika tornya összedőlni készül, és azt egy umbriai darócruhás ember tartja vissza. A pápa az elutasított Ferencet véli felismerni benne. Valóban virágzott az egyház buzgóságban, tudományban, de ugyanakkor omladozott is. Vagy villantsuk fel az egyházatyák korát, a IV. századot amikor az egyház a konstantini engedmény után az üldözésektől megszabadulva szinte futótűzként terjedt el a hatalmas római birodalomban. Szent Jeromos egyházatya betlehemi magányában így kesereg egyik levelében: *Totus mundus ingemuit et arianum se cognovit* – a földkerekség felsóhajtott és ariánusnak ismerte meg magát. És szinte nyomdafestéket nem tűró szavakkal ecseteli a római papság életét. Virágkor és bíráló, méghozzá egy szent ember ajkáról. Egy időben, együttes jelenlétben.

És Jézus korában?

Az egyház emelkedésének és süllyedésének a jelei együttesen vannak jelen minden korszakban. Talán az egyikben jobban feltűnik, mint a másikban. De jelen van. Kérdés azonban, hogy az Egyház alapítójának idején hogyan is volt.

Lehetne már ott kezdeni elmélkedésünket, hogy a betlehemi jászornál is együtt szerepelt az angyalsereg éneke és a barlang szegénysége, a királyok díszes felvonulása és a ház egyszerűsége. A tizenkét éves Jézus szellemi győzelme és Názáret titkokkal teli hallgatása. Keresztelő János tanúságtétele a tömegek előtt, és a hozzá csatlakozók csekély száma. Péter vallomása Jézus istenségéről, majd emberi gondolkodása, ami miatt sátánnak kell nevezni őt (Mt 16). A színváltozás ragyogó fénye és halálának emlékezete (Lk 9, 31). Az utolsó vacsorának isteni szeretettől áttűzelt pillanataiban a tanítványok hatalmi versengést tartanak, és röviddel ezután megtagadják és elhagyják Jézust.

Mindezt Jézus összefoglalni látszott azzal, hogy feltámadása után testén hagyta sebeit. Hiszen ezek bizonyára nem festett sebek voltak, hanem halálos sebek. És a Jelenések könyve a világtörténelem középpontjában a Bárányt állni látja, „mintegy megölve” (Jel 5, 6). Feltámadtan is, égbeszálltan is élve hordozza a halál jegyeit. Ezzel a folytonos kihívással és győzelemmel a világtörténelem végéig ismétli a prófétai szót: „Halál! Hol a te fullánkod? Halál! Hol a te győzelmed?” (1 Kor 15, 55). Sőt e sebeken keresztül gyógyító erőket áraszt bele a világba. Aposztolainak, de különösen Tamásnak hitelenségét az első húsvétestén sebeinek érintése által gyógyította meg, mint Szent Gergely pápa után *Pascal* is hangsúlyozza.

A Zsinat nagy lépése

A II. Vatikáni zsinat után az egyházban két kifejezés hangzik a legsűrűbben: *Corpus Christi Mysticum*, *Krisztus Titokzatos Teste*, és a *Mysterium Paschale*, a húsvéti titok. Az első az egyház megjelölésére szolgál, a másik az egyház életére. Örökké hálásak lehetünk a Szentléleknek, hogy az egyház tudatának mélyéről

felszínre hozta ezt a két kifejezést, és szinte mindennapi kenyerrükké tette. Így elindította e két nagy valóságot arra az útra, melyen egyetemessé válva átformálhatják mindnyájunk egyházszemléletét, és kiábrándulások helyett bizalmat, félelmek helyett bátorságot adnak, a szeretet megfogyatkozása helyett pedig a ragaszkodás gyermeki bizalmával öleljük át valós és konkrét egyházunkat, akár az emelkedés, akár a hanyatlás benyomásait vegyük róla.

Hogy az egyház Krisztus Titokzatos Teste, az hozzátartozik katolikus hitünk alapítványaihoz; de nem kapta meg azt a középponti helyet sem a szertartásokban, sem az igehirdetésben, amit megérdemelt volna. A modern idők felnyitották érzékünket a kollektivitásra, és ráébresztettek arra, hogy kisebb-nagyobb közösségek tagjai vagyunk, sőt az egész világ is közösséget alkot (pl. gazdaságilag). Így most hangsúly kerül a XII. Pius pápa által külön enciklikában méltatott, de kezdettől fogva meglévő keresztény tanításra a Titokzatos Testről (Mystici Corporis enciklika). De még mindig mintha kissé elvontan szerepelne a test a közösség kifejezésére. Szent Pál alapvető helyein (Róm 12 és 1 Kor 12) állítja, hogy az egyház Krisztus teste: „egy testben több tagunk van, de nem ugyanaz a föladata mindegyik tagnak, éppúgy sokan egy testet alkotunk Krisztusban, egyenkint viszont egymás tagjai vagyunk.” (Róm 12, 4).

Pedig a mi Urunk igen világosan és döntő tanításokban is kijelentette, hogy tagjaiban is él. „Aki titeket befogad, engem fogad be.” (Mt 10, 44) – mondja tanítványainak. És „amit e legkisebb testvéreim közül eggyel tettetek, velem tettetek” (Mt 25, 40) – mondja az utolsó ítéleten. Saulhoz a damaszkuszi úton így szól: „Saul, Saul, miért üldözöl engem? Erre megkérdezte: Ki vagy Uram? Én vagyok Jézus, akit te üldözöl.” (ApCsel 9, 4). Krisztust kell tehát látni az egyház tagjaiban, de egymásban is. „Engedelmeskedjétek egymásnak Krisztus iránti tiszteletből – írja. – Az asszony engedelmeskedjék férjének, akárcsak az Úrnak... Férfiak! Szeressétek feleségeteket, mint Krisztus is szerette az Egyházat... Szolgák engedelmeskedjétek... földi uraitoknak, akárcsak Krisztusnak... Gazdák! Viselkedjétek velük ugyanúgy.” (Ef 5, 21. 22, 25; 6, 5. 9). Ezért kér általában bennünket: „Ugyanaz a lelkiület legyen bennetek, amely Krisztus Jézusban volt.” (Fil 2, 5). És nemcsak úgy, hogy az Úr Krisztus példáját kell követnünk, hanem bennünk akar élni, akarja kibontakoztatni életét a kegyelem titokzatos valóságában. Ezért mondja a Zsinat: „Minden tagnak öhozzá (Krisztushoz) kell formálódnia, amíg Krisztus ki nem alakul benne (Vö. Gal 4, 9). Így beépülünk életének misztériumaiba, hasonlóvá leszünk hozzá, vele együtt halunk meg és támadunk fel, amíg együtt nem uralkodunk vele.” (LG 7).

A Titokzatos Test tartalma

Az ószövetség népének volt egy olyan irányzata, amelyik a megváltót kész emberként a templom ormáról leszállni gondolta (Mt 4, 6; Jn 7, 27). Ám Jézus az emberi élet minden mozzanatát lefoglalta a megtestesülésben a megváltás céljára: fogantatásától kezdve a 30 éves názáreti rejtettségen át a nyilvános élet három évének sikerein és szenvedésein át a halottként fekvés három napjának végéig. Hogy mit rejt egy dolog lényege, azt időbeli kifejeződése mutatja meg. Hogy a megváltás titka mit tartalmaz, azt megláthatjuk, ha megnézzük, mit futott be földi életében Megváltónk az idő koordinátájának egymásutánján. Ha ezeket az egymásután következő kegyelemmel teli mozzanatokot keresztbe fordítjuk, megkapjuk a mindenkori egyháznak és a mindenkori élő keresztényeknek a krisztusi testben való elhelyezkedését, annak keresztmetszetét.

Jézus földi életében ezek a misztériumok egymás után következtek, most az összes egymás mellett is lehet az egyéni keresztény életében és az egyetemes

egyház életében is. Van, ahol az egyház a magzat-élet rejtettségében él, van, ahol az ígértető Jézus sikereit aratja, és van ahol a sírban fekvő Jézus mozdulatlanágában nyugszik. Az egyik keresztény a Názáreti rejtettségét és mindennapiságának jeltelenségét, a másik színeváltozásának lelket elragadó élményét kapja az Úrtól – hogy a szenvedések árnyalatairól ne is beszéljünk. És ahogy földi életében nemcsak csodáival, nemcsak ígértetésével és nemcsak szenvedésével váltott meg, de élete minden pillanatával és mozzanatával, úgy most is megváltó erőket sugároz bele a világba bármilyen formájú emberi tevékenysége vagy szenvedése által.

Mi könnyen abba a hibába esünk, mint a messiást váró zsidók, akik kész emberként képelték őt el. Mi is jórészt csak a kész-ember-Krisztust állítjuk szemünk elé, pedig ő hallgatásával is, Szent Pál jellemezte „oktalanságával és erőtlenségével” is (1 Kor 1, 21) ma is megváltja a világot.

Húsvéti Titok

A Vatikáni zsinat liturgiája rendelte el, hogy a szentmise legfőbb részének, az úrfelmutatásnak szent csendjét a hívek felkiáltása törje meg: Halálotat hirdetjük, Urunk, és hittel valljuk feltámadásodat, amíg el nem jössz. Ami Jézus életének egymásutánjában történt, azt egybeforrasztva imádjuk. Nem a Nagypéntek hitünk foglalata. Nem is a Húsvét. Hanem együtt a kettő. És hogy ez az Úr akarat, azt páratlan művészetével és zseniális isteni alakítókézségével úgy oldotta meg, hogy sebeit feltámadt testén hagyta. Sőt a Jelenések Bárányaként is mintegy megölve áll – mint már említettük – a világtörténelem középpontjában. Ez azt jelenti, hogy az isteni élet olyan gazdag, hogy elbirja a halál mindenhatóan képelt uralmát: úgy hordozza, mint győztes hadvezér királyi rabjait.

Ezt a halált is elviselő, sőt győzelmesen hordozó erőt a feltámadt Krisztustól kapjuk. A hit ugyanis és a vele kapcsolatos remény és szeretet (isten erények) Jézus feltámadt testének élete bennünk. Ez hihetetlennek hangzik, de maga Isten nyilatkoztatja ki nekünk Szent Pál szavai által. Krisztus Istene, „a dicsőség Atyja... világosítsa meg lelki szemeteket, hogy megértsétek... milyen mérhetetlenül nagy az ő hatalma fölöttünk, akik hívőkké lettünk. Nagyszerű erejének hatását Krisztuson mutatta meg, amikor halottaiból föltámasztotta.” (Ef 1, 17–29) „Isten ugyanis a hit által tett megigazulttá, hogy megismerjem őt: föltámadásának erejét, de a szenvedésben való részesedést is.” (Fíl 3, 10). Aszerint, hogy hitünk milyen mértékben uralja gondolkodásunkat, és hogyan engedjük Krisztust, hogy feltámadásának erejét a hitben érvényesítse, úgy fogunk erőt kapni arra, hogy a Titokzatos Test sebeit győzelmesen hordozzuk.

A sebek: halálok

Jézus a halál fölötti győzelmével a halálnak minden fajtáját legyőzte. Még mielőtt e halálok részletezését tárgyalnánk, meg kell jegyeznünk, hogy a halálos sebek nemcsak magát a fizikai halált kell értenünk, hanem egyrészt a szenvedésnek minden fajtáját a betlehemi barlang hidegétől és sötétjétől kezdve a testi fáradtságon és gyengeségen át a legkínosabb halálküzdelemig. Sőt a lélek megrendüléseitől kezdve az Istentől való elhagyatottságig, tehát a lelki szenvedéseket is.

Másrészt vannak olyan halálok (és persze a halál állapotát megelőző szenvedések is), amelyek szimbolikusak. Ilyen például az írás és a betű. Szent Pál mondja, hogy „a betű öl” (2 Kor 3, 6). Nagy költők is panaszkodnak, hogy írásba foglalt élményeik élettelennek válnak. Azt is mondják, hogy az intézményesülés kioltja a spontán lelkesedést. A szokás és a gépszerűség a belső lelkiületet öli meg.

És végül vannak olyan halálok, amiket az evilágban gyökerező gondolkodás nevez halálnak. Ilyen a szegénység, a nemi tisztaság és megtartóztatás, az alázat és engedelmesség, a szolgálat vállalása és az utolsó hely igénylése.

Amikor Krisztus feltámadásával győzött a halálón, akkor a halál minden fajtáját legyőzte. És amikor a sebek formájában a halált mintegy rablánccon magához kötötte, minden fajta halált győzelmes testéhez kötözte, hogy fölötte aratott diadalát percről-percre kimutathassa.

A halál jegyei jelen voltak és vannak egyházában is; a Titokzatos Test a Húsvéti Titkot jeleníti meg. A sebeket emberek okozták és okozzák, miként Jézus sebeit is bűnös emberek ütötték, tanítványait és híveit sem véve ki. De győzi erővel és győzi kegyelemmel. Itt van például a betű sebe. Mennyi ember vesztét okozta már a Szentírás betűje?! Vagy nem értette, vagy botránkozott fölötte vagy túlértelmezte. Minden szakadás és pártoskodás a Szentírással a kezében alapít új irányzatot. És mégis a Szentírás az, ami újulást, reformot és elmélyülést tud teremteni az egyházban. És a szakadások az egyházban, akár külsők és belsők legyenek, mennyire jelenvalóvá teszik a krisztusi test szenvedését, fájdalomban is, megaláztatásban is, hisz a hitetlen világ váltig botránkozik a kereszténység megoszlása fölött. És a megosztottság ellenére mégis terjed Krisztus egyháza, nem is szólva arról, hogy az egységtörekvések milyen mélységből felszökellő kegyelmi erőket mozgósítanak mindkét oldalon: megértést, alázatot, bocsánatkérést és bocsánat-adást, türelmet és mindenekfölött megrendítő bizalmat.

Így végig lehetne menni az összes „halálok” és rámutatni, hogy ezek állandó jelenlétükkel mennyi isteni erőt is árasztanak a Feltámadottnak testéből. Még a bűnökből is. Szent Pál szája által ki meri mondani a kinyilatkoztató Isten, hogy a bűnök által „kinyilvánítja hatalmát . . . és dicsőségének gazdagságát akarja megmutatni.” (Róm 9, 22–23).

Azt is bátorsággal állítja: „De a kegyelemmel nem úgy áll a dolog, mint a bűnbeeséssel. Ha ugyanis egynek bűnbeesése miatt oly sokan meghaltak, Isten kegyelme és az egy Jézus Krisztusnak kegyelmi ajándéka még bővebben kiárad sokakra.” (Róm 5, 15). És ezt azzal Szent Pállal mondatja az Isten, aki éppen a Rómaiakhoz írt levelében olyan megrendítő felsorolásban közli az emberiség bűnlajstromait (Róm 1, 18–32; 2, 17–24). Ezért van bátorsága az egyháznak „felix culpa”-ról énekelni éppen húsvét hajnalán. És ezért zengi a szent keresztről szóló prefációjában: „Ahonét a halál származott, onét támad fel az élet.”

Ezért mondja ki a zsinat alapigazsággként: „Az Isten Fia . . . halálával és feltámadásával legyőzte a halált, megváltotta az embert, és új teremtménnyé alakította át. Lelke közlése által titokzatos módon mintegy saját testévé tette (Egyházát). Ebben a testben Krisztus élete árad szét a hívőkben, akik a szentségek által titokzatos és valóságos módon egyesülnek a szenvedő és megdicsőült Krisztussal.” (LG 7).

Néhány következtetés

Mindezek megfontolása után próbáljunk néhány gyakorlati végkövetkeztetést levonni magunk számára, amelyek talán segíthetnek a zsinat által felvázolt egyházkép elmélyítésében.

a) *Jézus teljes földi élete jelenik meg az Egyház életében és az egyes keresztények életformálásában.* Ha nem is egyszerre mindenki, de teljesen az egész Egyházban. Nincs tehát olyan mozzanata Jézus földi életének, amely valakiben jelenvalóvá ne válnék nemcsak úgy, mint fej és tagok (hierarchia és lelki adományok) hanem úgy is, mint tanító Krisztus, akit lelkesedéssel fogadnak vagy akinek ellentmondanak s elhagynak. Vagy aki hallgatásával és mozdulatlanságá-

val van közöttünk (gyermeksége). Máshol csodáival és emberi teljességével hódítja meg az emberiséget. És van, ahol és akikben szenvedéseinek minden árnyalatú mozzanata jelenik meg, nem véve ki a halálban való megmerevedést sem. Csak meg kell találnunk a krisztusi analógiát és hasonlóságot illetőleg azonoságot. „Testünkben Jézus kínszenvedését hordozzuk szüntelen, hogy Jézus élete is megnyilvánuljon testünkön” – mint Szent Pál írja (2 Kor 4, 10).

b) *Nincsen olyan mozzanata az ember földi életének, amit Krisztus ne vett volna magára a megtestesülésben.* Így megváltó erőit és kegyelmeit minden emberi helyzetre kiárasztja, feltámadt testének áramába kapcsolja. Ha nem is talál rá az emberi végesség, de az nyilvánvaló, hogy az Egyházban Krisztus érzékeli e világ összes problémáit, és megoldást is hozott rá. Ezért küldte apostolait erszény, táská, saru és bot nélkül országba hirdetésére (Mt 10, 9–11), mert nem akarta ezek védelmébe öltöztetni Egyházát, hanem azt akarta, hogy ki legyen téve a vagyoni ingatagságának, a történelmi viharok záporainak, ne legyen védelmük a társadalmi erők mozgásaival szemben, és sarutlanul járják az élet országútjának köves-tövises útjait. A zsinat fényes bizonyosságát adta ennek a krisztusi elképzelésnek, amikor szembesítette magát korunk szinte minden kérdésével.

c) *Nincsen olyan mélypontja az emberi eltévelyedésnek, ahonnan visszatérés ne volna,* és nincsen olyan elrontott élet, amit ne lehetne újjáalakítani. Krisztus azért, hogy lelke nélkül feküdt a sírban, és lelke a pokol tornácán járt, ember nem járta mélységeig szállott alá. Onnét visszajött testében hozta az emberi zuhanás végpontjainak ismeretét is és gyógyszerét is, és ezt adja át Titokzatos Testében az Egyháznak. Ez a keresztény optimizmus és reménység alapja.

d) *Az Egyház – noha Titokzatos Test – mégsem a tiszták és büntelenek Egyháza,* hiszen a sebekben jelen vannak a tagok és vezetők bűnei és gyarlóságai, hibái és tévedései. Jézus „hozzánk hasonlóan mindenben kísértést szenvedett, de bűnt nem követett el.” (Zsid 4, 15). Mi a világhoz való hasonulásunkban nem tudunk megállni a bűn határán. Ezért kell az Egyháznak örökös önreformot végrehajtania és a krisztusi Test szándékaihoz visszatérnie. Ám az Egyház működése nem lesz kevésbé hatékony akár az igehirdetésben, akár a kegyelem-szolgáltatásban. Mert amint a feltámadt Krisztus, úgy a Titokzatos Krisztus is győzi hordozni a halálos sebeket.

e) *Nagy titok: a bűnökből is árad kegyelem,* mint ahogy Jézus sebein keresztül is áradtak gyógyító erők. Ezt Jézus példabeszédei sejteni engedik (a reménytelenül eladósodott szolgáról, az elveszett juhról és drachmáról, a tékozló fiúról). Mintha valami titokzatos felhajtó erő volna a bűn sokaságában, ami a szeretetet mélyebbé, az örömet az égben nagyobbá teszi. Viszont Szent Pállal kimondatja a kinyilatkoztató Isten: „De mit szóljunk ahhoz, hogy gonoszságunkból lesz nyilvánvalóvá Isten igazsága?” És: „az Isten igazsága hazugságom (igazságtalanságom) révén csak nőttön nő.” (Róm 3, 5, 7). A választott néppel kapcsolatban egymás után használja már az ő korában is sokakat megbotránkoztató kifejezéseket: „Vétkükből üdvösség fakadt... vétkük gazdagítja a világot... elvetésük megbékélése a világnak.” (Róm 11, 11, 12, 15). Meddig kell vajon e titkon elmélkedni, hogy ne felszabadítást lássunk ezekben a bűnre, hanem az Isten csodálatos művészetét, mely a rosszat is szolgálatába tudja állítani.

f) *A bűn és gyarlóságok látomása sohase ábrándítson ki bennünket, hanem érezzük meg azt a fölényes erőt, ami a Titokzatos Testből indul el,* hogy a feltámadt testben ne csak ellensúlyozza a halálos sebeket, de túlcsapva a pusztító erőn az életet építse. Ez nem más, mint a hit-remény-szeretet életének elmélyítése életünkben. A hit tisztulásában, a remény erősödésében, de mindenek fölött a sze-

retet elmélyülésében tudunk a bűnöknek és gyarlóságoknak fölébe kerülni. És ezekben árasztja Jézus szándékait és kegyelmeit egyházi életünkbe.

Az Egyház zsinat utáni emelkedéséből és hanyatlásából indultunk ki. Az emelkedés is, a hanyatlás is a Titokzatos Test húsvéti titkába torkollik bele: a halál és feltámadás együttes megélésébe. Ahogy az Egyház titkát elénkbe táró dokumentum mondja: Az Egyházat „megerősíti a feltámadott Úr ereje, hogy külső-belső bajait és nehézségeit legyőzze, és a valóságnak homályos képével mégis hűségesen kinyilvánítsa a világban Ura misztériumát, amíg az végül is meg nem mutatkozik teljes világosságában.” (LG 8).

HIT ÉS ÉLET

GAZDAG SZEGÉNYEK, SZEGÉNY GAZDAGOK

Fiatal keresztények beszélgetnek, a téma ezúttal – nem először – a „piszkos anyagiak”. A vita tárgya éppen ennek a minősítő jelzőnek a jogossága:

– Nekünk, keresztényeknek is jogunk, sőt kötelességünk, hogy olyan életszínvonalat biztosítsunk gyerekeinknek, mint a többiek.

– Ha igaz az, hogy ép testben ép lélek, akkor szent kötelességem, hogy jó módot, vagyis kényelmes és egészséges otthont, megfelelő színvonalú szórakozást és pihenést biztosítsak az enyéimnek.

– A túlóra és a többletmunka, a géemkázás, ha családomért végzem, aszkézis és szeretetmegnyilvánulás.

– Ha egyszer annak adatik, akinek van, ha egyszer az adhat, akinek van, akkor a takarékkönyv nem a Mammon tisztelete, hanem a ránk bízott talentumokkal való okos gazdálkodás.

– A szegény kiszolgáltatott, könnyen manipulálható, hamar válik függővé, nyers materialistává, már csak ezért sem tehetünk szegénységi fogadalmat.

– Végső esetben a szegénységet kell választanunk, de ilyen „végső esetek” a mi életünkben ritkán fordulnak elő.

– A szegénység elleni küzdelmet saját portánkon, saját családjunkban kell elkezdeni, hiszen ha szegények maradunk, lemondanunk sincs miről.

– Aki szilárd ponthoz köti életét, mint a keresztény ember, a biztonságot és a stabilitást is fontosnak kell, hogy tartsa. Mindent a Gondviseléstől várni: cinizmus.

Súlyos érvek, fontos részgazságok pro, kontra és rekontra. Némelyiket vaskos realitások is alátámasztják, hiszen ma Magyarországon a pályakezdő fiataloknak tíz-húsz év szükséges ahhoz, hogy szakmájuk átlagbér-színvonalát elérjék. És az általában több gyereket vállaló keresztény fiatalok helyzete csak nehezebb.

Az „Ennyit vagy többet?” és az „Ennyit vagy kevesebbet?” kérdésekre adandó választ elsősorban állapotbeli kötelességeink határozzák meg, de szinte sosem

egyértelműen. Többen – akár Platón – a szegénységet és a gazdagságot egyformán rossz végletnak tartják. Ha a kereszténységet nem idealista, hanem realista világnézetnek fogjuk fel, akkor felelősséget kell vállalnunk a ránk bízott anyagi természetű talentumokért is, miként testi épségünkért és a ránk bízottakért is. Ilyen alapon inkább az a kérdés, hogy milyen módon, milyen mértékig, milyen céllal lehetünk gazdagok. Mérvadónak tekinthetjük vajon Széchenyit, aki azt mondta, hogy „aki a gazdagságot igazságos úton gyűjti, az a közös hazának gyűjt kincset”? Kérdés, hol van ennek a közös hazának a határa? Ha már egy kereszténynek ilyenfajta állapotbeli kötelességei vannak, milyen értelemben legyen szegény? Egyáltalán: a szegénység a fontos, vagy a szegénység iránti érzékenység, a szegények segítése, a szegénység enyhítéséért való közösségi fáradozás? Vagy talán a meglévő, az elért ellenére is kínzó hiány megszenvedése lenne az igazi szegénység, a „mert nincs meg a kincs, mire vágytam, a kincs, amiért porig égtém. Itthon vagyok itt a világon, s már nem vagyok otthon az égben” érzése?

„Isten úgy vár, mint a koldus, mozdulatlanul és hallgatagon állva mindegyikünk előtt, hátha valaki ad majd talán csak egy kis darab kenyert?”, írja Simone Weil, aki a szegénységet választotta. Járható-e mindenki számára az ő útja? Aligha, hiszen inkább kihívás ő, mint példa. Ki adhat inkább, akinek van, vagy akinek nincsen? A gazdag vagy a szegény? A szegény gazdagok vagy a gazdag szegények? Pilinszky szerint a gyermekek a gazdagok, mert ők „az ábrándok teljességében élve tudják magukat oly alázatosan kiszolgáltatni a pillanatnak. Az ő belső világukat még nem parcellázta fel, szabdalta szét a személyes érdek, azért lehetnek birtokosai mindennek!” Felnőtté válva, felnőtté érve le kell-e mondanunk erről a gazdagságról?

*

A fölvetett kérdések mind az *anyagiakat* firtatták. A szegénység elsődleges, sokak számára egyetlen jelentése csakugyan ez. Mid van? A válaszok iszonyatosan különbözhetnek – az éhhalál szélén álló nyomorultaktól a leggazdagabb országok leggazdagabbjaiig. Aligha lehet azonban konkrét szám adatokkal meghatározni, mi a jogos szükséglet minimuma és mi a még erkölcsösnek mondható vagyion maximuma. Anyagiakra mindnyájunknak szüksége van ahhoz, hogy az életét legalább fenntarthassa, de lehetőleg örülhessen is neki. Évezredek bölcs tapasztalata int azonban arra, hogy a vagyion számos veszélyt is rejt magában. Szent Ignác nyolc érvert sorakoztat fel a vagyion mellett, tizenhatot ellene.

Az anyagiak társadalmi szinten (ma már az összemériséggel kapcsolatban is) az igazságos vagyionelosztás, a szegényekkel vállalt szolidaritás követelményét vetik fel. Egyéni életünkben viszont a „Mivel rendelkezünk?” kérdésnél is fontosabbnak látszik a másik: „Milyen a viszonyunk az anyagiakhoz? Hogyan értékelhetjük a vagyiont?”

A társadalmi igazságosságot és az egyéni jószívűséget már az ószövetség gyakran sürgette. A szegények az Úr különös gondoskodására számíthattak. A próféták bírálták s fenyegették a gazdagokat, akik kizsákmányolják és elnyomják a szegényeket. Jézus azonban túltett a legszigorúbb prófétán is. Mintha Isten örömhíre csak a bajbajutottaknak, a szegényeknek, elesetteknek szólna. Kétszeresen jaj annak, aki hatalmasnak-gazdagnak, vagy akár okosnak-igaznak véli magát. Jaj neki, mert becsapja önmagát – hiszen minden hatalom és gazdagság veszendő. De jaj azért is, mert ezzel lehetetlenné teszi, hogy betöltse őt Isten szeretete. Csak az üres edényt lehet megtölteni. Csak a szegényeké, az Istenre megnyíltaké lehet a mennyek országa.

A szegények Jézusban megtapasztalhatták Isten gyöngéd gondoskodását. Nemcsak tanította az embereket. Ismerte szükségleteiket, megsajnálta az elfáradtakat, jóllakatta éhesen maradt hallgatóit, segített a bajbajutottakon. A szegények szolgálatát legfőbb örökségül hagyta tanítványaira – gondozásuk kezdettől az egyház legfontosabb feladatai közé tartozott.

De tudta jól: a társadalmi-gazdasági bajok megszüntetése még nem biztosítja az ember boldogságát. Az ember nemcsak a nyomorba pusztulhat bele, hanem az anyagiak kergetésébe, kuporgatásába is. Nemcsak a vagyonos ember lehet lelkében gazdag, hanem a vagyonra irigykedve-ábrándozva-gyűlölködve áhító szegény is. Csak az élhet boldogan, aki mértékletes és emelkedett lelkülettel bánik azzal is, amije van, azzal is, amire vágyik, s azzal is, aminek hiányán vagy elvesztén bánkódik.

Jézus boldogoknak mondja a lelkükben szegényeket. Azokat, akik bensőleg függetlenül élnek, mint a mezők lilioma vagy az ég madarai. Szent Ignác indifferenciának, szent igénytelenségnek mondja ezt a lelkületet. Eckhart mester szerint: „Szegény az, aki semmit sem akar, semmit sem tud, semmit sem birtokol.” Csak az tud igazán szabadon örülni az életnek, az törekedhet egyre igényesebben a „többre” (Ignác másik kulcsszava!), aki tud függetlenül az élet vonzó, mégis töredékes és múló anyagi javaiból, s így nyitva áll a magát nekünk ajándékozó Isten befogadására. „Akinek van, úgy éljen mintha nem volna” (1 Kor 7, 29).

A szónak tágabb és mélyebb értelmében szegény minden ember, hiszen mindnyájunk élete múló, töredékes és kiszolgáltatott. Minden nagysága ellenére csupa hiány az ember. A gyermek, az öregek és a betegek figyelmeztethetnek bennünket arra, milyen kiszolgáltatottá, védtelenné, nincstelenné lehetünk mindnyájan. „Esztelen”, „balga” az, aki biztonságosnak vagy biztosíthatónak véli romlékony földi életét – a rozsdá és a moly fölemészt mindent.

Egzisztenciális szegénységünk azonban nemcsak mulandóságunk kiábrándító tényére eszméltet rá. Az ember olyan lény, aki Istenre szorul rá. Semmi mással, kevesebbel nem érheti be. Véges voltunk ellenére a végtelen vágya él bennünk. „Nyugtalan szívünk” egyedül benne nyugszik el. Saját szegénységünk élménye a hitben Isten szeretetének megtapasztalásával párosul. „Míd van, amit nem kapsz?” Sóvárgó hiányunk az Ő ajándékával találkozik össze.

Istenben ismerjük meg a *szeretet szegénységét*: a magunk odaajándékozásának, a másikba belefeledkezésnek, az egyesülésnek örömét. A Háromságosan Egy Isten örök odaadottságát: Az Atya szegénységét, aki úgy szerette a világot, hogy egyszülött Fiát adta érte; a Fiú szegénységét, aki érettünk kiüresítette önmagát, hogy egygé válhasson velünk; a Szentlélek szegénységét, aki az Atyától és a Fiútól származik, a szeretet örök-boldog ujjongásában.

A keresztény ember alapélménye: mindennél hatalmasabb ajándékot kapott Istentől, Istenben. Öröme és szeretete készíti arra, hogy maga is odaadja mindenét. Az igazságos szerződések és a jogrend törekeny állóvilágát fölváltja a szeretet áramlása: körforgásba lendül minden, hogy ajándékká legyen az egymást szeretők boldog-szegény közösségében.

Utópia? Önkínzás? Ábránd? Vagy pedig életünk, boldogságunk egyetlen lehetőség, mert csak szegényen válhatunk Isten-igazában gazdaggá?

In memoriam

Zolnay László

Nemcsak költő lehet ihletett, nem csupán művészt lelkesíthet múzsa, és még a szerencse is odaszegődhet az arra méltó oldalára. A váratlanul elhunyt tudós, Zolnay László a polihisztorok ezerarcúságát, a művészek ihletettséget és a bátraknak kijáró szerencsét élvezhette életének eredményekben kiteljesedett utolsó évtizedeiben. A meg nem törhető, bele nem fáradó, kedélyét nem vesztő emberek maroknyi csoportjához tartozott, akinek volt annyi erkölcsi és szellemi tőkéje, hogy a mellőzések, félreértések, vagy éppen félreértékelések ellenére is az általa helyesnek tartott utakon haladjon. Sziporkázó szelleme, önmagát sem kímélő iróniája, közismert humora lendítette át élete holtpontjain, és tette érdekessé arra, hogy a sokak által véletlennek tartott régész-szerencse – a budavári gótikus szobrok megtalálása – megkoronázza következetes kitartását, és azt a rendíthetetlen hitét, hogy a középkori Magyarország művészeti öröksége a hazai föld archeológiai rétegeiben még „tetten érhető”. Zolnay László élete olyan színes és sokoldalú, mint azok a könyvek, írások és tanulmányok, amelyekkel felkeltette a széles körű hazai olvasótábor édeklődését a művészeti és kultúrtörténeti értékek iránt, és olyan elmélyült, mint tudományos kutatásai, publikációi, melyekkel vitára készítette régészpartnereit, vagy véleményük megváltoztatására ösztökölte a kutatás területén más nézetet valló ellenfeleit. Zolnay életútja – a hivatalos elismerésig – hosszú és kanyargós volt: Fiatalon verse-

ket, novellákat ír, majd levéltári kutatásokhoz fog. Családfa-kutatást végez, amelyről első tanulmánya 1935-ben jelenik meg. Az egyetemen elkötelezi magát a filozófiai tanulmányoknak, a történetbölcselet felé fordul, és disszertációját *Kultúra, történelem, természet* címen nyújtja be. Szeretne Kornis Gyula tanársegédje lenni, mégis a Franklin kiadónál vállal lektori állást. Másfél év után a Tükör segédszerkesztője, 1939-től pedig Lányi Zsigmondnak – az Általános Nyomda és a Friss Újság tulajdonosának munkatársa, nem sokkal később e lap névleges tulajdonosa. A felszabadulás után – a sajtó és a nyomdák államosítása következtében – rövid ideig állás nélkül marad, de a Magyar Nemzeti Galéria későbbi főigazgatójának, Pogány Ö. Gábornak jóvoltából munkát vállalhat az óbudai illetve a budavári ásatásoknál. Itt szerzi meg régészeti alapismereteit, és indul el archeológiai karrierjének útján. Mint a budavári ásatás vezetőjének, Gerevich Lászlónak besztottja saját véleményét alakít ki a várkerület első településéről, valamint levéltári kutatásai alapján az első középkori királyi rezidencia (Magna Curia Regis, Kammerhof) várbeli helyéről. Ezt a hipotézist igazolni látszik önállóan folytatott, de sajnálatosan be nem fejezett Táncsics Mihály utcai ásatása. 1952-ben kinevezést kap a műemlékekben gazdag, nagymultú, de a személyi kultusz idején klerikálisnak megbélyegzett Esztergomba. Itt mint a Vármúzeum igazgatója szervezi meg a városi Balassa Bálint Múzeumot, és tapintatos diplomáciai érzékkel, az egyházi hatóság egyetértését megszerezve indítja el a primási gyűjtemény, a Keresztény Múzeum korszerűsítését. Esztergomi évei alatt kuta-

tó ásátásokat végez az esztergomi ún. Prímás-szigeten, ahol megtalálja egy Gizella-alapítású bencés apácakolostor maradványait. Meghatározza a középkori érseki palota pontos helyét és kiterjedését, a belváros központjában pedig feltárja – a feltételezése szerinti – Senja (Széna) palota, az egykori királyi rezidencia alapfalait. „Számkivetése” után – ahogy ő maga nevezte esztergomi tartózkodását – 1960 januárjától a budapesti Történeti Múzeum tudományos munkatársa. Régészként folytatja budai, buda-környéki ásatait: a budalőrinci pálos kolostor és a budavári nagy zsinagóga feltárásával. Engedélyt kap a budavári tereprendezéssel kapcsolatos mentőásatások lefolytatására, s ezzel lehetősége nyílik arra is, hogy újból felvetesse a vári településtörténet kritikus kérdéseit. Amint halála előtt néhány hónappal benyújtott kandidátusi értekezésében kifejti, ezek az ásatások és feltárások egyértelműen bizonyították, hogy a tatárjárás előtt a vár déli oldalán csupán mezőgazdasági jellegű, falusias település létezett, azt követően pedig utca-rendszeres, kőházas építkezés folyt. A mai budai vár építéstörténetének első periódusa – ennek megfelelően – csak az Anjou-házi királyok korára tehető. Ez az ásítás koronázza meg Zolnay fáradozásait. 1974-ben, a Munkásmozgalmi Múzeum mellett felfedezett „szobortemető”, 62 gótikus szobortöredékével, kétségtelen bizonyítékot szolgáltat a középkori „Kincses Magyarország” művészetének európai színvonalára.

Utolsó éveiben – a feltárt falak megőrzésével, a nyomvonalak jelzésével, a kapuk és bástyák rekonstrukciójával – egyik dédelgetett álma is megvalósul. Ősztöndíjas külföldi útjain alkalmá nyílt a budai gótikus szobrokkal analóg műalkotások megtekintésére, szűkebb hazájában pedig – sokoldalú kutatásának gyümölcseként – kiadhatta közismertté vált könyveit.

Barátai, ismerősei, munkatársai csodálták fáradhatatlanságát és vállalkozókedvét. Kandidátusi értekezését, életművével egyetemben, az MTA Tudományos Minősítő Bizottsága oly nagyra értékelte, hogy a tudományok doktora fokozat elnyerésére terjesztette elő. Ezt a tudományos címet – a „Pro Urbe” és a Munka Érdemrend arany fokozatának birtokosa – életében már nem kaphatta meg, legfeljebb sírjának kőlapjára vésheti rá az utókor. Emlékezete ezzel vagy enélkül mégis maradandó. Emberségének igaz értékei irányt mutatnak a tudomány a tudományt szolgáló, eljövendő nemzedéknek. Székely György, a budapesti Történeti Múzeum főigazgatója is erre célzott, a temetésen elhangzott búcsúbeszédben: Zolnay László „egyszerre tudta sugározni a véleményt és a kutatás szabadsága utáni vágyat és igényét, valamint a mások felfogása és nézete iránti toleranciát, valamennyi kollégájával és minden emberrel való emberies érintkezés adottságát”. A tudós Zolnay László az emberiség doktora is volt.

Farkas Attila

Irodalom

Szabó Ferenc: Szavak forrása csend

Szabó Ferenc új kötetének címe Pilinszky Jánost idézi. Pilinszkyt és nemzedékét, akik kételkedni kezdtek abban, hogy a szó alkalmas lehet-e kapcsolatot teremteni

beszélő és hallgató között. A csend az ő számukra egy olyan köztes állapotnak minősült, mely alkalmas a leírt és kimondott szó megtisztítására, hogy később visszaállhasson az a meghitt kapcsolat, mely a beszéd és írás révén embert emberhez fűzte, s amely a költőt is alkalmassá tette a versbeli igazságok megfogalmazására. Az a gon-

dolati út, melyet Szabó Ferenc műfordításai és részben saját versei révén is végigjár, némiképp hasonlít az itt leírtakéhoz: kötetét egy hatalmas, a szóban, a költészetben még fenntartás nélkül bizakodó lírikus, Paul Claudel bemutatásával kezdi, majd Valéry verseiből ad válogatást, azt az első folyamatot mutatva meg, ahogyan a líra az érzelmek túlradó bőségét a ráció nyugalmára és kiegyensúlyozottságára cserélte, befejezésül pedig Pierre Emmanuel költészetéből állított össze valóságos antológiát. Emmanuel és Pilinszky lírája kétségtelenül mutat bizonyos rokonságot, mely nemcsak fogalmazásuk egyértelműségéből, lényegre töréséből fakad, hanem eszmei előzményeik közös voltából is: Kirkegaard és Simone Weil tanította mindkettejüket az ember bűnös voltának kendőzetlen beismerésére. Akár Pilinszky János is írhatta volna Pierre Emmanuelnek azokat a szavait, melyeket Szabó Ferenc idéz a költőről írt szép és alapos tanulmányában: „A szív legmélyebb imája a legcsupaszabb és legegyszerűbb többszámú könyörgésben fejeződik ki: Uram, irgalmazz nekünk! És e kiáltás egész ereje egyetlen szóba, a megszólításba sűrűsödik: Uram!”

Az olvasóban óhatatlanul felvetődik a kérdés: vajon Szabó Ferenc újabban megjelent kötetei, a verseket és műfordításokat tartalmazó *Őszi ámulat*, *Teljes évszak* és a mostani *Szavak forrása csend* módosítást jelentenek-e pályáján? Vajon a világnézetű tanulmányokat, teológiai és filozófiai esszéket végképp felcserélte-e a versre és a műfordításra? Ezek a kérdések azonban aligha vezetnek a lényeghez. Részben azért sem, mert Szabó Ferenc kitűnő tanulmányokkal kíséri fordításait, melyekben elmélyült és alapos világirodalmi kultúráról tesz tanúságot, s biztos érzékkel választja ki a költészetnek azokat a jelenségeit és poétikai jellemzőit, melyek az emberi lényeg felé mutatnak. A vers és a tanulmány voltaképp egyetlen forrásból fakad értelmezése szerint: a világba kivetett ember e különféle megfogalmazások révén igyekszik megtalálni célját és rendeltetését, fogalmazza meg azokat az életelveit, melyek orvosságául szolgálhatnak léte fájdalmaira.

E kiválasztott, ugyanakkor tévelygő, rendeltetését kereső ember lehetséges útjait fogalmazza meg Szabó Ferenc, akár verset, akár tanulmányt ír. Ha az utóbbi műfajt műveli, akkor is érezni fejtegetéseiben a költői látásmódot, s ha verset ír, olyan gondolati fedezettel tekint a világra, mely minden leírt sorát tudatossá teszi. Nem a lávázó, indulatos, teremítő lírikusok közül való. Fontosabb számára a pontosan megfogalmazott gondolat, mely a képeket is áthatja és szabályozza dikciójának menetét. Kifejezésformáját némiképp meghatározza a magyar katolikus költészet hagyománya, ez azonban nem akadályozza mondanivalójának egyénítésében.

Jelen könyvét úgy is tekinthetjük, úgy is olvashatjuk, mint önvallomást, egy szellemi út fontos tájékozódási pontjainak hitteles rajzát. Nem fordítói feladatának érzi, hogy képet rajzoljon Claudelről, Valéryről és Emmanuelről, hanem azt érteti meg velünk, miért ezek a kedves francia költői, hogyan találta meg lírájukban ugyanazokat a gondolatokat, melyeket tanulmányaiban és a hittel kapcsolatban folytatott párbeszédeiben a század nagy gondolkodóinál elemzett. E tudatosan vállalt és megvallott személyes kapcsolata is magyarázza, miért érzi némiképp a maga elődeinek a magyar műfordítástörténet nagy alakjait, akiket Rába György oly találóan nevezett „szép hűtlenek”-nek. Nem mintha Szabó Ferenc a művészi kifejezést, a személyes mondanivalót annyira érvényre juttatná, hogy elszakad az eredetitől. Inkább egy átélt viszonyra céloz, amikor Babits, Kosztolányi és Tóth Árpád műfordítói munkásságára hivatkozik. Számára is gazdagító forrás a világirodalom, olyan szemlélettágító lehetőség, melyet majdnem mindegyik által művelt műfajban megragadott és kifejezett.

E fordításokban azonban nemcsak a személyesség, az önvallomás és a szellemi elődkeresés gesztusa a fontos, hanem az a tény is, hogy Szabó Ferenc sok esetben teljesen új tolmácsolásokkal gazdagítja irodalmunkat. Képes Gézára kell gondolnunk, aki öntudatos büszkeséggel írhatta egyik fordításkötete címéül: *Először magyarul*. Szabó Ferenc is számtalan költeményt el-

sőnek tolmácsol, s ilyenformán tevékenysége szervesen belenőtt műfordítói kultúránkba.

E vonatkozásban a *Szavak forrása csend* felfedezészámba menő fejezete a Pierre Emmanuel költészetét bemutató rész. Ez a – bátran mondhatjuk – nagy költő végigjárta a poklot, hogy a kiküzdött szeretet segítségével végül mégis egyensúlyi helyzetre leljen. Líráját áthatja a mítosz – Szabó Ferenc joggal hangsúlyozza, hogy még bibliai képei, versei is mítoszi fogantatásúak; tételes vallásosságát ugyanis inkább prózai írásaiban fogalmazta meg. De ez a mítosz voltaképp szenvedélyes és céltudatos hódító út eszköze: általa teremt a költő olyan váteszi magatartást, mely a lírikust is felruhazza a teremtés erejével, lehetőségével. Pierre Emmanuel hatalmas utat járt be: a céltalanság és reménytelenség ugyanúgy megkísértette fiatalkori költészetében, mint nálunk az Újhold nemzedékét. Ebből azonban nem azt a következtetést vonta le a maga számára, hogy Isten magára hagyta a világot, hanem azokat a jeleket igyekezett megtalálni, melyek a jelen lévő és életünket átható kegyelemről árulkodnak. Folyvást küzdött önmaga gyöngeségével, s e küzdelem hiteles dokumentuma egész költésze, melynek Szabó Ferenc mintegy kivonatát adja, a tétova, reménytelen kezdetől *A találkozásig*, melyben talán nem ok nélkül hallja Teilhard de Chardin kozmikus víziójának hangjait:

Aki magától semmire sem képes,
mindent megtehet, ha Egy az Akarattal.
Amikor ezt mondja: Én, a századokon át
visszhangzik a tekintélye . . .

Talán igazságtalanság e szép és gazdag kötetnek csak e fejezetét kiemelni. Ám a tudós és költő Szabó Ferenc mintha Pierre Emmanuel világára visszhangoznék a legszebben és leghitelesebben, talán azért, mert benne, költészetében találta meg azokat a fényeket, melyek az ő számára is eligazítóak. (Róma, 1985)

Rónay László

Szokolczay Lajos: Dunának, Oltnak

Nincs még egy hasonló kötet, amely kizárólag a határon túli magyar irodalommal foglalkozna; ahogy tudományoskodva mondjuk újabban: az *egyetemes magyar irodalom* létező területeivel. (Természetesen *A magyar irodalom története* nemrégiben megjelent IV. kötetét – mint kollektív munkát – másként kell kezelniünk.)

Az egyes írások születési dátuma jól mutatja, hogy a határon túli magyar irodalom új műveit megjelenésük pillanatában észleli, értékük szerint méltatja, s számos megállapítását évtizednyi távolságból ma is vállalhatja. Vétlen mulasztását is beismeri. *Székely János* drámaíró képességeit például csak a gyulai várszínházi bemutató alkalmával fedezi fel, holott a pályafordulatot jelző mű hat évvel korábban megjelent.

Igyekszik számbavenni és számontartani minden jelenséget, de esztétikai felmentést soha nem ad, akkor sem, ha a vállalás, a helytállás, a kezdeményezés, az erjesztő hatás erkölcsét magasan jegyzi. Mindez mégsem jelenti egy elvont értékrend prokurisztési alkalmazását. Az erdélyi vagy a vajdasági regionalitás-elméleteknek (*Szentleky Kornél* stb.) azért szentel külön figyelmet, mert a helyi nemzetiségi sorsélmény feltárása és tudatosítása nélkül lehetetlennek tartja érvényes, korszerű irodalom születését, ám a szoros meghatározottságot sem véli eleve sorscsapásnak. Ebből válik levezethetővé nemzetiségi létforma és költői érvényesség bizonyítása olyan teljesítmények esetében, mint például *Szilágyi Domokosé*, *Domonkos Istváné* vagy *Tolnai Ottóé*. Nyelv és formakezelésük révén a nemzetiségi lét olyan tartományait foglalhatták versbe, amelyre a hagyományos megközelítési módok már alig kínáltak lehetőséget. *Sütő András* elevenen láttató, minden árnyalatot kifejezni képes nyelve és *Domonkos István* dadogásig bomló nyelvtörése ugyanazon helyzet szülötte. Egymást kizáró szerepkörükre – éppen Szokolczay megközelítéseinek köszönhetően is – aligha esküdhetünk az elszegényi-

tés veszélye nélkül. Szakolczayval egyetértve, úgy is fogalmazhatnánk, hogy a nemzetiségi magyar irodalomnak érdemes kifutniuk a végetekig is akár, mert pontosabban láthatják határaikat, amelyen belül megvalósulhatnak. Ezért írhatta le nem is oly régen Szakolczay: „Tolnai Ottó avantgarde-ja az utóbbi időben egyre jobban a hazai dolgok szinte szociográfusi pontosságú feldolgzása felé fordul.” Az avantgarde költő a szerves pályaalakulás folyamatában felfedezte a lebéklyózott, viszonyaihoz kötött embert.

Szakolczay az irodalmi közéletnek is ismerője. Másként nem tudná szerves egységben bemutatni a művet és alkotóját, pályát és irodalmi életet. Mindez empatikus impresszionizmus aligha volna lehetséges. Szakolczay érdeklődésesen rámutathat belső elfogultságokra, kiigazíthat aránytvesztéseket, homályban maradt értékeket emelhet ki. (Csak egyetlen példa: *Várad-Sternberg János*, az Ungvári Állami Egyetem történészprofesszorának méltatása.) Pedig tisztában lehet bizonyos érzékenységekkel, miközben saját tévedhetetlenségében sem hisz.

Természetesen a kritikust hangsúlyai jellemzik a legjobban. Kigyűjthetnénk azokat a műveket, amelyek, mint értékmérők, viszonyítási alapok folytonosan visszatérnek a kötet több, mint egy évtized alatt született tanulmányaiban. Mai értékítéletünk szerint is alapművekről van szó. Még fontosabbnak tartom, hogy Szakolczay a maga területén ugyanarra vállalkozott, amire itthoni kortársai a hazai irodalmi életben: a határon túli fiatal magyar irodalom számontartott kritikusrává ért.

Egyik szeme azonban mindvégig a hazai jelenségeken maradt. Ezért találkozhatunk írásaiban néhány olyan rövid megállapítással is a hatvanas-hetvenes évek hazai fejleményeire vonatkozóan, amelyekre felkapjuk a fejünket. Ezek nyomán tudatosítható, hogy ami nálunk történt, nem csak belső fejlemény. Az egyetemes magyar irodalom tétele úgy is igaznak látszik, hogy a centrum és a periféria egyre bonyolultabb kölcsönhatásba került egymással, amiből a centrum is hasznosított, óvatosan szólva,

egy-et-mást. Ez az összefüggés – mint mondtuk – nem kapott rendszeres kifejtést (annál inkább a perifériák párhuzamai), ez nyilván a jövő feladata – nem kis részben éppen Szakolczay Lajosé. Ami majd teljes súlyával veti fel azt az elméleti kérdést, hogy tekinthetjük-e olyan értelemben a magyar irodalom részének a határainkon túl magyar nyelven született alkotásokat, mint ahogyan az irodalmi és olvasási köztudat jelenleg kezeli.

E kötettel Szakolczay Lajos számára végetért a rátalálás, felhalmozás, kapcsolatiépítés boldog állapota. Miközben folytatja majd szemlélő munkáját, szintéziskísérleteiben az előbb említett elméleti kérdések megválaszolására kényszerül, ha a birtokában lévő anyagot magasabb szinten kívánja kamatoztatni.

Színház iránti szerelme viszont aligha változik. A határon túli magyar előadások szorgalmas-kíváncsi látogatásának komoly hozadéka különösen a Sütő-dramák értelmezésében nyilvánvaló. A *Káin és Ábel* pesti változata nem csupán szükségképpen más, mint a *Harag*-féle rendezés Erdélyben. A pesti szöveg Szakolczay szerint hűségesebb az íróhoz, Harag viszont könyörtelenebbül érvényesíti rendezői szándékait. Harag ugyanis így hűségesebb, mert rendezői radikalizmusa ugyanannak a közegnek a terméke, mint amely kultúrkör Sütővel a darabot megírta. Mindez csak Marosvásárhelyen derülhetett ki az oda-utazó kritikus számára. Szakolczay munkásságában a határontúli magyar irodalmak szemlélése a magyar nemzetiségi lét áttekintésévé is fejlődött. Ezért nem kevésbé méltó a figyelmünkre.

Szakolczay Lajos nem monográfiát írt, hanem cikkei, tanulmányait gyűjtötte egybe a körkép igényével. Némely hiányérzetünket ezért nem tesszük szóvá. Hiszen feltűnő, hogy a portrék sorában nem találjuk például *Duba Gyuláét*. Az újvidéki avantgarde-ról ma már lehetetlen *Szombathy Bálint* munkássága nélkül beszélni. A párizsi *Magyar Műhely* körültekintő értékelése napirenden lévő feladat. Ezek azonban nem kifogások, csupán jelzések. Hiszen, aki olyan sűrű szövegű, tárgyához

méltó tanulmányt képes írni, mint a Cs. Szabó Lászlóról szóló társtalán munka, arról nyugodtan elhihetjük, hogy annak is birtokában van, amire célzást sem tett. Csak azt kívánhatjuk, hogy mindezt folyamatosan igazolhassa a szerző. Magunk pedig mint olvasók, a hozzánk is eljutó könyvek ismeretében mondhatunk neki és a művekre igent vagy nemet. (Szépirodalmi, 1984.)

Laczkó Pál

Ember Mária: 100 kép

Ez a könyv bennünk kezdődik és végződik. A tudatunkban, a lelkiismeretünkben. Akkor is, ha Ember Mária könyve első oldalán rögtön megadja a kezdet idejét: 1944. március 19-ét, Magyarország német megszállásának napját. A száz fotót és azok értelmezését tartalmazó rendhagyó album a hazai zsidóság deportálásáról szól. Szól, miként egy arculcsapás. Léleklarangként, mely bennünk kondul.

A szerző szándéka szerint a fiataloknak szerkesztődött könyvvé kép és szó, az utóbb születetteknek, mementóul. A 20. század botrányában ártatlanoknak tehát. A könyvet lapozva, olvasva – s szinte kényszerből vezérelten újra és újra elővéve – mégis úgy érezzük, mintha mi, utóbb születettek is vétkesek volnánk valamiképpen. Iszony és rémület jár át bennünket, s képenként szakad ki belőlünk a döbönt kérdés, miként történhetett mindez? Válasz nincs rá, értelmes, emberi, mert ilyen válasz nem lehetséges. Csak a történelmi té-

nyek sorjáznak, ám a ténynek nincs válaszértéke. Nem tartalmaz erkölcsi állásfoglalást, hogy annál elemibb erővel kikényszerítse azt belőlünk. Ez is szándéka a könyvnek, természetesen. Mint ahogy természetes bűnös-büntelen reakciónk a dokumentumok láttán. Holott természetellenes az egész, ami mégis megtörtént, abszurd, irracionális. Hiába értjük, értelmezzük, hiába tiltakozunk, hiába minden, ha szándék, s főként, ha megkésett.

Vagy talán mégsem? Elhinné-e a könyv címlapján csillaggal megjelölt, görnyedő anyóka, hogy olyan szorongó szeretettel nézem, mintha nagyanyám volna? Elhinné-e a könyvbeli szépívű, megtört férfiarca, hogy haldokló apámra emlékeztet? Jelenthet-e valamit is a kései utód hasztalan szeretete? Nekik, a könyvbélieknek, a megalázottaknak és megszorítottaknak, füstté-változtatottaknak aligha. Vagy van szeretet, mely nem hasztalan? Hinnünk kell benne. Tudnunk kell róla.

Miként arról is, hogy van feladat, ami elől nem térhetünk ki. Ember Mária írja a dokumentum-képdrama végén: „Szerzót régóta foglalkoztatta már e könyv gondolata, de remélte, hogy megcsinálja más... De hiába várt, a munkát senki sem végezte el helyette.” A túlélő joga és kötelessége, hogy tudósítson. Ember Mária példás fegyelmezettséggel, veretes mondatait dokumentum-betétekkel ellenpontozva és föl-erősítve mesél száz képről. Botrányos mesét mond, de sajnós, igazat. Az elkerülhetetlen botrányról pedig írva vagyon, hogy jaj annak, aki okozta. (Magvető, 1984)

Koch Valéria

Tudomány

Erich Fromm:

A szeretet művészete

A lélekgyógyász szeme előtt nap mint nap elhibázott életek, vakvágányra futott sorsok, széthulló közösségek, hanyatló társadalmak tárulnak fel. Miért van mindez, mi a közös gyökere az egyéni és társadalmi balsorsnak, amelyet, ha megeléünk, a megoldás kulcsa is kezünkben van? Freud kísérlete volt az első nagyszabású vállalkozás arra, hogy a modern ember rossz társadalmi közérzetére magyarázatot adjon. Elmélete, a pszichoanalízis így eredeti illetékességi körén túl társadalmi, kulturális problémák magyarázó elvévé vált. A pszichoanalitikus tradíció folytatói – talán nem véletlen – gyakran követték mesterüket, s a XX. század szellemi áramlataiban jelentős szerepet játszottak illetve játszanak. Elsősorban a társadalomkritika, különféle reform-mozgalmak, nemegyszer szélsőséges áramlatok merítettek a pszichoanalízis eszmerendszeréből. A 60-as évek diákjai Marx, Wilhelm Reich, Marcuse és Fromm műveit szorongatták a kezükben. A század végefelé a mélylélektant nemegyszer társadalomjobbító álpróféták és tömegmanipulátorok sajátítják ki.

Erich Fromm, aki a frankfurti filozófiai iskola tagja, a marxi társadalomelméletet a freudizmussal hozza kapcsolatba. Ez a próbálkozás sikerebb, mint Reich fanatikus, álmiszticizmusba torkolló szintézis-kísérlete. „A szeretet művészete” a 60-as évek szellemi áramlataihoz kapcsolódik, s az amerikaivá vált Fromm válasza egy jólétben élő, de értékeiben elbizonytalanodott társadalom kérdéseire. A tanulmány több, mint húsz év múltán ér el hozzánk, megkésettységünknek megfelelően éppen idejében.

A szeretet szó hallatán érzelmi felhangok, kegyes asszociációk támadnak bennünk. Fromm könyvének alapgondolata épp az ellenkezője: a szeretet a személy állandó jellegű tulajdonsága, cselekvés, amelyet nem a viszonzó szeretet vágya mozgat. A

szeretet adás és nem kapás, amely önneveléssel elsajátítható, ha birtokoljuk előfeltételeit, az alázatot, hitet, bátorságot és fegyelmet. A szeretet abból az ősi törekvésből fakad, hogy legyőzzük a természettől való elszakadást és a modern társadalom okozta elkülönültséget, amelynek legsúlyosabb formája az elmebaj. A szeretet hiánya tehát végsősoron az elmeműködés zavaraihoz vezet. A szeretet különféle fajtáinak (anyai, felebaráti, istenszeretet) sorában az önszeretet különösen figyelemreméltó, mert a modern épszichológia felé mutat. Harmadik fejezetét a modern nyugati társadalmak bírálatának szenteli, amelyek legfőbb ismérve: a szeretet hiánya, és a szeretet-kapcsolatok árúvá válása. Itt támaszkodik leginkább Marx nézeteire. A könyv negyedik fejezete a szeretet gyakorlatát tárgyalja. Mint az előszóban kifejti, ez a rész csalódást fog okozni. Valóban így van. A századelő vallásosan fogant jellemnevelő könyveinek stílusára emlékeztet, lazán és önkényesen kezelt fogalmakkal, naív tanácsokkal.

Fromm szeretet-fogalma mélységesen bibliai, s éles ellentétben áll Freud felfogásával, aki a szeretetben a libido megnyilvánulását látta. A Szentírás is többnyire cselekvések által érzékelteti a fogalmat. A szeretet fogalmának ezt a cselekvő jellegét hangsúlyozza a modern pszichológia is azzal, hogy a cselekvéseinknek a másik személy szerinti igazodását emeli ki (other centeredness).

A szeretet, mint a társadalmi bajokra ajánlott orvosság, a hatvanas évek gondolkodásának jellegzetes tükörképe. A „másik” van előtérben, az egyénnek a csoporthoz, a közösséghez való viszonya a meghatározó. Húsz évvel később, a humanisztikus pszichológiai gondolkodásban az egyénnek önmagához való viszonya, a helyes önszeretet kerül a figyelem középpontjába, s a torz önszeretet válik a torz társadalom bírálatának kiinduló pontjává.

Fromm műve szeretetteljes aggodás az emberért, aki egyre kevésbé gyakorolja a „szeretet művészetét”, s így kétségkívül önmagát pusztító világot teremt. (Helikon, 1985.)

Tringer László

Harmat Artúr emlékkönyv

A kiváló zeneszerző és -szervező születése századik évfordulójára megjelent, szép kivitelű emlékkönyv belső címlapján a következő mondat olvasható: „Megjelent Harmat Artúr tisztelőinek megbízásából a Zeneműkiadó gondozásában”. Amilyen öröm, hogy a magyar egyházi zene történetében korszakosnak mondható művésznék ilyen áldozatos tisztelői vannak, annyira szomorú, hogy egy ilyen munka megbízását nekik kell kezdeményezniük, s azt nem a magyar zenei élet teszi, mely oly sokkal tartozik Harmat Artúrnak. Hiszen ő volt az, aki az Országos Magyar Cecília Egyesület és a Magyar Katolikus Kántorok Országos Szövetsége megbízásából beteljesítette egy olyan ének-tár – a *Szent Vagy, Uram* – megjelentetésének munkálatait, amely alkalmas volt arra, hogy az egyházi népének megszabaduljon a német zenei hegemonia káros mellékhatásaitól, s művészi és egyetemes dallamkincsével kollektív élményt adhasson. Tévedés volna azt hinni, hogy Harmat Artúr végső eredményként értékelte gyűjteményét. Amint Werner Alajos írta *Az éneklő egyház* című könyvében: „Természetes, hogy a *Szent Vagy, Uram* nem akar kizárólagossági jogot tulajdonítani magának, és nem állít gátat egy esetleges újabb művészi, magyar fejlődésnek, sőt éppen ellenkezőleg, lerakta hozzá az egyetemes, magyar és művészi alapot.” Az egyházi népének gyűjteménye hagyománytiszteletével és nyitottságával egyszerre lehetett beteljesítés és új utak kezdeményezése; folytatása a *Cantus Catholicinac* s előzménye korunk újabb törekvéseinek. Ám olyan mérföldkő, amely mellett nem lehet említés és hála nélkül elmenni.

A magyar zenetörténetnek fájdalmas adóssága, hogy sem Harmat Artúr fontos és kezdeményező szervező tevékenységét, sem jelentékeny zeneszerzői munkásságát nem méltányolja érdeme szerint. Ha az

emlékkönyv ezekre a területekre ráirányítja a figyelmet, máris elérte célját. Ennek már csak azért is megfelelhet, mert – igen helyesen – szemelvényeket közöl a zeneszerző írásaiból is. Újra olvashatjuk a lapunk 1960. augusztusi számában megjelent Balássy László által készített interjú (*Beszélgetés a 75 éves Harmat Artúrral*) szövegét *Curriculum vitae mae* címmel, s *Hazai katolikus egyházi zenénk ezer éve* című tanulmányát, mely *A magyar muzsika hőskora és jelene történelmi képekben* című kiadványban jelent meg első ízben.

A „Harmat Artúr emlékezete” című ciklusban néhány forrásértékű írást találunk. Jól segíti az olvasó és a zenefilológia tájékoztatását Lukin László *Életének időrendi táblázata* című összeállítás, igazságtevő szenvedély hatja át Rajeczky Benjamin *A népénektárról* írt tanulmányát, melyben a többi között a következő fontos gondolatot olvashatjuk: „Komponista, karnagy, pedagógia-irányító és -szervező tevékenysége szellemi rangban bármennyire magasabb minősítést is érdemel; a falvak orgonáin is megszólaló új akkordok és a nyomukban felhangzó országosan egységes dallamok egy szerénységében is vasakarató egyéniség nevével ismertették meg a magyar katolikus társadalmat, aki milliók száját nyitotta meg rég elfeledett dallamok megszólaltatására.” Az itt említett „magasabb minősítés” hitelét igazolja Nagy Olivér *A zeneszerző* című tanulmánya és Bucsi Lászlónak *Egyházzenejét* bemutató írása. A zenei nevelőnek és szervezőnek állít emléket Perényi László dolgozata, a tudósnak és a tiszta embernek Pődör Béla személyes emlékeket is tartalmazó bensőséges emlékezése. Rendkívül gazdag életművét Maros Rudolfné, Harmat Jerry által összeállított műjegyzék dokumentálja.

Az emlékkönyv a magyar egyházi zene s az egyetemes magyar művelődés fontos alakját idézi. Reméljük, nem visszhangtalanul.

(r. l.)

Népi szakrális emlékek

A veszprémi Egyházmegyei Gyűjtemény országos figyelmet kiváltó állandó kiállításának megnyitásával szinte azonos időpontban egy időszaki kiállítás megrendezésére is vállalkozott. Szilárfy Zoltán művészettörténész, kálozi plébános 1985. május 24-én nyitotta meg a veszprémi Szent Mihály székesegyház gótikus altemplomában rendezett Népi szakrális emlékek című kiállítást. A törökverő Beriszló Péter veszprémi püspök, horvát bán sírkövének és a barokk főpap, Padányi Bíró Márton síremlékének szomszédságában a Bakony, Balaton vidéki nép vallásos életének egyik jelentős csoportját alkotó szakrális ábrázolásokat láthattuk. A kiállított tárgyak nagyobb része a Veszprémi Egyházmegyei Gyűjtemény, egy kis töredéke a veszprémi Bakonyi Múzeum tulajdona.

A bemutatott több száz tárgy néhány jól körülhatárolt csoportban került a tárlókba: Mária-ábrázolások, Krisztus-ábrázolások, szentek ábrázolásai, üvegfestmények, türeleművegek, szentképek, szentelmények, szenteltvíztartók. A Bakony, Balaton vidéki nép által látogatott búcsújáráshelyek, elsősorban Mariazell és a Nyitra megyei Sasvár kegyszobrainak, kegyképeinek hatása teljes egészében visszatükröződik a Mária-ábrázolásokon. A dunántúli parasztszobák szent sarkaiban leggyakrabban a stájerországi búcsújáráshelyről magukkal hozott *Zelli Mária* szobrát őrizték. A mariazei kegyszobor népies másolataként készült, jobb karján Jézust tartó, koronás, középkorosan merev faszoborból négyet is láthattunk a kiállításon. Leginkább figyelemre méltó a bemutatott Mária-ábrázolások közül a Nyitra megyei búcsújáráshely kegyszobrának XVIII. századi népies másolata, a *Sasvári Pieta*.

A Krisztus-ábrázolások csoportjában XVIII–XX. századi kereszteteket, kálváriákat

valamint egy szentháromság szobrot is bemutatottak. Utóbbi faszobor Padányi Bíró Márton püspök képfaragója, Schmidt Ferenc műhelyében készült a XIII. század közepén. *Szomorkodó Krisztus* alakjával egy szép habán korszón találkoztunk. A szentek közül a nép körében kedvelt segítő és patrónus szentek (Szent Anna, Pádúai Szent Antal, Szent Flórián, Nepomuki Szent János) szobrai kerültek a tárlókba. Leginkább figyelmet érdemel közülük az a XVIII. századi faszobor, amely Assisi Szent Ferencet abban a pillanatban ábrázolja, amikor a stigmákat megkapja. A Bakony, Balaton vidékén szép számmal fellelhetők az üvegre festett szentképek, amelyek Csehországból, Ausztriából kerültek hozzánk. A kiállításon Szűz Máriát, a Szent Családot, az Utolsó Vacsorát és Szent Flóriánt ábrázoló üvegeképeket láthattunk.

A bemutatott népi szakrális emlékek készítői ferences vagy jezsuita laikus testvérek, iparosok, de sok esetben egyszerű népi faragók voltak. Munkáik templomok, parochiák padlásáról, parasztházak szent sarkaiból vagy falfülkéiből kerültek a gyűjteményekbe. A veszprémi kiállítás egyetlen, szakrális néprajzi emlékekben gazdag táj anyagából készült. Sikere megerősíti bennünk az Esztergomban kezdeményezett országos szakrális néprajzi gyűjtemény létrehozásának, állandó kiállításának igényét. A veszprémiek munkája jó példa egy egyházi gyűjtemény és egy állami múzeum eredményes együttműködésére. A kiállítást dr. Lackovits Emőke, a Bakonyi Múzeum néprajzi osztályvezetője és Márton Antal, a Veszprémi Egyházmegyei Gyűjtemény igazgatója rendezte. A gazdag anyagból mintaszerűen megrendezett tárlat egy veszprémi szakrális néprajzi állandó kiállítás megnyitásának lehetőségét is magában hordozza.

Lukács László néprajzkutató

1985
ANNÉE L.

vigilia

DÉCEMBRE
DEZEMBER-DECEMBER

Revue mensuelle – Monatsschrift – Rédacteur en chef – Chefredakteur: LÁSZLÓ LUKÁCS
1053 Budapest, Kossuth Lajos u. 1. – Abonnements pour un an – Abonnement für das Jahr. 23.– US dollar

---

RÉSUMÉ

L'atmosphère solennelle de ce numéro de Noël est donnée par les écrits de István Sötér, Tibor Gyurkovics, Miklós Mészöly et Károly Szakonyi. D'autres articles évoquent également la fête: Edit Fél évoque les coutumes autour de l'Avent et de Noël dans le pays des Matyó, et c'est en puisant de la vie de Margit Gari. La Fête de la Crèche, récit de Heinrich Böll termine les thèmes de Noël. La figure du grand écrivain allemand, décédé récemment, est dressée par l'étude de Károly Doromby. László Bárdos présente la poésie de Péter Vasadi, cette étude est suivie des oeuvres du poète. József Cserhádi analyse l'état actuel de l'oecuménisme. Gellért Belon évoque le 20ème anniversaire du II. Concile de Vatican; le cardinal Suenens, dans un interview résume quelques questions importantes de l'Eglise. Ensuite, Jenő Sólyom et Paul Poupard présentent leurs réflexions sur l'Europe; et en tant que méditation, nous publions Les cerfs de Dieu, écrit de László Cs. Szabó.

INHALT

Weihnachts-Beiträge von vier Autoren: István Sötér, Tibor Gyurkovics, Miklós Mészöly und Károly Szakonyi sichern die festliche Stimmung unserer Nummer. Weitere Schriften bezüglich auf das Weihnachtsfest: Edit Fél beschreibt die Advents- und Weihnachts-Bräuche der „Matyó“-s (eine ungarische Volksgruppe) anhand der Lebensgeschichte der Margit Gari. Eine Erzählung von Heinrich Böll, betitelt: Krippenfeier, ergänzt den weihnachtlichen Themenkreis. Die Figur des im vergangenen Sommer verstorbenen Nobel-Preis-Trägers Heinrich Böll wird in einem Essay von Károly Doromby in Erinnerung gerufen. László Bárdos bespricht die Poesie des Péter Vasadi, nachher Gedichte des Autors. József Cserhádi analysiert den heutigen Stand des Ökumenismus; Gellért Belon gedenkt der 20. Jahreswende des II. Vatikanischen Konzils; Kardinal Suenens überblickt in seinem, unserer Zeitschrift gegebenen Interview einige wichtige Fragen der heutigen Kirche. Von ihren Gedanken über Europa erzählen diesmal Jenő Sólyom und Paul Poupard, als Meditation eine Schrift von László Cs. Szabó betitelt: Die Hirsche Gottes. Eine Betrachtung, ein Nachruf und Buchbesprechungen beschliessen die Nummer.

CONTENTS

The Christmas contributions of four writers: István Sötér, Tibor Gyurkovics, Miklós Mészöly, and Károly Szakonyi provide a festive atmosphere to this number. The following writings are also in connection with this holiday: Edit Fél reviews the Advent and Christmas customs of the „Matyó“ (Hungarian peasants living near or in Mezökövesd), with the help of the lifestory of Margit Gari. „The Festival of the Manger“ by Heinrich Böll ends the writings on Christmas. An essay by Károly Doromby recalls the figure of this recently deceased German writer. László Bárdos introduces the poetry of Péter Vasadi, his essay is completed by some poems by this writer. József Cserhádi analyses the present condition of the oecumenical movement. Gellért Belon reminds us of the 20th anniversary of the IInd Vatican Council. In an interview given to our periodical, Cardinal Suenens reviews some important problems of our Church. This time it is Jenő Sólyom and Paul Poupard who tell us their reflections on Europe and as a meditation we publish the writing „God's Stags“ by László Cs. Szabó.

*Mostan kinyílt egy szép rózsavirág,
Betlehemből kibimbózott zöld ág,
akit régen várt az egész világ,
királyember méltóság.*